

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้การวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษากรณีศึกษา การทำขวัญนาของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูล เอกสารที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์และเข้าร่วมสังเกตในพิธีกรรม การบันทึกเสียงถอดบทความ โดยมีรายละเอียดของการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. พิธีกรรมการทำขวัญนาของจังหวัดนครราชสีมา
2. เทคนิควิธีการแหล่งของหมอบำขวัญนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา
3. คนตรีในพิธีกรรมการทำขวัญนาของจังหวัดนครราชสีมา

1. พิธีกรรมการทำขวัญนาของจังหวัดนครราชสีมา

ชาวจังหวัดนครราชสีมา มีพิธีกรรมการทำขวัญนาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึง พิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แสดงถึงการสวดอ้อนวอน ขกย่องสรรเสริญเป็นหลัก อันเกิดจาก ความเชื่อที่มีมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เกษตรกรผู้จะบวช มีความเชื่อว่าขวัญของผู้บวชอาจจะไม่อยู่ปกติ เร่ร่อนไปในสถานที่ต่าง ๆ ก็ควรเชิญมา ประจำตัวและเพื่อเป็นการสอนให้ผู้บวชรำลึกพระคุณบิดามารดา ประเพณีพิธีกรรมการบวช ผู้ที่จะบวชตามประเพณีของชาวพุทธต้องมีอายุ 20 ปี มีร่างกายครบ 32 ประการ ส่วนมาก นิยมบวชก่อนแต่งงาน การบวชของชาวจังหวัดนครราชสีมา มีพิธีกรรมคล้ายกับประเพณี บวชในพื้นที่อื่น ๆ เช่น การเตรียมการบวช นิยมหาฤกษ์เพื่อกำหนดวันที่ดีทำพิธี ผู้บวช จะต้องหัดขานนาค หัดสวดมนต์ให้คล่องโดยบิดามารดาจะนำดอกไม้ รูปเทียนใส่พาน ผู้บวชให้อยู่ที่วัดอย่างน้อย 1 เดือน ก่อนบวช การบวชชาวจังหวัดนครราชสีมา นิยมจัดกัน 2 วัน คือ วันสุกดิบและวันบวช

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์และเข้าร่วมพิธีกรรม ณ วัดโคกนาค ตำบลหนองระเวียง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ตั้งแต่วันที่ 26-30 ตุลาคม 2554 สัมภาษณ์นายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ เกี่ยวกับขั้นตอนพิธีการบวชพระมีดังนี้

พิธีโกนผมนาคก่อนทำการบวชพระโกนผมนาคเริ่มโดยพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ต่อมาเป็นผู้ร่วมงานทำการขลิบผมให้นาคเป็นปฐมฤกษ์ จากนั้นพระสงฆ์จะทำการโกนผมให้นาคตามประเพณีการบวชพระที่ปฏิบัติโดยทั่วกัน ผมนาคที่โกนแล้วจะห่อด้วยใบบัว แล้วนำไปลอยที่แม่น้ำหรือวางไว้ใต้ร่มโพธิ์ เชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข การปลงผมจะปลงที่บ้านหรือที่วัดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก แต่ทั่วไปนิยมปลงผมที่วัดมากกว่า

ภาพ 1 พิธีโกนผมนาค

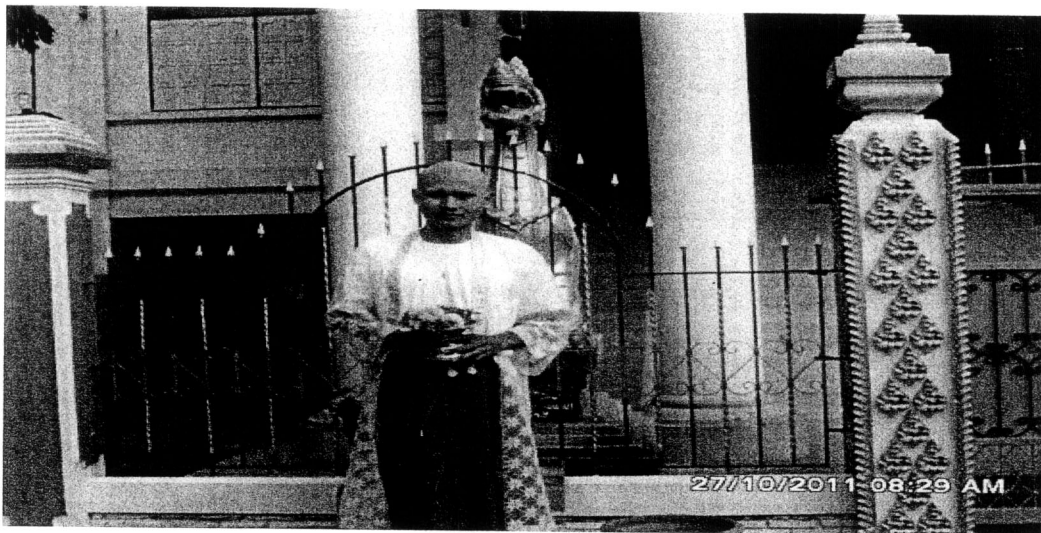
ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

ภาพ 2 ใบบัวห่อผมนาค

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2554

การแต่งตัวนาค นาคควรแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอกถึงความสะอาด บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจของผู้ที่จะบวช การแต่งตัวนาคไม่ควรมีเครื่องประดับมากเกินไป เครื่องแต่งตัวนาคตามประเพณีนิยมดังนี้ เสื้อแขนยาวสีขาว สบงขาว อังสะขาว เข็มขัดหรือ สายรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดอย่างอื่นหรือสายรัดแทนก็ได้ไม่ใช่ข้อกำหนดตายตัว แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระที่นิยมใช้เพื่อให้ สอดคล้องกับคำว่า “นาค” ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่บวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เสื้อคลุมนาค สร้อยคอ หากมีสร้อยคอจะสวมให้นาคก็ได้หรือไม่สวมก็ได้ แต่ไม่ควรคล้องพวงมาลัย ให้นาค

ภาพ 3 การแต่งตัวนาค

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

พิธีการทำขวัญนาค การทำขวัญนาคมีขึ้นเพื่อเชิญขวัญมาสู่ นาค ซึ่งเชื่อว่าขวัญ อยู่กับตัวจะทำให้ นาคมีจิตใจหนักแน่นขึ้น ช่วยปกป้องรักษานาคให้สุขสบายมีกำลังกาย กำลังใจในการปฏิบัติสมณกิจให้ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังเป็นการเตรียม ความพร้อมให้แก่ นาคที่จะเข้าสู่สมณเพศ เป็นการชี้แนะนาคกิจวัตรปฏิบัติอันถูกอันควร และให้ศรัทธาต่อการเข้าสู่การบรรพชา อุปสมบท อีกประการหนึ่งเป็นโอกาสดีที่หมอ หรือพราหมณ์ผู้ทำพิธีจะได้พรรณาคุณของบิดามารดาให้นาคฟัง เพื่อระลึกถึงบุญคุณที่ท่าน เลี้ยงดูนาคตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ด้วยบทเพลงที่มีความไพเราะและหาได้ยินยากในปัจจุบัน

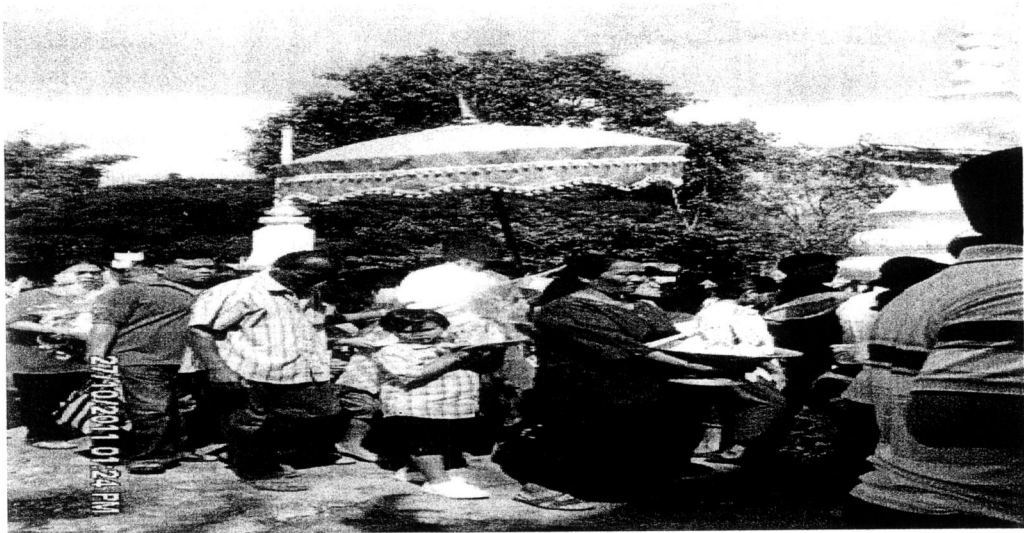

ภาพ 4 พิธีการทำขวัญนาค

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

การเดินประทักษิณเวียนขวาสี่มา การเวียนประทักษิณในทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่สุจริตถูกต้องชอบธรรม ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ การหมุนไปทางขวาคือ การหมุนไปสู่ความดี ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ตรงกันข้ามกับการหมุนไปด้านซ้ายเป็นการหมุนทวนความดี คือ การกระทำที่เป็น พุจริตทางกาย วาจาและใจ การประทักษิณเวียนขวารอบสี่มาก่อนเข้าอุโบสถของผู้ที่จะบวชนี้ นอกจากจะเป็นการแสดง ความเคารพตามธรรมเนียมโบราณแล้ว ยังเป็นอุบายที่คนโบราณสอนให้รู้ว่าสิ่งที่ทำต่อไปนี้เป็น การกระทำที่สุจริตถูกต้องชอบธรรมทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ โดยให้นาค ประณมมือ มีดอกไม้ที่เตรียมไว้อยู่ในมือเดินทำประทักษิณเวียนขวารอบอุโบสถ 3 รอบจะมี ผู้กั้นสัปทนให้นาคก็ได้ การทำประทักษิณให้เริ่มต้นจากสี่มาตรงกลางด้านหน้าอุโบสถ (เริ่ม จากสี่มาที่จะวันทา) ส่วนญาติ ๆ ถือบริขารพร้อมทั้งเครื่องไทยทานที่จัดเตรียมไว้ตามความ นิยมโดยทั่วไป บิดาจะสะพายบาตรถือตาลปัตร ส่วนมารดาถือพานแว่นฟ้าสำหรับใส่ผ้าไตร ครองเดินตามหลังนาคแถวถัดมาเป็นรูปเทียนแพเครื่องไทยทานสำหรับพระอุปัชฌาย์ และพระคู่สวดและเครื่องบริขารอย่างอื่นโดยลำดับ ในขณะที่เดินให้นาคสวดบทพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ดังนี้ “อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ” เมื่อเดินครบ 3 รอบแล้วนาคต้องวันทาสี่มาหน้าอุโบสถก่อนเข้าไปในเขตสี่มา นาควาง

ดอกไม้เครื่องสักการะไว้บนพานที่เตรียมไว้ บางแห่งให้จตุรปูเทียมด้วยแต่โดยมากนิยมให้ดอกไม้รูปเทียนไว้บนพานหรืออุปกรณ์อย่างอื่นที่จัดเตรียมไว้ โดยดอกไม้จตุรปูเทียม นาคกราบสีมา 3 หน แล้วเข้าไปภายในอุโบสถในขณะที่เข้าประตูโบสถ์ไม่ควรยกนาคข้าม ธรณีประตู หรือยกขึ้นเอามือแตะคานประตูตามที่นิยมปฏิบัติกันโดยขาดความเข้าใจเพราะ อาจพลัดตกลงมาแขนหักได้ ให้นาคเดินเข้าอุโบสถตามปกติโดยบิดามารดาและญาติจะแตะที่ตัวนาคตามเข้าไปก็ได้

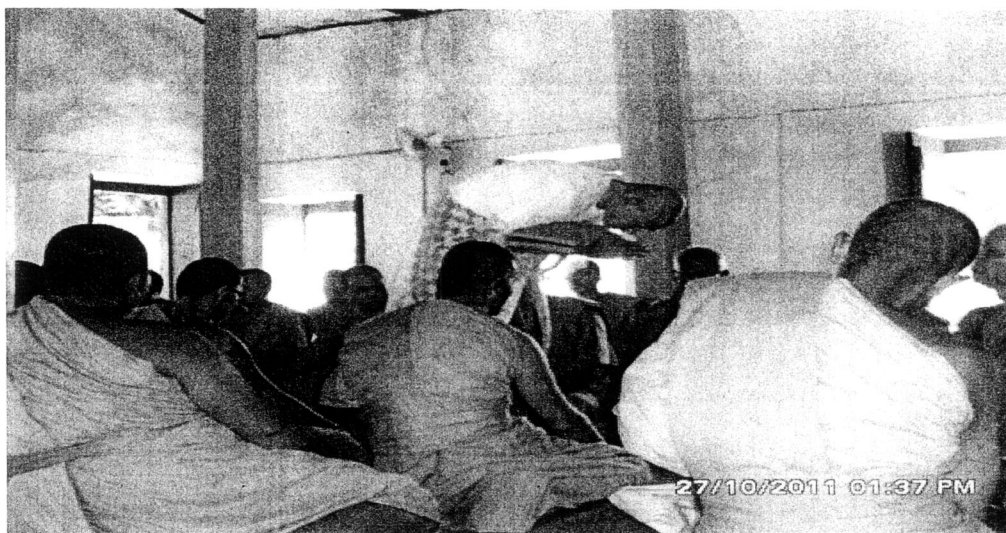

ภาพ 5 การเดินประทักษิณเวียนขวาสีมา

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

การบรรพชา หมายถึง การบวชสามเณร การอุปสมบท หมายถึง การบวชพระ เมื่อนาคได้เข้าอุโบสถแล้วนาคจะวนทาสีมาจากนั้นกลับไปนั่ง ณ สถานที่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับนาค บิดา มารดา (หรือญาติผู้ใหญ่) มอบผ้าไตรให้นาค นาคคุกเข่ากราบ 3 หน ยื่นแขนประนมมือรับผ้าไตร จากนั้นประนมมือประคองผ้าไตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ เมื่อถึงแนวพระสงฆ์ให้คุกเข่าลงแล้วคลานเข้าเข้าไปถวายผ้าไตรนั้นแก่ท่าน รับดอกไม้ รูปเทียนแพเครื่องสักการะ (มีผู้ส่งให้ข้างหลัง) ถวายพระอุปัชฌาย์กราบลง 3 หน พระอุปัชฌาย์มอบผ้าไตรคืนให้ ประนมมือประคองผ้าไตร กล่าวคำขอบรรพชา นาคโน้มตัวเข้าไปใกล้ ๆ พระอุปัชฌาย์เพื่อคล้องผ้าอังสะให้ จากนั้นนั่งพับเพียบลงประนมมือตั้งใจฟัง โอวาทของพระอุปัชฌาย์ การอุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุนี้มีข้อที่ควรทำความเข้าใจ คือ

ถึงแม้จะบวชเป็นพระภิกษุแต่ก็ต้องเริ่มต้นด้วยการบวชเป็นสามเณรก่อนทุกครั้ง ผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุต้องขออนุญาตจากพระอุปัชฌาย์ การจะอุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุ บริหารต้องครบทุกอย่างที่เรียกว่าบริหาร 8 จึงจะสามารถบวชได้ สามเณรรับบาตรจากบิดามารดาที่นำมาประเคนเดินด้วยเท้าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ น้อมบาตรถวายท่าน กราบ 3 หัน แล้วขึ้นขึ้นกล่าวคำขออุปสมบท

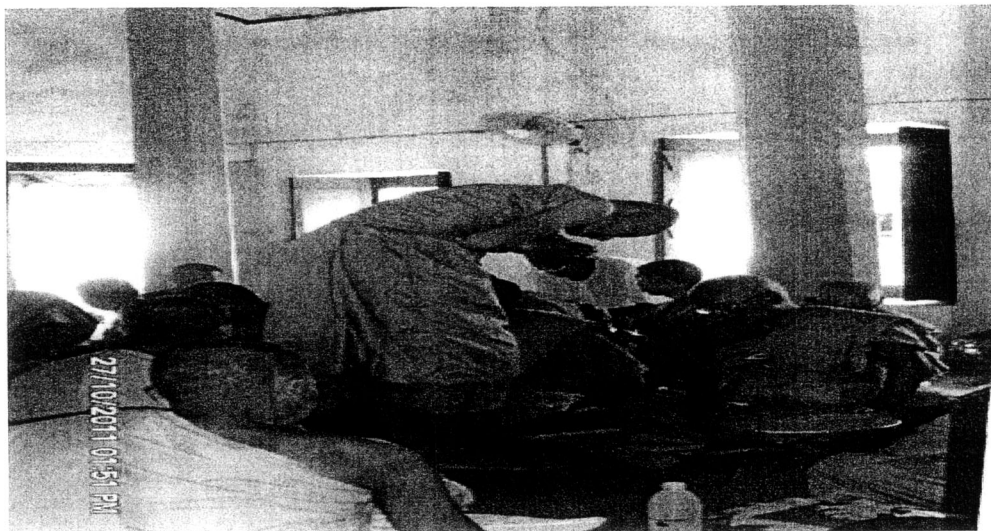

ภาพ 6 ประณมมือประคองผ้าไตร

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

การชักซ้อมอันตรายิกกรรม อันตรายิกกรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นอันตรายต่อการบวช การชักซ้อมอันตรียกกรรม หมายถึง การชักซ้อมสอบถามสิ่งที่เป็นข้อห้ามสำหรับผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุ เช่น ไม่เป็นโรคน่ารังเกียจ ไม่ทุพพลภาพจนช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ไม่มีหนี้ ตีตัว มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ เป็นต้น การชักซ้อมอันตรียกกรรมเป็นการทำความเข้าใจระหว่างพระคู่สวดกับผู้ที่ขอบวชเป็นพระภิกษุว่า หากมีข้อห้ามเหล่านี้แล้วบวชเป็นภิกษุไม่ได้ ซึ่งผู้ขอบวชจะต้องตอบคำถามเหล่านี้ตามความเป็นจริงท่ามกลางสงฆ์ จากนั้นฟังสวดอุทิศจิตตุดกรรมวาจาเพื่อยกสามเณรขึ้นเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นช่วงที่

สำคัญที่สุด เสร็จแล้วกราบ 3 หน ประณมมือคลานเข้าถอยหลังออกไป พอพ้นพระสงฆ์แล้ว
ลุกขึ้นไปยืนอยู่ที่เดิมในกรณีที่พระอุปัชฌาย์ไม่บอกอนุสาสน์ การสวดบอกอนุสาสน์ท่านจะ
บอกเป็นภาษาบาลีไว้ก่อนพระใหม่ฟังสวดอนุสาสน์ไปจนจบ เมื่อกลับถึงที่พักพระอาจารย์
หรือพระพี่เลี้ยงจะแนะนำรายละเอียดเกี่ยวกับอนุสาสน์อีกครั้ง

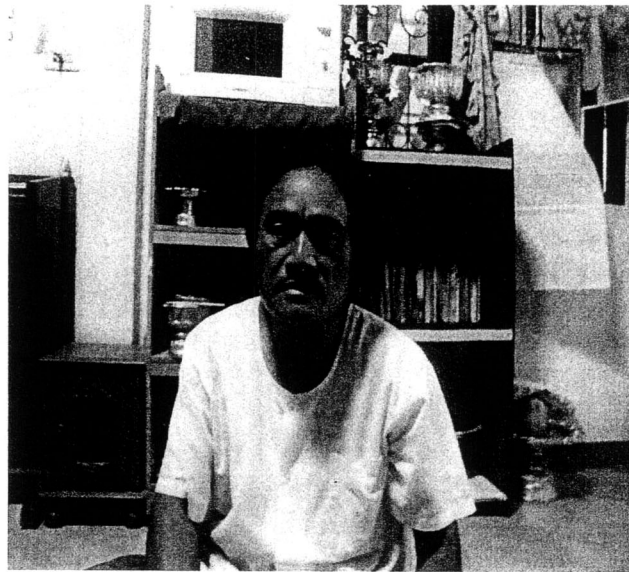
ภาพ 7 การสวดบอกอนุสาสน์

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

การกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ควรเตรียมน้ำสะอาดใส่ภาชนะที่ง่ายแก่
การหลังริน มือขวาใช้จับมือซ้ายประคองหลังน้ำ เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนาบท “ยะธา วาริ
วหาปุรา” ให้เริ่มกรวดน้ำ น้ำที่กรวดควรให้ไหลติดต่อกันไม่ขาดสายไม่หลังน้ำลงบนฝ่ามือ
หรือใช้นิ้วรองน้ำ ตั้งใจอุทิศส่วนบุญในใจไปจนจบหรือกล่าวคำอุทิศส่วนบุญว่า “อิทัง เม
ญาคินัง โหตุ” ขอบุญกุศลนี้ จงสำเร็จประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าด้วยเถิด เมื่อ
พระสวดถึงตอนที่ว่า “มะณี โขติระโส ยะธา” ควรหลังน้ำให้หมดแล้วประณมมือรับพร
จากพระ เมื่อเสร็จพิธีตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้เป็นอันจบพิธีบรรพชาและอุปสมบท
พระพุทธศาสนาก็ได้ศาสนทายาทเพิ่ม เพื่อมาช่วยกันทำนุบำรุงให้พุทธศาสนาเจริญยิ่ง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาของนายสุชาติ
เหี้ยมโพธิ์ ดังนั้นจึงขอกล่าวประวัติของนายสุชาติ เหี้ยมโพธิ์ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 29 หมู่ 2 บ้านโนนเรียบ ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัด
นครราชสีมา เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2554

1.1 ประวัตินายสุชาติ เหี้ยมโพธิ์

ภาพ 8 นายสุชาติ เหี้ยมโพธิ์

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2554

นายสุชาติ เหี้ยมโพธิ์ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2505 อายุ 49 ปี
บิดาชื่อนายรีน เหี้ยมโพธิ์ มารดาชื่อนางโท เหี้ยมโพธิ์ มีพี่น้อง 7 คน เป็นบุตรคนที่ 4
จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโสง อำเภอเมืองเฉลิมพระเกียรติ
จังหวัดนครราชสีมา สมรสกับนางหวิด เหี้ยมโพธิ์ มีบุตร 4 คน นางหวิด เหี้ยมโพธิ์
ถึงแก่กรรม และได้สมรสกับนางปัทมาพร เหี้ยมโพธิ์ มีบุตร 2 คน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่
29 หมู่ 2 บ้านโนนเรียบ ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา เดิม
ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทสงวนวงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันทำไร่
ทำสวน และทำขวัญนา

เริ่มเรียนการแห่การทำขวัญนาค พิธีกรรมจากบิดามารดาตั้งแต่ พ.ศ. 2535 ต่อมา สามารถแห่ด้นกลอนสดได้ และมีน้ำเสียงอันไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในการแห่งาน บวชนาค แต่ละงานจะแห่ประวัติของนาคผู้ที่จะบวชตั้งแต่เด็กจนโต เพื่อให้นาคได้ระลึกนึกถึงบุญคุณบิดามารดาที่ได้เลี้ยงมาด้วยความยากลำบาก นอกจากความสามารถในการแห่ ยังมีความสามารถด้านโหราศาสตร์ ดุริยชะตา เป็นผู้ประกอบพิธีขึ้นศาลพระภูมิและ พิธีกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวโคราช ซึ่งขณะนี้ไม่มีใครสืบทอด

ตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา นายสุชาติ เหมรัมย์โพธิ์ ได้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีประจำท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ทางส่วนราชการเห็นความสำคัญจึงได้บันทึกไว้เป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเกียรติประวัติ เพื่อเยาวชนรุ่นหลังเห็นความสำคัญของ ขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมการแห่ขวัญนาคโคราชสืบไป

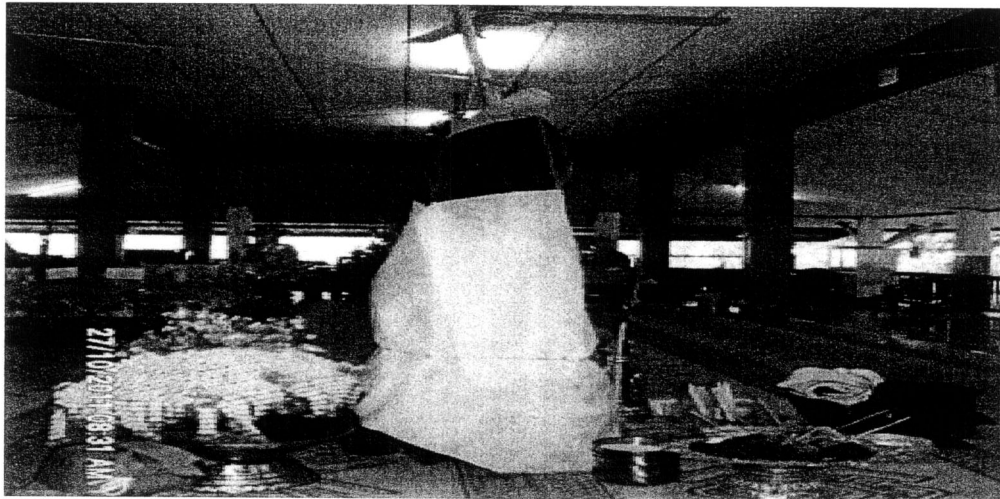
1.2 ขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาค

ขั้นตอนการเตรียมการทำขวัญนาค จะต้องหาสิ่งของที่จะต้องใช่ว่าให้พร้อม ของที่ จะต้องใช้ในพิธีทำขวัญ มีดังนี้

1. บายศรีขนาดใหญ่ 1 อัน (บายศรี 7 ชั้น)
2. บายกรวยเอก 1 อัน
3. เครื่องอัฐบริขาร
4. ไข่ขวัญ 1 ฟอง
5. มะพร้าวอ่อน 1 ลูก
6. กล้วยน้ำว่า 1 หวี
7. จันใส่ข้าวสาร 1 ใบ
8. เทียนชัย 1 เล่ม
9. เทียนสำหรับติดแว่น 9 เล่ม
10. แว่นเทียน 3 เล่ม
11. ไม้ไผ่ขนาดบายศรี 3 อัน
12. สายสิญจน์
13. แป้งเจิม
14. จันน้ำมนต์
15. ใบตอง 3 ทางฝ้าห่มบายศรี

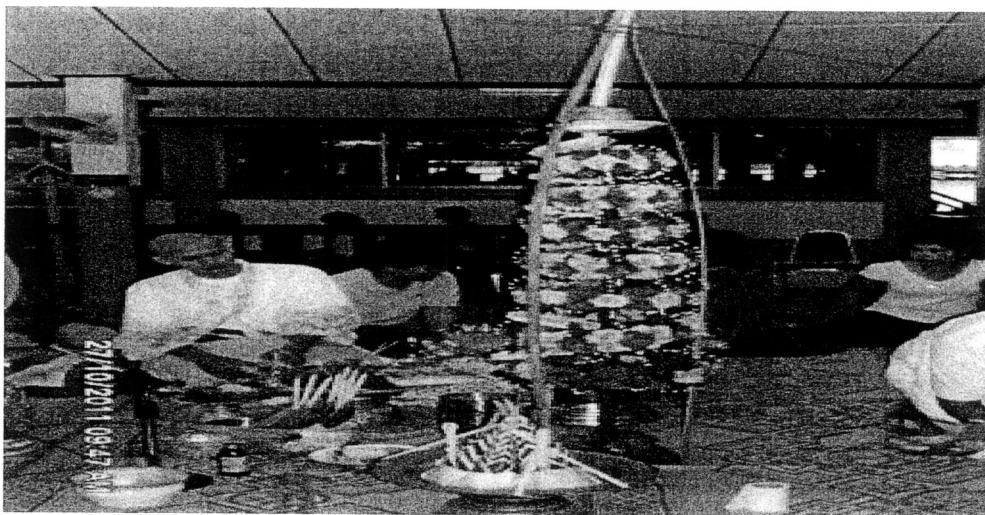
16. ไบโย หรือไบพลูสำหรับดับเทียน

การตั้งบายศรีเจ็ดชั้นเพื่ออัญเชิญเทพารักษ์ ในสมัยโบราณจะตั้งขึ้นด้วยไม้ไผ่ทั้งลำ ต่อกันขึ้นเป็นเจ็ดชั้น ส่วนปลายของแต่ละชั้นจะผ่าแยกออกเป็น 7 งา หมายถึง งาช้าง บางคนที่มีฝีมือก็จะจักตอกตรงส่วนงาแต่ละงาม้วนประดับตกแต่งไปจนครบทุกชั้น บางคนที่ไม่เข้าใจก็จะเข้าใจเพี้ยนจากคำว่า “เจ็ดงา” เป็นถั่วงา จึงใช้ไผ่เป็นเครื่องตั้งบายศรีไปด้วย

ภาพ 9 บายศรี

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

ภาพ 10 เปิดบายศรี

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

การใส่เครื่องตั้งบายศรี ในบายศรีชั้นต่าง ๆ จะประกอบด้วยของ 7 สิ่ง คือ ถั่ว งา ขนมนางเล็ด ข้าวต้ม กล้วย อ้อย ส้ม หรือผลไม้อะไรก็ได้ให้ครบเจ็ดอย่างโดยไม่รวมกับ น้ำสวรงค์ หมายถึง น้ำมะพร้าวจะต้องเอาไว้บนสุดของบายศรีและจัดเตรียมวางเครื่องทำบุญ ไตรจีวร บาตร อัฐบริวารและเครื่องสักการะทั้งหมดให้เรียบร้อย ให้บิดามารดานั่งล้อมนาค นาคนั่งกลางวงล้อม หมอทำขวัญนั่งขวามือของนาค

พิธีกรรมการทำขวัญนาคของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ถอดบทความจากการบันทึกเสียงในการเข้าร่วมสังเกตในพิธีกรรม จำนวน 3 งาน และได้ แปลภาษาของการแห่ขวัญนาค เดิมที่เป็นภาษาท้องถิ่นโคราชบางตอนจะมีการแห่เป็น ทำนองเพลงโคราช และได้เปลี่ยนเป็นภาษากลางเพื่อถ่ายทอดผู้ที่ศึกษาต่อไป โดยได้รับการอนุเคราะห์จาก อาจารย์ศุภยาพรพรณ ประพันธ์วิทยา ข้าราชการสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาในการ แปลภาษา ขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาคแบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ชุมนุมเทวดาไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูบาอาจารย์

หมอทำขวัญนาคจตุรูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ)

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ พุทธัง ภะคะวันตัง อภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ภะคะวะตา ชัมโม ชัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆังนะมามิ (กราบ)

สัคเค กาเม จะ รูเป คิริติยะระตะเณ จันตะลิกเข

วิมานे ทีเป รัฏเฐ จะ कामे ตะรุวะนะกะหะเน เกหะ

วัตถุมหิ เขตเต ภุมมา จายันตุ เทวา ชะละละละ วิสะเม

ยักกะคันธัพพะนาคา ติฏฐันตา สันติเกยัง มุนีวะระวะ

จะนัง สาละโว เม สุณันตุ ฯ ชัมมัสสะวะ นะกาโล

อะยัมภะคันตา ชัมมัสสะวะ นะกาโล อะยัมภะ ทันตา

ชัมมัสสะวะนากาโล อะยัมภะ ทันตา

เมื่อสวดจบต่อไปเป็นการทำน้ามนต์เพื่อใช้ประพรมบายศรีและนาคตลอดถึง เครื่องอัฐบริวารในศาสนาพิธี เพื่อเป็นสิริมงคลในการทำขวัญนาค

อุสาเกทักขิโน อุทะกัง รัมมะวะรังสังคัสสะมะหาเจกา
 โอโณชะยามะ สาธุโนกันเต อองการติโก อะยัง ตัสสะมะหาเจกา
 พุทธะระตะกัง โคติมันตานัง พุทธะวัตตะนัง อะหะตังปะนะมามิหัง
 โสพสมงคลเจวะ โนอะอะโลกรัมมิกา จัตตะโรมะหาทีปัง ปันจะพุทธา
 มะหามุณี ตริปิธัตตะมะรัมมะขันทา ชะกามาอะตตะ ตัสสะปันจะทัสสะ
 ทาเอนะนิจัจจ สีสัตตัสสะ นะหัมพลัง เตตตตะ สุรังทะวาทัสสะ มานะหะนะริยัง
 เอกะเมสุรุตตตะ ตะวะเอจันตริทัง สุริยังตัสสะ สัจจะโกชทะจังกา
 จุกะตัสติ เอกะตัสสะ เพ็ชชานูชาเอเตมมัง กุณะวันเต เชนะสุ วัตติลาโก ะวันตุเม

เชิญพระธรรม

โอมนะกะคะวะโต ปะเจกมังคะโต
 ปะเจกกะโพธิสัทธิตะเชนะ จักกะวัตติสิริสะ
 วัสสะอิเมนะราย ปะระเมรายะโลกัสสะ
 พรพมมะโลกา สัพพะอินทรา พรหมมะราชา ชะกามาสัพพะเทวะตา เตเชนะ
 สาริกธาตุ ชัยยะ สิริสากายะมุณี มนุสสา สัพพะราชา ชุมพุทฺธิปาลา
 สัพพะศัตถุวินาสันติ มหาเตโช มหาปัญญา มหาปัสโส มหาโณโต
 มุทิตัสสะ จะระปะตะทิตกามา สะหะยะกัปป

ปะละมัง นะโมพุทฺธายะ ในพระบาลีที่มีอยู่ประจำ กอ ออ นอ แอ
 เฉชะพระธรรมอื้ออื เลิศล้ำ มาประจำทุกชะนา พุทธังรักษา รัมมังรักษา สังฆังรักษา
 ครูอาจารย์เชิญท่านมา พร้อมด้วยพระธรรมสามตรัย นะมะพะทะ เชิญดินน้ำลมไฟ
 ฤ ฤา ฤ ภา เชิญจุฑาทั้งสี่ สังวิทาปุกะยะปะ ขอเชิญพระธรรมเจดกัมภีร์ เฉชะพระบารมี
 มาชูคำบำรุง นะโมพุทฺธายะ ขอเชิญพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ ช่วยชูคำบำรุง บรรจงรักษา
 ฤ ฤา ฤ ภา อีกทั้งอะอา พระยาคาถา เปลื้องปล้นทันใด อุปัจฉัยไรร ให้ไปด้วยพระคาถา
 เฉชะพระธรรมมารักษาร่างกายา เจ้านะรักษาซ้าย โมรักษาขวา พุทธรักษาหน้า ธาอยู่หลัง
 ยะอยู่หม่อม พุทธัง รัมมัง สังฆัง มาช่วยห่อหุ้ม ท ท้าย ท ทุม อะกุมอันว่าคาถา รคน้ำอำสะ
 อำสะ อำสะ ะคะวะ อี อื้อ ไอ อ้าย อะ จงมาเป็นหลักพระธรรม พุทธังยุดิ รัมมังยุดิ สังฆังยุดิ
 ยุดิตัง อย่าได้พลาดปลั่งศีลพระคุณ ศัตถุหมู่ร้าย อย่าได้จงผลาญ พุทธังจิตตั้ง รัมมังจิตตั้ง
 สังฆังจิตตั้ง ชีวิตัง อย่างานิพพานังสรณังคัจฉามิ รัมมังชีวิตตั้ง อย่างานิพพานังสรณังคัจฉามิ
 สังฆังชีวิตัง อย่างานิพพานังสรณังคัจฉามิ อนันนี้ว่าให้ตื่น ทุกสิ่งต่าง ๆ ให้เจ้านาครุ่งเรือง

ดั่งพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์เจ้า จนกราบเท้าเข้าสู่พระนฤพาน
ขอย่ำให้มามีรามาผจญ ด้วยเดชะกุศลให้อายุ วัฒน โณ สุขัง พลัง

ปาริตตะวา นะเมตัง สะเมตตา พะคันตา (โหม่ง)

อวิจิตตะจิตตา ปาริตตัง พะนันตุ

สะมันตา จักกะวาเลสุ อัตรากัจฉันตุ เทวะตา (โหม่ง)

สัมมัมมัง มุนิราชัสสะ สุนันตุ สักกะโมกะขัง

บทสักระเบียบ

สักเคกามาเนพ	ในไตรภพจบทิศา
จะรูปเทวดา	ในไตรภพจบสากล
กิริยิขาระเตตา	ทั่วทั้งเทวมนทล
เทวาในเบื้องบน	และเหวห้องช่องคีรี
จันตะลิกเขวิมาน	อันวิเสประเสริฐศรี
พระจันทร์อันอยู่ที	วิมานแก้วอันแวไว
ธิประเยะกามา	เทพองค์นี้ก็เลิศไกร
คอยเฝ้าซึ่งคามัย	และในลานของคามา
ตะรุวะนะกะหะเน	ปวงเทพเจ้าเฝ้ารักษา
เงินทองของนานา	ในภาคพื้นธรณี
เคหาแปลว่าเรือน	ใครอย่าเฝ้าในศัพทนี้
เรือนใครปฏิบัติดี	ปราศจากโรคโรคน
เทพเจ้าเฝ้าอาศัย	ก่อดักภัยในคาเห
ในศัพทว่าเขตเต	แปลออกมาว่าเขตแดน
กุมมาชะยันตุ	เทวดารักษาแน่น
ทั่วไปในเขตแดน	ภูมิประจำบ้านประจำเรือน
ชะละทะละวิสะเม	ในทะเลกระแสนิน
แปรศัพทให้ได้อิน	ทั่วทุกถิ่นแควยมนา
ตามแถวทางก็อยู่เฝ้า	เทพเจ้าเฝ้ารักษา
ทั่วไปในบรรดา	ทุกหย่อนหญ้าลัดดาวัน
ยักขาแปลว่ายักข	วิรุณพหักใจกรรจ

รักษาสัตย์อยู่ยอดคีรีนิสินทร คันทัพพคณทัน
 นาคานั้นเทียวสัญจร แปลศัพท์ประดับกลอน
 ว่านาราชชาติฤทธา แผลงเดชาดังมหันต์
 สะเทือนลั่นทั่วฟ้าแผ่นดิน พ่นพิษทำฤทธา
 สะเทือนลั่นสนั่นสอง ดิสสันดา สันติกา
 ยังวิเสไม่มีสอง อุกอาจชาติคณอง
 อยู่หว่างภพโพยมบน ที่สุดมนุษย์สุด
 ภัยวิบัติทุกแห่งหน ดีชั่วทุกตัวตน
 ดิดันดาว่ารายมาย มณีว่าถา
 มีมนต์ดั้นนั้นเหลือหลาย ว่าจะนั่งนั้งภิปราย
 อธิบายว่าถ้อยคำ สาทะโวแปลว่าทาน
 เมศุนันตวิเสสา บาลีคัมภีร์นำ
 คำแห่งข้าว่าขอเชิญ ท่านจงมาช่วยสาธุ
 สุนันตริบคำเนิน รั้มสะวะนะกาโล
 จงภิญโญให้เจริญ เสด็จมาอย่าค้างเกิน
 ลงอันยัมพะลันตา

จะไหว้ทั้งคุณพระพุทธาน์เลิศล้ำ จะไหว้ทั้งคุณพระธรรมอันเยือกเย็นจะไหว้ทั้งคุณ
 พระสงฆ์ทรงศีลลา เทวดาท้าวอากาศเทวราชทุกชั้นฟ้า จงคุ้มครอง คุ่มภัย คุ่มสะเนียดจัญไร
 แก่ท่านเจ้าการจึงไปหาข้าพระเจ้ามาเชิญขวัญนาถ

ข้าแต่เหล่าเทวดาเทพารักษ์ทั้งหลายองค์เทพมามากมาย บนสวรรค์ชั้นฟ้า...
 วันนี้ฤกษ์งามยามดีจะตั้งบายศรีให้พ่อนาคมา ขอเชิญเทพเทวามาเป็นสักขีนี้พยาน ตลอดจน
 ไปถึงเบื้องหน้าหนทางคหบดีเจ้าจักรวาลพิภพมิพญาชมหรือจะเป็นสิบสองราศี ปู่ย่าตายาย
 ที่มีอยู่ทั่วกัน มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วหล้านี้ตายโหงตายห่ามากมีนี้ทั้งหลายทั้งเจ้าป่าเจ้าเขา
 เจ้าห้วยหนองคลองบึงมา ทั้งเจ้าน้ำเจ้าท่าให้มาประชุมพร้อมกัน...
 เอ้อ...เอ้อ...เอ้อ...เอ้อ...เอ๋ย...เอ๋ย

เมื่อมาแล้วพร้อมหน้าพร้อมตา ทั้งผีปู่ย่าตายายก็มาพร้อมนางผีตานี นางอ่อนนั้น
 มาพร้อมกันหรือยังตอนนี้ แม่นาคอยู่ไหน พ่อนาคอยู่ไหน จะเปิดบายศรีสวรรค์มาชมพร้อม
 กัน...เอ๋ย...เอ้อ...เอ้อ...เอ๋ย...เอ๋ย...

อ้นบายศรีเทียบไปด้วยเขาพระสุเมรุราช เป็นพญาเขาชั้นดั้นนั้นเล่าก็คือมนุษย์โลก
 อาเพศเจตนา พร้อมด้วยการระเริงร่า ชั้นสองคือจตุมหาราช มีเครื่องทิพย์โอภาสอเนก
 อนันต์เหลือที่จะพรรณนา ชั้นสามคือดาวะเตเวห เป็นคำพฤกษ์ทางจารย์อันวิเศษเห็นอุดม
 ยอดข้านั้นคือภาวพรเทวโลกา เทียนนั้นเล่าคือพระสัทธรรมมาอันส่องแสงแจ้งจรัสศรีมี
 อันประทับแก้วรุ่งรุจีที่ตามไว้ สำหรับจะได้เห็นมรรคาในพระนฤพานเป็นอวสานเกษมสันต์
 อนึ่งไม้สามอันที่กระนาบแนบไว้สามเส้า คือเขาตรีภูตอันรจนา เขาหัตถะกันวินันตายุคลทร
 อันมีอยู่ในสังขร เมรุราชผ้าที่คลุม บายศรีที่ขาวสะอาดเข้ามาปิด คือมัจฉริยะที่ต้องคิด
 ให้มีคณน ย่อมปะปนเคล้าคละ ต้องสามใบนี้ก็คือ โลกะ โทสะ โมหะให้เวียนวัน ด้ายดิบ
 ที่ผูกพันคือกามคุณและตัวกิเลสให้มีคณนในน้ำใจ แวนทั้งสามก็คือพระรัตนตรัย ทั้งสาม
 พระองค์ พระนวลโลกบุตรทั้งเก้า คือเทียนที่ติดแว่นเข้าไว้ มะพร้าวอ่อนที่จะป้อนให้ก็คือแก้ว
 อันหมคราคี ครั้นจะว่าให้มากมีก็สมควรแก่เวลา ขอสมมุติยุติกาแต่เพียงนี้

ถึงตอนนี้ให้ตีฆ้องรับ พร้อมกับเปิดบายศรีให้ชมโดยทั่วกันเป็นการเบิกฤกษ์ เบิกชัย
 จากนั้นวงมโหรีโคราชบรรเลงรับเพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย

แหล่งเปิดบายศรี

จะเปิดบายศรีชั้นดั้น	ให้เลศิให้ลั่นวิจิตรพิสดาร
ตามประเพณี	เคยมีนานาน
ถูกต้องตามการ	คาวหวานมากมี
พร้อมเครื่องบูชา	ที่โสภาเพริศพราย
รูปเทียนดอกไม้	ล้อมรอบบายศรี
เจ็ดชั้นกันมาน	เพดานสวยดี
เชิญขวัญวันนี้	พร้อมเครื่องบูชา
ได้ฤกษ์ได้ยาม	นาคพราหมณ์มานั่ง
พุทธรังษัมมัง	สังฆังรักษา
สักเคกาม	ชุมนุมเทวดา
ได้ฤกษ์เวลา	ฤกษ์งามยามดี
โอมฤกษ์มหาฤกษ์	ฤกษ์ดีฤกษ์งาม
มุ่งหมายฝ่ายพราหมณ์	ยามกะบายศรี
ครูบาอาจารย์	ช่วยโปรดปรานปรานี

ทั้งภูมิเจ้าหน้าที	วันนี้ร้องเชญ
ข้าวตอกคอกไม้	วางไว้เนบเนียน
จุดธูปจุดเทียน	จุดแจ้งแดงเผิน
เชิญมาพ่อมา	พ่อมหาจำเรญ
วันนี้ศรีเสริญ	เชญท้าวเทวญ
ชั้นภูมิมานัง	สัทธังสุสิตา
เล่าเทพเทวดา	สะเทือนอาสน์หาวคหั่น
ทั้งกลองยาวและม้อง	ช่วยกึกก้องให้พร้อมกัน
ให้เสียงมันบันลือลั่น	ตลอดจนชั้นวิมาน

(ให้รับ 3 ที และคนตรีวงมโหรีโคราชบรรเลงเพลง)

แหล่งเรียกขวัญนาค (ทำนองราชนิเกลิง)

ขวัญเอยขวัญพี่	ความสุขจริงให้คืนมาไว
ว่าหนอทรงธรรมอยู่นั้นที่ไหน	ให้กลับคืนใจว่าขานหนอก็มา
หลับหนอกลางวัน	อย่าดวนนั้นผวา
หลับกลางคืนมา	อย่าตื่นผวานั้นไป
อย่าได้คิดกังวล	ให้ตั้งจิตนี้ใจ
สิ่งไหนเลวร้าย	ให้กลายหนอเป็นดี
ขวัญเอยขวัญพี่	ความสุขจริงให้คืนมาไว
ไปอยู่คาโคกอย่าหลงไปไหน	ไกล่หนอหรือไกลให้คืนหนอเข้ามา
อย่าท้อแท้จิตนั้น	จงตั้งใจภาวนา
ว่าแผ่นนั้นเมตตา	ให้นกกาเรือไป
ขวัญเอยส่งเจ้า	อย่าได้เศร้ากังวลด้านใด
อย่าได้หม่อลอยท้อถอยรู้ไหม	จะแหล่งร้องไปว่าตามจิตตั้งมา
ทุกวันนี้แน่นแท้	คุณแม่ก็เวียนไปหา
ว่ากลัวสงนั้นหนา	จะสีกมาเร็วไว
พ่อดามดวงจากลา	สมเกิดมานี้ใจ
ก็มีลูกองค์ไป	ว่าติดเกสาเข้ามา
องค์หนึ่งก็เป็นนี้ใจ	รัตนตรัยมา

องค์หนึ่งพระศาสดา

กว่าจะโตมีวัน

ยามอดอยากนั้นซี

มิใช่หลายคนนี้

แต่พ่อแม่ส่งมา

จนกระทั่งองค์ลง

ยามคิดหนอได้ไป

ว่ากลับมาเกิดดวงใจ

จะขอควรส่งนี้

ขวัญเอยขวัญแก้ว

มาสู่ข้ามโลกว่านี่คืนมา

บทเสภา

พอตั้งศีลภาวนาคาถาไว้

ถ้าบุญหนอกุศลสร้างทางนั้นมี

ตอนนี้จะเป็นการเรียกบริกุต คล้ายกับการเรียกขวัญ แต่การเรียกบริกุตเป็นการใช้

เพ่งฌาน สามารถมองเห็นด้วยจิตว่าขวัญไปอยู่แห่งหนตำบลใด ตกอยู่ในภาวะใดจะอยู่ข้าม

น้ำข้ามเขาก็จะเรียกให้กลับมาเข้าร่างคืน บางคนเรียกกันครึ่งวันก่อนวันยังกลับมาไม่ได้

(ดนตรีรับ)

ตอนที่ 2 บุญคุณบิดามารดา

จะต่อเข้ากลอนสอนเข้าสั่ง

ความชั่วความดีเป็นมาอย่างไร

พระคุณบิดาเหมือนท้องฟ้าไร้ไร

ว่าผืนนั้นธรณีกว้างใหญ่

จะทำให้งามหนอนาคที่มี

อยู่ที่ว่าเราจะทำให้ได้

ถ้าลูกจะดีก็เหมือนดั่งปลีออกมา

ชาวบ้านก็ชมกันมากหน้า

คู่ตัวอย่างมาบุตรพระราชนั้นใจ

ติดเกศานั้นซี

จนล่วงนั้นหลุดนี้

พ่อแม่ก็เก็บไว้มา

มาขอบูชาหนี้หนา

ว่าบุตรยากก็ไม่ยอม

มาสู่ทรงร่างใจ

ก็หายไปแล้วซี

มาสู่จิตนั้นซี

ให้คืนหนอเข้ามา

มีแวแล้วนะขวัญส่งจำ

ขอขวัญส่งหนว่ากลับคืนมาให้ที่

ให้ฟ้าหนอดินใจรับลูกศรี

ขอबारมีสวรรค์ท่านประทาน

ทุกสิ่งทุกอย่างจะได้รู้กันได้

พระคุณที่มีจะยิ่งใหญ่แค่ไหน

พระคุณนั้นใจมารดาเรามี

เงินนี้ใจดั่งว่าออกกล้วยนั้นหนา

หน่อหนอจะดีผลนี้จะมา

จะงามแค่ไหนจะรู้คุณค่า

ชี้หน่อขึ้นฟ้าว่าตรงนั้นไป

ลูกดีนี้หนว่าคนทั้งหลาย

ก็ยังทำให้ทุกอย่างนั้นซี

ถ้าลูกช้ามาจะเป็นแบบไหน	เหมือนปลีงออกกลางต้นนี้
ออกหน้อยปลีกลางต้นออกมา	ไม่ถึงเวลาก็ออกมาทันใด
เปรียบเหมือนนั้นเลยเจлынนั้นเล่า	เปรียบเหมือนตัวเราจะรู้ดีนี้
ถ้าลูกช้ามาเออนั้นซี	เหมือนหน้อยลูกนี้ที่ตีไม่ได้
ไม่เหมือนลูกช้าตัวนั้นต่อ	พ่อแม่หวังหนอว่ากันมากหลาย
ถ้าลูกช้าดีก็ยิ่งจะหวังกว่าใคร	ทั้งหญิงทั้งชายก็หวังกันมา
ถ้าลูกนี้ดีก็สุขเหลือล้น	แม้ก็เป็นผลจะตกไปได้
ไม่ต้องหวังนี้หรือว่าหวังใจ	ก็หากินกันไปตัวเองได้นั้นมา
ลูกบางคนหนอถือว่าพ่อแม่	นี้จะเหลือไปตามประสา
ว่าพ่อแม่เรารักไม่เท่ากันมา	โจคานต่าง ๆ นานากันเลย...
	เออ...เออ...เออ

(ดนตรีรับ)

ต่อไปจะเรียกว่าแหล่งประยุกต์ เป็นการประยุกต์ท่วงทำนองมาจากบทราชนิเกลิง ซึ่งเป็นบทในการขับร้องของการแสดงลิเก เนื้อหาของการแหล่งประยุกต์จะเป็นการสอนให้นาคได้รู้ซึ่งถึงพระคุณของบิดามารดาการทำชั่วทำดีอย่างไร อีกทั้งยังเป็นการยับยั้งการทำชั่วให้แก่ นาคอีกด้วย แหล่งเพื่อหยุดจุดไม่ให้ลูกกระทำความชั่ว

จะขอแหล่งกระแสดตามจิต	ถึงชีวิตของอาตมา
ที่ได้เสด็จลงมา	ก็ห่วงน้องยากำลังมีภัย
ตื่นขึ้นมาเถิดหนาร่างทรง	มาแหล่งต่อองค์หนอที่ลงมาเฝ้า
จะได้เผยแผ่ศาสนาต่อไป	อย่าหลงนอนใจอยู่นี้
ตื่นนอนนั้นมาแหล่งต่อองค์ที่ลงมาเฝ้า	อย่ามัวรอหรืออยู่เลย
ตื่นมาแล้วจะองค์เจ้า	ท่านมีแหละหนออะไรจะสอนสั่งไป
ร่างในศรีจะเห็นว่าหนอนี้ใจ	จะสอนสั่งสิ่งใดนั้นหนา
ลูกหนอที่เต็มใจทำทุกอย่างเป็นมา	ให้องค์นั้นหนอนำทางที
จงฟังอาตมาจะบอกนาหนอว่าเราสร้างไพร	เมืองมนุษย์นี้หนอไม่มีอย่างไร
เจ้าจะเอาไปนั้นซี	ถ้าจะเอานั้นก็ของตัวนี้ของอาตมาต่อไป
จงทำความดี	และเผยแผ่สนองสนานบุตรใน
ให้คนกานี้ได้รู้บาปบุญได้ไหม	เจ้าจะทำได้ไหมร่างเจ้า

ส่วนตัวร่างนี้ก็ไม่ใช่ว่าดีนั้นมา
 ขี้วปลาหนอาหารนี้ฉัน
 บางวันองค์ท่านเอ๋ย
 บางวันหนอกินมากไป
 จ้มหนอด้วยน้ำตา
 มองดูหนอเมียฉัน
 ตัวหนอว่าฉันนี่ซี
 ขี้แรงมีมากก็แค่หนึ่งหม้อว่าร้อยนั้น
 บางวันฉันก็อยากตายนั้นว่านี่ลงไป
 แม้นข้าวไม่มาเงินตราพอนั้นก็ไม่มี
 ถ้าหากเจ้าหนอหลับจากนี้ไป
 ให้มีบ้านมาอยู่ที่อยู่นาได้ดี
 สุดหนอแต่ท่านจะให้ฉันนั้นเป็นนี่อะไร
 ฉันเกิดชาตินี้ลำบากยากจนหนักหนา
 พ่อก็ละโลกว่านี่นั้นไป
 ออกเอ๋ยลูกของแม่นั้น
 ยังบุกฝาดงมาอย่ามัวนอนหนารู้ใหม่
 โอ้วว่าพ่อจำ
 แม้นกัดก้อนเกลือฉันก็ไม่ทิ้ง
 บอกมากลยาอย่าร้องคนดี
 ลูกนั้นที่มีก็ดูแลหนอว่านั่นไว้ไป

ทั้งบุตรนั้นหนาค่อย
 แต่ละวันบางวันไม่มีกินเลย
 ยังคัมน์น้ำเตยลูปท้องนั้นมา
 บางวันนั้นก็กินผักตำลึงมา
 ไม่ใช่ข้าปลาว่านั่นนี่ซี
 ว่าตัวสังขารก็ไม่ค่อยดี
 พอหลับตานี้หวัน ๆ
 ลูกก็สี่คนนี้กันหากินไม่ทันองค์เอ๋ย
 มองดูลูกหนอน้ำตาพ่อไหลพ่อจะหาอะไรดี
 ว่ายามนอนจะหลับตาลงได้นี้บ้างไหม
 องค์หนอจะช่วยเจ้าที่
 ถ้าเจ้าหนอสร้างความคิดองค์จะช่วยนี้ร่างเอ๋ย
 แม้แต่ชีวิตฉันก็ถวายไม่เสียตายนั้นมา
 ฉันกินข้าวปนาว่านี่ตามาหลายเวลาองค์เอ๋ย
 ปลาสออย่างไรเข้ามาทอดนอนด้วยกัน
 มองดูพ่อท่านว่าเป็นอะไร
 ว่าพ่อเจ้านั้นเป็นอะไรนั่งรอความตายอยู่นี้
 ถึงจนละหนารเราพอยู่กิน
 จะอยู่ที่นี้เรื่อยไป
 ถ้าหากว่าหนอดัวของพอนี้จะเห็นว่านี่เป็นไร
 มีพริกเกลือมีเกลือกันนั้นใจก็กินมันไปแกเอ๋ย

(ดนตรีรับ)

ตอนที่ 3 ตำนานนาค

ความเป็นมาพญานาคมีความเลื่อมใสต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ต้องการจะขอบวช
 เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงได้ปลอมตนเป็นมาณพน้อยชื่อ ใ้ยาว มาขอต่อพระพุทธ
 องค์ว่าจะขอบวช พระพุทธองค์ทรงเมตตา กล่าวว่าไม่เป็นไรหรอก หากดีมีเงินก็จะบวชให้
 ได้ฤกษ์บวชเวลา 09.09 น. พร้อมกับกับชาวบ้าน ใ้ยาวรู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่ง ครั้นถึงเวลา
 กลางคืน ใ้ยาวจึงนอนหลับด้วยความดีใจในห้องนอนที่ทวดาได้นิมิตให้เป็นห้องโล่งไม่มี

ฝากัน คือนั้นเป็นคินจัน 15 คำ เดือน 11 พระจันทร์เต็มดวงส่องสว่างเป็นแสงนวล สามเณรน้อยหรือกุมารเทวดานิมนต์ได้ตื่นขึ้นเพื่อจะไปปัสสาวะ เดินผ่านไปทางห้องนอนของเจ้ายารู้สึกงอนยิ่งนักที่ได้เห็นร่างของเจ้ายารเป็นงูใหญ่นอนหลับไหลอยู่ กุมารน้อยจึงได้นำความดังที่เห็นไปกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่ามานพที่มาขอบวชนั้นมิได้เป็นมนุษย์ กำลังหลับอยู่ให้พระพุทธรองค์เสด็จไปทอดพระเนตร พระพุทธรองค์ทรงทราบด้วยฌานสมาธิ (หลับจิต) ทราบว่าเจ้ายารชายที่มาขอบวชนั้นเป็นพญานาค

รุ่งขึ้นเป็นวันออกพรรษา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องประกอบพิธีบวชให้แก่ชาวบ้าน จึงแจ้งแก่เจ้ายารว่าการบวช มนุษย์เท่านั้นจึงจะบวชได้แต่ท่านเป็นสัตว์ ไม่สามารถบวชได้ เจ้ายารรู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะตั้งใจแล้วว่าในวันนี้เป็นวันออกพรรษา จะได้บวชพร้อม ๆ กับชาวบ้าน แต่กลับกลายเป็นวันโลกาวินาศของตน จึงขอสละชีวิต ดังนั้นจึงได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้ 2 ประการ

1. ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ก็ขอให้ได้ส่งแสงออกไปต้อนรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดไป สรรพทั้งปวงของตนขอให้กลายเป็นเครื่องใช้ของพระสงฆ์ เส้นเอ็นขอให้กลายเป็นรัดปะคต เนื้อหนังมังสาขอคืนให้บิดามารดาผู้ให้กำเนิด

2. พระพุทธรองค์เห็นความตั้งใจอันแน่วแน่ของพญานาค จึงบอกแก่พญานาคว่า จะบวชให้ก็ได้ แต่มีข้อแม้ว่า

2.1 บวชเป็นได้เพียงนาค เท่านั้น

2.2 จะแห่เรียกขวัญให้นาคในการประกอบพิธีบวช เพื่อเป็นขวัญกำลังใจเรียกขวัญให้กลับคืนสู่กาย เพราะเมื่อเสียใจขวัญคงไม่อยู่กับเนื้อกับตัว และเพื่อให้เป็นเกียรติประวัติแก่พ่อนาคเมื่อมีการบวชต่อไปจะได้รำลึกถึงการบวชให้นาคครั้งนี้

2.3 จัดให้มีการแห่ขบวนไปโบสถ์ และแห่รอบโบสถ์ 3 รอบ มิให้นาคเข้าไปในโบสถ์ ให้รอเฝ้าอยู่เพียงฐานบันไดประตูโบสถ์เท่านั้น พ่อนาคตอบตกลงตามเงื่อนไขนั้น และจึงร้องขอต่อพระพุทธรองค์ว่า ไหน ๆ ตนก็จะสละชีวิตแล้ว ขอให้เรียกว่าพญานาคเถิด

ดังนั้นเราจึงเห็นสถาปติยกรรม ตามคติความเชื่อว่ามีพญานาคคอยเฝ้าดูแลบันไดโบสถ์ วัดในพระพุทธศาสนา

เมื่อถึงพิธีบวช ได้มีขบวนแห่นาคไปวัด พ่อนาคมีความรังเกียจที่ตนไม่สามารถเป็นพระภิกษุได้ จะเป็นได้แต่เพียงนาคที่ต้องเฝ้ารออยู่หน้าบันไดโบสถ์ เจ็บอยู่ในจิตกับขังอยู่ในใจ จึงตะโกนก้องท่ามกลางขบวนแห่ ว่า เจ็บ... โอ้ย... โอ้ย... โอ้ย... โอ้ย... โอ้ย... เจ็บ...

โอย... โอย... โอย... โอย... โอย... เจ็บ... โอย... โอย... โอย... โอย... ในปัจจุบันถือเป็นธรรมเนียม ให้สามลาในขบวนแห่ทั่ว ๆ ไป

พระพุทธองค์ทรงได้ยินพ่อนาคตะโกนร้องเช่นนั้น จึงได้ตรัสถามว่า เหตุใดท่านจึงต้องร้องเช่นนั้นเล่า ความเจ็บความช่นไวก้างในสไวก้างนอก พ่อนาคจึงได้ตอบว่าหากเป็นพระองค์จะทำอันใด

ได้ตั้งมาเข้าที่ให้ได้ผล

อยากกลับมาเป็นคนก็จนด้วยปัญญา

สร้างความดีมาผลก็ไม่เข้า

แม้แต่พระพุทธเจ้าไม่เมตตา

แม้ข้าอยากเป็นสงฆ์อย่างองค์มา ท่านยังไม่เมตตาต่อข้าเลย

ขบวนแห่ดำเนินไปรอบโบสถ์ พ่อนาคได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า รอบที่หนึ่ง ข้าจะยึดพระพุทธให้หนูนนำ รอบที่สอง ข้าจะตั้งพระธรรมตามเอาไว้ ตัวข้าไม่ได้เป็นสงฆ์ ใจข้าจะตั้งเป็นสงฆ์ตลอดไป พุทธ ธรรม สงฆ์ จะอยู่ในใจของข้าจนสิ้นลมหายใจ จึงได้มีคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เกิดขึ้น พญานาคเฝ้าบำเพ็ญเพียรแห่งคุณงามความดีสร้างกุศลจนเป็นเจ้าวังบาดาล

ร้อนไปถึงพระอิศวรและพระอินทร์ ตลอดจนเหล่าเทพบนสวรรค์ได้ประชุมพร้อมกันถึงคุณความดีที่พญานาคได้บำเพ็ญมา จึงเห็นพ้องต้องกันว่าจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามความเห็นจากพระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสว่าเมื่อพญานาคกระทำความดีก็ควรได้รับสิ่งดีตอบแทน จึงตรัสสั่งให้พญานาคขึ้นไปพบพระองค์ และได้นิรมิตพลอกทอง 3 พลอก สวมให้พญานาคเป็นการตอบแทนที่ได้ตั้งมั่นทั้ง 3 ประการ ตามที่พญานาคได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้ คือ พุทธ ธรรม สงฆ์ และขนานนามให้พญานาค ใหม่ว่า เทพนาคา

นับแต่บัดนั้นพญานาคได้มอบให้นางพญานาคปกครองวังบาดาล ส่วนตนก็ขึ้นลงระหว่างบาดาลและโลกเพื่อรับใช้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นข้าราชการพระบาท มิให้พระองค์ทรงทุกข์ร้อนพระวรกายใด ๆ หากผู้ใดมีความทุกข์ก็จะคอยชี้ทางสว่างให้ ใครที่รู้แล้วก็ให้สติ ใครที่มีสติก็จะให้ปัญญา คนเราเกิดมาต้องมีสมอง สมองมีความคิด สติมีความยับยั้งว่าทำอะไรลงไปถูกหรือผิด คนขาดสติทำอะไรก็ไม่เป็นผล ขาดสติเหมือนคนบ้า เมื่อมีทั้งสองอย่างก็เกิดปัญญา สมองไม่มา สติไม่มีปัญญาก็ไม่เกิด แต่ถ้ามีสติก็มีปัญญา ชีวิตมีความสนาก็สดใส ทำสิ่งใดก็ประสบความสำเร็จ

(คนตรีรับ)

ตอนที่ 4 การแห่ 3 ลา หมายถึง หมอทำขวัญนาคแห่จบ 1 เรื่องก็จะให้รับ 3 ที่
และดนตรีวงมโหรีโคราชบรรเลงเพลง

ลาที่ 1 การแห่ตั้งแต่ตั้งครรภ์

จะกล่าวถึงเมืองพรหมสาธิต
เมื่อตั้งเมืองมาก็อยู่มีสุข
วันหนึ่งอยู่ดี ๆ มเหสีเข้าไปหา
จะทำกันยังไถองค์ท่าน
ที่เป็นมาจะเป็นฝ่ายชายฝ่ายขวา
ทางฝ่ายมเหสีฝ่ายซ้ายก็เอ่ยหนอวาจา
มเหสีทั้งสองนางอยู่ดีที่อยู่กันมาครบเจ็ดปี
บ้านเมืองก็สมบูรณ์ พุนทรัพย์มากมา
พอผ่านเจ็ดปีไม่มีทำอะไร ๆ มา ก็ตกหงาย
เข้าเข่นฆ่าเจ้าละหวั่นทุกวันมา
ว่าองค์พรหมยังเมตตา
วันหนึ่งองค์ท่านเสด็จหนอ...ลงมา
พระราชาสะคુંต้นกลางดึกขึ้นหา
จึงสั่งมหาดเล็กเร็วรี รีบเร่งโยธา
เมื่อไปตามโหรา โหราก็ว่ามาอะไร
กำลังจะพักผ่อนอยู่นั้น
มีคำสั่งจากพระราชา
รีบเข้าประเดี๋ยวนี้
โหรารับโรโคจรจัดภูษาใส่ยามเสียดก่อน
ให้กราบไหว้ท่าน
รีบไปเข้าเฝ้าเร็วไวทูลถามพระองค์ท่าน
ท่านทุกข์ใจอะไรจงเล่ามา
ไม่มีอะไรจะหนักจะหนา
ให้ลูกแก้วลงมานั้น
มเหสีทั้งสองก็เลยลูกลมานั่งมองดูหน้า

มีพระราชานั่งนี้ มเหสีสองนาง
ไม่มีเลยความทุกข์จะเข้ากันในเมืองได้
ไปตามพระราชาวาจะทำกันยังไถ
จะได้บุตรนั้นสืบสกุล
ฉันก็ไม่ว่าตัวท่าน เอย...
ขอให้พี่มาก่อนมาฉันมีทีหลังก็ได้
แต่ก็ไม่มีบุตรนั้นจะสืบตระกูลเข้าหา
ไม่ว่าเป็นไรเป็นนา ก็อุดมอยู่ข้าวอยู่น้ำมากหลาย
เมืองอื่นก็รุกรานเข้าใส่
เขาเข่นฆ่าเจ้าละหวั่นก็ร้องลั่นถึงสวรรค์ชั้นฟ้า
จะช่วยพระราชาวาอย่างไร
เข้านิมิตพระราชายืนแค้นนั้นให้
ไม่รู้ว่าเป็นอะไรในบ้านเมือง
รีบเข้าไปหาโหรามาพบข้าในคืนนี้
จนดึกคืนนี้กัน
เจ้ามานี้กันทำไม
ให้ท่านเข้าเฝ้าเร็วรี
อย่าช้ารุ่งสางไม่ได้
แล้วเดินตามมหาดเล็กออกไป
ว่าตัวโหรานั้นกำลังจะตามไป
ท่านมีอะไรจะใช้ ดึกคืนนี้ป่านนี้
จงบอกขานเถิดหนาโหราจะดูกัน
นิมิตมาเห็นแดนสวรรค์
ไม่รู้จะเป็นกะบ้านเมืองหรืออย่างไร
ว่าพระราชายืนอะไร

จึงเรียกโหรามาเข้าเฝ้า

โหราจะจับพยุหยา

เมื่อจิดน้อยจิดใหญ่

ถ้าไม่ทำไม่เห็นที

จะตกศูนย์ลงมา

พระราชทานว่าจะให้ทำอะไรเล่าโหร

จะสั่งมหาดเล็กน้อยใหญ่

ท่านจะต้องบวงสรวงสวรรค์

ให้ไปบวงสรวงสถานนี้

โหรบอกไปพระราชารับปากเร็วพลัน

เมื่อบอกเช่นขยับเข้า

ที่อยู่โบสถ์ในวังมากมาย

หากไม่ทำบ้านเมืองจะล่มจมจนหมดท่า

จะเข้าพายุจะเกิดสิ่งทั้งหลาย

บ้านเมืองเราเป็นถ้ำถ่าน

กลางดึกกลางคืนว่าอย่างไร

เปิดมาก็จิดเขียนเข้าไป

เห็นจิดขึ้นมาเป็นถ้ำ

ถ้าทำไม่ดีก็เห็นท่า

จนไม่เหลืออะไรเลย...

จงบอกมาเร็วไว

ทั้งเหล่าอำมาตย์มานี้กัน

เพื่อจะได้ลูกนั้นมาสืบสกุลแทนที่

อยู่ที่กลางเมือง

พอตื่นเช้าจะให้มหาดเล็กทำตามนี้

ก็สั่งมหาดเล็กเหล่าอำมาตย์ทั้งหลาย

ว่าบ้านเมืองเราจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

น้ำจะท่วมฟ้าจะผ่าลง

เมืองอื่นจะรุกราน

พาผีเหลือแต่ธรณีท่านจะทำกันบ้างไหม

ก็สั่งมหาดเล็กออกทั่วหมู่บ้าน แล้วบอกว่าเราจะทำพิธีบวงสรวงสวรรค์ ถ้าใครมีอะไรก็เอามารวมกันเล่า ไม่ว่าจะเป็นสิ่งไหนแล้วแต่จิตที่มีมา ทั้งทรัพย์สินเงินตรา ใครมีข้าวก็ให้อามารวมกันจะได้บวงสรวงทั่วกันเลย

(ดนตรีรับ)

มหาดเล็กจงตีฆ้องร้องป่าว

จนทั่วหนอทุกหมู่บ้าน

สืบห้าคำเตือนเกล้า

ว่าที่หนานี้ลาน

จัดเงินเข้ากอง

เราจะตั้งเสาหลักเมืองอย่างทันทีขึ้นนี้ ให้ช่วยกันมาหล่อมาหลอมทั่วหน้า

ก็เลยไปขอกะเจ้าที่มีศาล

จะขอบุตร...เอื้อ...เอย...

ขอให้ท่านคลบนันดาล

ไปทุกหมู่บ้านทั่วหัวเมืองกัน

ให้มารวมกันในวันนี้

ก็ให้พวกเจ้ามารวมกัน

หน้าที่ของเราประทับอยู่ข้างใน

จัดทองเข้าบายศรี

ให้ช่วยกันมาหล่อมาหลอมทั่วหน้า

จะตั้งมั่นพร้อมกันมา

วันนี้ตาจากสวรรค์มีองค์ท่าน

ให้บุตรชายมาสืบตระกูลนา

วันข้างหน้าจะได้เป็นพระราชา	คุ้มครองภัยให้ทุกครานั้นทั่วกัน
พอสั่งได้ทีเห็นท่า	พอรุ่งสางมาฟ้าใส
ก็ชนของมากมาย	ทั้งบายศรีใบตองนั้น
วันรวมกลุ่มเข้าท่า	ก็ตั้งโต๊ะหมู่บูชาไ้ออย่างใหญ่
ตลอดผลไม้บายศรี หัวหมูไก่	นั้นพร้อมหน้าแล้วขึ้นธูปอย่างเร็วไวขึ้นธูปสับแก้ว
ดอกไปส่งยังสรวงสวรรค์	ให้มเหสีของท่านขึ้นนางละสามสิบสองว่าอย่างนี้

ส่วนพระราชนั้นขึ้นสับแก้วดอก แล้วบอกโหราให้ขึ้นมาสับหกดอก เกิดชันฟ้าเร็วไว แล้วให้พวกที่มีสนมกรมในขึ้นสับห้าดอกก็พอละนี้ และเก้านานตามคำกำเนิดเกิดชาติ

พุทธรัตนัง เสดรัตนัง สัมพรัตนัง	พอได้ท่า เอ เตนา สังโฆ พุทโธวาระนะ
จิตตะ วัง เอ สีสีตีนะวัง	สวรรค์ชันฟ้าที่เมตตาให้มารับรู้้อย่างเร็วไว

ตอนนี้ตัวข้าจะลงสิ่งของที่สวรรค์ให้องค์ท่าน มาประทับอย่างเร็วรีหลังจากรับ

พระราชมีรับสั่งให้หลอมเสาและเอาเสาหลักเมืองลง เอาเสาหลักเมืองลง แล้วฟ้าก็ผ่าตรงเสาหลักเมืองนั้น พอได้ทีเห็นท่าพระพายก็พัดผ่านมาเร็วไวรับพิธีทั้งหลายก็ล้มเลาะเนระนาดลงไม่เป็นท่า สนมกรมในก็วิ่งแตกกระจายไปทั่วที่ป พระราชาวังหนีมเหสีก็วิ่งไป วิ่งไปหลบตรงนั้นตรงนี้ก็ไม่พ้นวิ่งไปกอดเสาหลักเมืองเอาไว้ก็เลยรอดตายทุกวันมา เมื่ออยู่เลยถามโหรา แม้ท่านให้ฤกษ์มาก็อย่างดีแต่ทำไมมันยังมีพระพายพัดพังแยก แยกกระจายที่ฤกษ์เป็นอย่างนี้ แสดงว่าสวรรค์ชันฟ้าท่านรับรู้ว่พระราชของเรา

(ดนตรีรับ)

จะบวงสรวงไปถึงท่าน	ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างนั้น
เลยรวมกันเข้าใส่ทั้งฝน	กระหน่ำลงมาทั้งฟ้าก็ผ่าลงใส่
ส่วนนี้พระพายก็พาก็พัด	ข้าวของกระจัดกระจายไปทั่วที่ป
พอเก็บของทหารมหาดเล็กเป็นมา	สนมกรมในทั่วหน้าก็เก็บของที่กระจัดกระจาย
เข้าบ้านเกิดอะไรของที่ทำได้	แม้เม็ดถั่วเม็ดงาก็เอาไปปลูกกินกัน
เป็นเม็ดถั่วเม็ดงาสารพัดสารพัน	ไปปลูกหนอทั่วกันได้ปลูกกันทุกวันนี้
พอดคนนั้นก็เหนื่อยท่า	พระราชาก็อ่อนล้าเหลือหลาย
เข้าบรรทมเอนกาย...เอ้อ...เออ...	หลับลงอย่างเร็วพลัน
มเหสีฝ่ายซ้ายก็เอนกายลงทางซ้าย	มเหสีฝ่ายขวาก็เอนตัวลงข้างขวา
พอได้หลับตาก็นิมิตถึงสรวงสวรรค์	พอนิมิตเป็นท่าก็เห็นพรหมอย่างเร็วไว

เอาแก้วเจียรไ้มา ใส่อุ้งมือไ้หัน
แล้วบอกว่าโยมจะโยมจำ เอาใส่ใจมาไ้ดี
เพราะมันเป็นแก้วมณี ของโยมนีไ้ไม่ใช่ของไ้ใครกัน

สะดุ้งตื่นลืมตาพบพระราชารั้วไ้ ฉันทันกั้มิตไปใหม่ ๆ เสียใจว่าสรวงสวรรค์ไ้วันนี้
ยังมีนิมิตต่อไปนั้น ก็เลยลุกขึ้นมาเล่าขาน พระราชานั้นแปลกใจก็ไ้ห้ามหาเล็กคนเก่าไป
ตามมาไ้ ๆ ไ้โหรคนเก่ามาทักทายอีกที ไ้โหรก็จิดก็เขียนไปไ้ไม่หยุด เป็นมงกุฎขึ้นหน้าเลย
กราบไ้ไหว้พระราชารั้วไ้ จะมีผู้ไ้บุญญาเสด็จลงมาเกิดและเป็นคู่บารมีไ้ให้บ้านเมืองเรานี้อยู่ดีมีสุข
ไ้ไม่มีร้อนไ้ไม่วามหลับยามนอนจะอยู่ดีกันอย่างถ้วนหน้า ส่วนฝ่ายพระราชารั้วไ้หลาย จะได้
ลูกสืบสกุล พอรู้ข่าวมเหสีฝ่ายขวาก็ได้บุตรมาสืบสกุล เข้าที่ฝ่ายซ้ายก็หลับตาซังขึ้นนั้น
ทันตา ที่ฉันทันจะว่าจะถูกจะผิดก็ไ้ไม่รู้ ว่าดอกเคื่อท่านเอย...เป็นการว่า พอเอาตัวไ้ให้รอดเท่านั้น

เมื่ออยู่เดือนปีครานีไ้	ก็เริ่มหิวเปรี้ยวหิวหวานสารพันกันทั่วไ้
พระราชาก็เลยสั่งมหาเล็ก	หรือว่าไ้ที่เป็นมาสนมกรมในทั่วหน้า
ถ้ามเหสีข้าหิวสิ่งไ้ไหน	ก็ไ้ให้พวกเจ้าจัดหานามาถวาย
อย่าไ้ได้ซัดดอกซัดใจนั้นหนอ	คนกำลังท้องกำลังไ้
มาดับขรค์หิวเปรี้ยวหิวหวานยังไ้	ความทุกข์ความร้อนก็ไ้ไม่มี
ถ้าเป็นลูกชายจะจุติ	เริ่มหนอโตข้างขวาก่อนนั้น
ถ้าเป็นลูกหญิงติดมา	ก็ไ้เป็นข้างซ้ายนี้กัน
จะเริ่มต้นสี่เดือนสามเดือนนั้น	จะรู้กันว่าทันที
ลูกชายคืนข้างขวา	ลูกหญิงคืนข้างซ้าย
ถ้าคืนพร้อมกัน	เป็นทั้งลูกหญิงลูกชายว่าไ้ได้ลูกแฝด
เมื่อไ้ได้ฤกษ์งามยามดี	ตั้งครรถ์นี้จนเกล้าเดือนเกล้าวัน
วันนั้นเป็นฤกษ์ของสวรรค์	ที่ไ้จะประทานลงมาไ้

กินนั้นก็แปลกท่าท้องฟ้าลงไปมีแสงทองครอบไ้ไว้ในพระราชวังนี้ ฝนก็เกิดลมก็แรง
ลันเมืองลันบ้านไปทั่วหล้า สายฟ้าก็ฟาดลงมาไ้ไม่ยอมหยุดยอมหย่อน ตอนที่จุติมาเป็นมนุษย์
จะพูดไ้ให้ฟังไป หกทุ่มเก้านาทีท่านออกพระครรภ์ มโหรีก็ร่อท่าเห็นมาซ้องกลองก็ร่อดี
ชุดใหญ่ก็มาดีโหมโรงมาพร้อมกัน เอย...

(ไ้หรับ 3 ที และดนตรีวงมโหรีไ้โคราชบรรเลงเพลง)

ลาที่ 2 เริ่มเจริญเติบโตจนถึงเป็นนาค

พอตั้งโหมโรงดังลั่น	จนทั่วสนั่นท้องพระโรงมา...เอ้อ...เอ้อ...เออ...
พระราชก็ได้อำนาจไปทุกอย่างทุกศรี	วันนี้ฤกษ์งามยามดีให้ทุกคนนี้พร้อมหน้า
ไม่ว่าจะเป็นมหาดเล็ก	ไม่ว่าจะเป็นทุกสิ่งทุกประการ
จะใหญ่โตมโหฬาร	ว่าทั่วกันให้รู้เข้ามา
ให้ตั้งร้องปาวราษฎรของเราทั่วไป	ก็ให้รับรู้วันนี้ไม่ว่ามีบุตรหลาน
เป็นราชโอรสติดดาพาดาม	ว่าพานบุญสืบสกุลจะพาต่อ
ก็อยากให้ผู้ทั่วหัวเมืองหนอที่มี	ไม่ว่าเศรษฐีมีเงินหรือว่าเป็นคนขอทานกัน
จะง่อยเปลี้ยเสียขาหนั้น	ก็ให้รวมกันเข้ามา
เราจะแจกทานบุญสุนทรีที่ได้มีไว้ให้	จะแจกน้ำข้าวไฟทุกคนนั้นทั่วกันเลย
ฝ่ายพระราชตั้งสรรพขยับขย่อง	สิ่งข้าวสิ่งของก็ออกทั้งหลาย
สั่งหนอนั้นชีว่ามีมากมาย	มหาดเล็กยังไ้ไปนี่กัน
พร้อมหน้าเล็กเล็กเด็กที่มี	เปิดท้องพระคลังนี้ออกมากันนั้น
มีข้าวมาสักนี้รวมกัน	แต่งหนอนั้นทำบุญมากมาย
สวรรค์สั่งจิตชีวิตสร้างสรรค์	ให้ลูกชายนั้นเรานี้กันเอาไว้
	(ดนตรีรับ)

พอแต่ฤกษ์หนอ...เออ...	เจริญวัยก็เปลี่ยนแปลงไปนี้ทุกวัน
จิตหนอนั้นชีก็มีผูกพัน	ราษฎรทั่วกันจะรู้กันมา
ก็สั่งขยับก็จับกันชี	มีไอนั้นไอนี้ก็ช่วยกันหา
ทุกหนทุกแห่งที่มีกันมา	ในเมืองของข้าว่าเป็นอย่างไร
พอแต่เริ่มโตเจริญวัย	ก็รู้คุณใจว่าข้าเมืองเรากัน
จะเปลี่ยนแปลงนี้วิถีสวรรค์	ไม่ว่าหนั้นบาปบุญมีมา
ถูกเอ๋ยพระคุณของบิดรท่าน	มารดาหนอนั้นว่าทั้งหลาย
พ่อนาคเปลี่ยนสีวันนี้เร็วไว	ความชั่วทั้งหลายจะไม่สร้าง...มา
เริ่มเป็นหูดาทนพระราชเรื่อยไป	ทุกข์ยากตรงไหนว่าหนอนี้หนา
ทั้งไรที่มีหรือว่าชานา	ก็เริ่มจัดหาสิ่งของนำไป
สั่งหนอข้าทาสบริวารที่มี	ช่วยหนอชีเส้นนี้ทางให้
ตรงนั้นปั้นหม้อหรือว่ารอกันไป	ตรงนี้ปั้นไหว่ากันนั้นมา

ตรงนี้ดินคือน้ำมีชุ่มฉ่ำ	ก็ทำน้ำดำน้ำกันเถิดหนา
ตรงนั้นเป็นไรมีแต่ป่าไฟกันมา	ขุดเหง้าถอนาออกกันไป
ปลูกเผือกมันเข้า	บ้านเมืองของเราจะได้สดใส
มีข้าวมีปลา มีนา มีไร่	จะไม่อดตายว่านี่กันเอย
มีเงินเป็นเฟื้องก็เก็บกันคั่ง	มีครึ่งสลึงก็เก็บเอาไว้
อย่าปล่อยมันซีดต้องจำเอาไว้	วันข้างหน้าก็กันมา
ตัวของข้านี้ก็เปรียบกันนั้น	ไม่ใช่รู้กันสวรรค์สั่งมา
ให้ข้ามันซีดทำยังงี้เป็นมา	ว่ารักนั้นหนาเสมอภาคกันเอย...เอ้อ...เอย...

(ให้รับ 3 ที และดนตรีวงมโหรี โคราชบรรเลงเพลง)

ลาที่ 3 แห่สอนสงฆ์

เรื่องเก่าเอามาเล่าให้ฟังนาคเจ้า ว่าเปรียบต้นโพธิ์ที่ใหญ่โตมา ก็เหมือนบิดาของเรา ไทรที่ย้อยกิ่งไปหนอทุกสิ่งก็สดใส เปรียบนี้ขึ้นมา ก็เหมือนมารดาเรา ใจที่ได้อาศัยว่าร่มไม้ ษายคา ก่อนจะให้กำเนิดเกิดมาหนอ...(เอื้อน)...

ก่อนจะกำเนิดว่าเกิดมาได้	ก็ต้องมีไทรมีโพธิ์นี้มา
พระคุณของท่านว่าได้นั้นมีมา	ว่าเปรียบโพธิ์หนาเหมือนท้องฟ้าไร
เปรียบหนอไทรนี้	กำลังที่สร้างที่ได้วางหน่อต้นไว้
ก็เหมือนพื้นดินว่านี่หน่อกันไป	ตัวของเรานี้ก็เหมือนต้นไม้ตามา
หรือว่าจะเกาะว่าตามกิ่งก้าน	ก็เหมือนนกนั้นที่โพธิ์ไทรหนา
เปรียบนกนั้นหนาก็เหมือนลูกไทร	จะเปรียบอีกมาอาศัยร่มนั้น
ก็เปรียบด้วยกันจะแจ้งใจได้	กานกหรือว่าก็เหมือนพื้นดินใจ
หรือว่าสะใภ้ว่านี่เห็นเป็นมา	นี้หนอนกนี้ว่าโพธิ์เจริญ
โพธิ์หนอเจริญเพลิด	หนอนี่เพลิด
ยามสุขสดใสนานก็มีมากมาย	ว่าต้นนี้ไทรก็ย้อยกิ่งไปมา
รากเกาะศิธรณียึดมั่น	ให้ลูกนี้หลานจำไว้ทั่วหน้า
จะทำได้นั้นว่าเหมือนดังท่านมีมา	ว่ายากหนักหนาด้วยปัญญานั้นซี...
เหมือนพ่อแม่เราก็ก่เลี้ยงเราไว้	ลูกก็คนใจก็เลี้ยงได้วันนี้
แต่ว่าคุณเห็นว่าเวลาที่มิจะมองงานนี้	ว่าลูกนี้มีกันจะตอบแทนคุณของท่านได้
ก็มองหาใครตั้งหลายตัวนั้น	บวชจะเห็นหนอที่ต้องรอที่วัน

ท่านจะนั่งนอน	เคื่องร่อนเสียครั้น
เจ้านาของเรา	เปรียบเหมือนสำเภาทอง
มุ่งไปรับรอง	ลอยล่องขึ้นสวรรค์
พ่อแม่จะได้รับความสุข	ตลอดทุกคืนวัน
แต่ข้อสำคัญ	นาคต้องพยายาม
เข้าไปเป็นสงฆ์	นุ่งสบงจีวร
ตามหลักคำสอน	ว่าไบบอนไกล่หนาม
ลมพัดสะบัดใบ	เดียวใจลุ่มพลาบ
อย่าบวชชุนชาม	จะขาดความไตรตรอง
บวชแบบผักตบ	บวชลบตัวอาย
บวชหลอกแม่ยาย	บวชแล้วก็เสียของ
บวชกล้วยบวชชี	นอนตรีหั่วพอง
พ่อแม่พี่น้อง	พลอยสูญเสียการ
ต้องนึกถึงผ้า	กาสาวพัสดุ์
ถ้าแปลให้ชัด	สะอาดมาดถาน
คือธงชัยอรหันต์	สำคัญเกินการ
ศักดิ์สิทธิ์มานาน	ทุกท่านเห็นจริง
เมื่อเรานุ่งห่ม	ให้มันสมความหมาย
บุคคลนั่งไหว้	ทั้งชายทั้งหญิง
เราบวชเราละ	เป็นพระให้จริง
บวชให้ครบสามสิ่ง	จะดีจริงนาคเอย

(ให้รับ 3 ที่ และคนตรีวงมโหรีโคราชบรรเลงเพลง)

(ต่อไปจะเริ่มเวียนเทียน)

ตอนที่ 5 การเวียนเทียน

ในสมัยพุทธกาลเรียกว่าออกผนวช แต่ในปัจจุบันเราก็เรียกว่าพิธีบวช ในพิธีบวชจะมีการเวียนเทียน การเวียนเทียนแต่ละรอบจะมีความหมายแตกต่างกันออกไป ถ้าบวชไม่นานก็จะเวียน 3 รอบ ถ้าบวชอยู่เป็นพรรษาจะเวียน 5 รอบ หรือถ้าผู้บวชเป็นข้าราชการมียศถาบรรดาศักดิ์ก็ต้องเวียน 7 รอบ ในชั้นเวียนต้องใช้ภาชนะที่เป็นขัน อาจเป็นขันเงิน

ขันทองก็ได้ ไม่ใช่ถ้วยหรือภาชนะอื่นใด เพราะจะไม่ใช่ขันห้า ในขันจะต้องใส่หมาก พลูลงไปตามรอบที่เวียน ถ้าเวียน 3 รอบ ก็ใส่หมาก 3 คำ ถ้าเวียน 7 รอบก็ต้องใส่ 7 คำ และขันใส่ข้าวสวยที่เวียนเทียนต้องใส่ให้ค่อนข้าง พูนขึ้น บางแห่งอาจใส่ไข่หรือกล้วยด้วยก็ได้

ผู้ทำพิธีจัดให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองและญาติมิตรนั่งล้อมนาคและบายศรี เริ่มพิธีเวียนเทียนต่อไปคือให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองของผู้จะบวชนั่งถัดจากผู้ทำพิธีไปทางซ้าย เมื่อนั่งกันเรียบร้อยแล้ว ผู้ทำพิธีเริ่มจุดเทียนชัยก่อนจุดเทียนชัยให้สวดชะยันโต พอว่าไปถึงสี่เส ปฐวิโปกขเก แล้วก็จุดเทียนต่อจากเทียนชัยในขันที่เตรียมไว้แล้วเวียนเทียนรอบบายศรี เวลาส่งขันให้ใช้มือซ้ายส่ง เอามือขวารับ เมื่อรับครบ 3 ครั้งแล้วเอาขันนั้นสายที่ตรงหน้า 3 ครั้ง แล้วร้องส่งด้วยบทว่า “ได้เอ๋ยได้ฤกษ์ ให้เบิกซึ่งบายศรี” แล้วส่งขันนั้นให้บิดามารดาของนาครับต่อไปทีละขัน แล้วร้องต่อไปว่า “ญาติกามาพร้อมอยู่คิบัติก็จุดเทียนอีกก็เวียนส่งไป” เมื่อครบกำหนดห้อมรอบแล้วให้ร้องบทว่า “ตามระเบียบโบราณท่านขานไช” แต่ว่าเมื่อกำหนดว่าจะเวียนกี่รอบ เวียนไปหลายรอบแล้วยังอีกรอบจึงจะครบกำหนดนั้นให้เปลื้องผ้าห่มบายศรีออกม้วนใบตองเข้าใ้หน้าคอกอดไว้ ให้เอามือซ้ายรองไว้ข้างล่างมือขวาวางทับข้างบน เมื่อเทียนวนครบรอบตามกำหนดแล้วผู้ทำพิธีรวมเทียนทั้งหมดเข้า เอาเทียนที่รวมนั้นเวียนรอบบายศรีอีก 3 รอบ โดยทักษิณาวัตร (เวียนซ้าย) อย่างครั้งแรกอีก แล้วเอาใบพลูรองเทียน เอามือกระพุ่มเทียนเสยตั้งแต่เท้าบายศรีขึ้นไปจนถึงยอดบายศรี แล้วดับเทียนเป่าควันเข้าบายศรี เป่าควันเข้าใ้ส่นาค 3 ครั้ง แล้วเอาเทียนชัยเจิมหน้านาคด้วยผงที่ทำไว้ พิธีเจมนั้นเจิม 3 แห่งด้วยกันคือ ที่หน้าผาก ไหล่ซ้ายและไหล่ขวา เสร็จจากพิธีเจิมแล้ว เอาช้อนตักขวัญตามช่องบายศรีทุกช่องใส่ในน้ำมะพร้าวอ่อน ข้าว ไข่ หรือกล้วยป้อนนาคคนละ 3 คำ น้ำ 3 กลืน แล้วเรียกบิดามารดาหรือผู้ปกครองมารับขวัญของนาคไป คือรับเอาใบตองที่เจ้านาคไปไว้ในห้องนอน

คาถาจุดเทียนชัย

นะโม อะระหัง สัมมา พุทธัสสะ

คาถาดับเทียนชัย

สังกัสสะ สะสะ พุทเธ นะมิ

คาถาดับเทียนบายศรี

สัพพะ โรคะ วินมุตโต

สัพพะ สันตา ภาวะะ ติโต

สัพพะเวระ มะดิกคันโท

นิพพุตโต จะตุวัง ภาวะะ

ภาพ 11 การเวียนเทียน

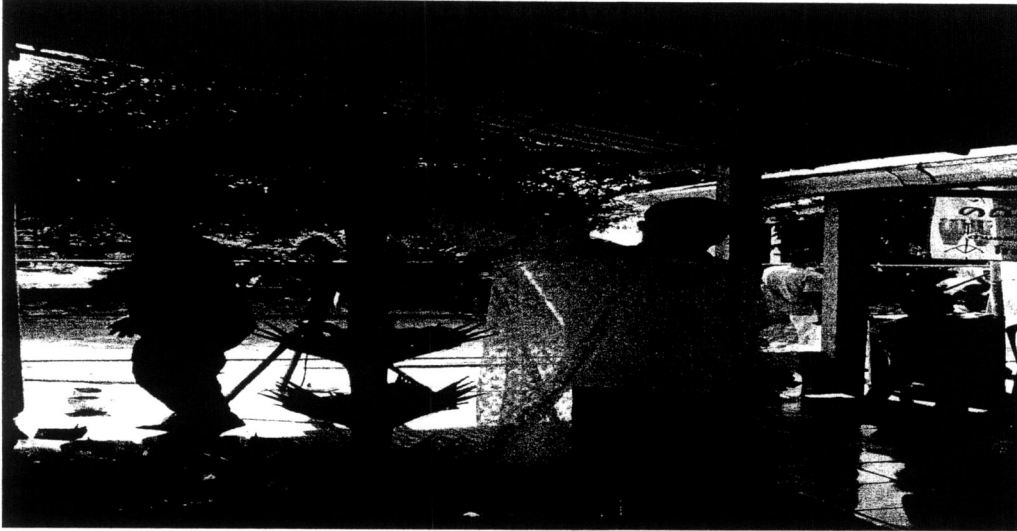
ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2554

ในการเวียนเทียนมีดนตรีบรรเลงประกอบพิธี ได้แก่ เพลงนางนาค เพลงลาวเสียงเทียน เพลงบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งจะร้องพร้อมกันกับการเวียนเทียน เพลงนางนาคนี้จะเป็นบทเนื้อร้องเกี่ยวกับการทำขวัญดังจะกล่าวต่อไปนี้

เพลงนางนาค

ครั้นได้เอยได้ฤกษ์	โหราสั่งให้เบิกซึ่งบายศรี
ญาติคามาล้อมพร้อมคิบดี	จึงจุดเทียนอัคคีเวียนส่งไป
ชั้นที่หนึ่งบริสุทธิตมมุตินา	แสนอุษาเริ่มราวีส่องสีไส
ชั้นที่สองจันทราพระอภัย	ส่องเวไนยทั่วพิภพจบโลกา
ชั้นที่สามนามว่าพระราหู	พินิจดูชั้นที่สามงามหนักหนา
แล้วจุนเจิมเฉลิมศักดิ์เจ้านาคสาย	ของงให้อายุยืนสักหมื่นปี

บทนี้จะร้องตอนที่เริ่มเวียนเทียน และส่งเทียนก็ต่อเมื่อขึ้นเพลงว่า “บทที่หนึ่ง” เป็นต้นไป ต่อด้วยเพลงลาวเสียงเทียนและเพลงบายศรีสู่ขวัญ

ภาพ 12 นาคเลี้ยงทอย

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2554

เมื่อเวียนเทียนเสร็จแล้วจะให้นาคผู้ที่จะบวชเลี้ยงทอยอาหารที่อยู่ในบายศรี หากนาคหยิบขนมข้าวต้มถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ทายว่าจะบวชได้หลายพรรษา หลังจากนั้นเป็นอันเสร็จพิธี

2. เทคนิควิธีการแหล่งของหมอทำขวัญนาคของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลของส่วนที่ 1 พบว่า เทคนิคการแหล่งขวัญนาคแบ่งเป็น 2 ข้อดังนี้

2.1 ลักษณะคำประพันธ์บทกลอน

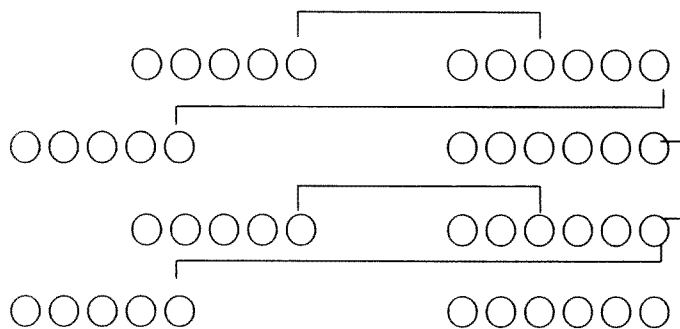
การแหล่งขวัญนาคของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ เป็นการแหล่งโดยใช้ภาษาท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นอีสานทั่วไป คือ ภาษาไทยอีสานส่วนใหญ่จะคล้ายกับภาษาไทยลาว แต่ภาษาถิ่นโคราชจะมีลักษณะผสมผสานเป็นกึ่งภาษากลางและกึ่งภาษาอีสาน หน่วยคำบางคำก็มีเค้าได้รับอิทธิพลมาจากภาษาเขมร ที่สำคัญคือภาษาไทยถิ่นโคราชมีสำนะเป็นเอกลักษณ์ต่างจากภาษาอีสานโดยทั่วไปอย่างเห็นได้ชัดเจน ในการแหล่งเพื่อให้ผู้ฟังผู้ชมได้เข้าใจ ดังนั้นการแหล่งของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ จึงใช้ภาษาถิ่นโคราชในการแหล่ง มีทำนองการแหล่งหลากหลายรูปแบบของบทกลอน เช่น กลอนหัวเดียว กลอนร้อยร้อยแก้ว กาพย์ยานี 11 เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถอดบทความจากการบันทึกเสียง

ภาคสนามและเพื่อเป็นการเผยแพร่ต่อการเข้าใจ ผู้วิจัยจึงได้แปลภาษาจากภาษาโคราชเป็นภาษาไทยกลางมีลักษณะดังต่อไปนี้

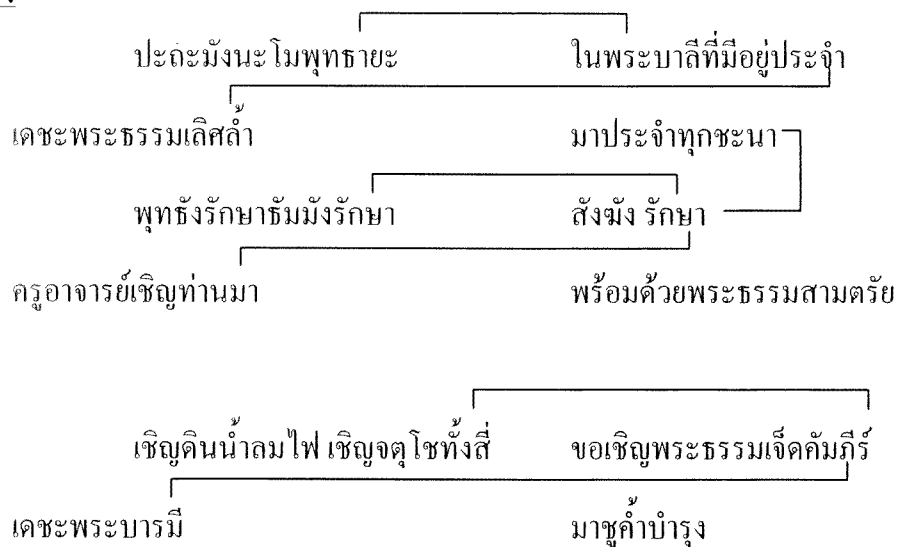
ตอนที่ 1 ชุมนุมเทวดา เป็นภาษาบาลี

บทเชิญพระธรรม เป็นคำประพันธ์คล้ายกาพย์ยานี 11 แตกกับบทสวดภาษาบาลีสันสกฤต แต่จำนวนคำไม่สม่ำเสมอทุกวรรค

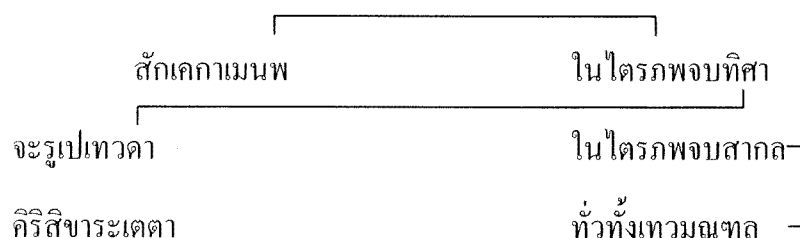
ฉันทลักษณ์ของกาพย์ยานี 11 (กำชัย ทองหล่อ, 2537, หน้า 20)

ตัวอย่าง

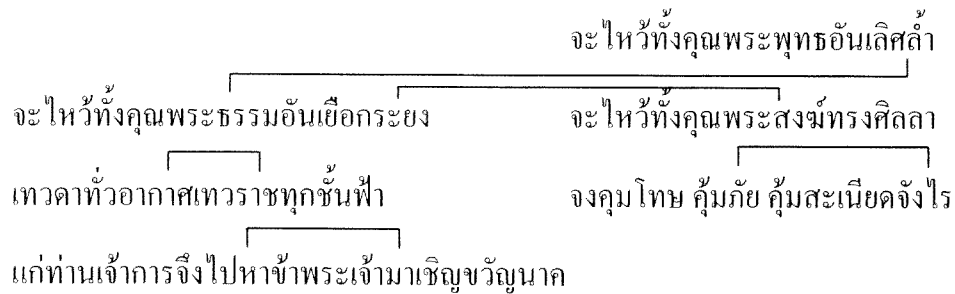

บทสักระเบียบ ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี 11 มีสัมผัสสูกต้องตามฉันทลักษณ์

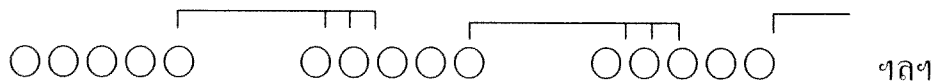
เนื้อหาอธิบายคำศัพท์ภาษาบาลี เพื่อบอกเล่าว่าได้กล่าวบทอัญเชิญเทวดาองค์ใดบ้าง และย้ำในสองบทสุดท้ายว่า เชิญเทวดาลงมาร่วมยินดีด้วย (ใช้ศัพท์ “ร่วมสาธุ”) ทำยบท สักเค เป็นคำประพันธ์ร้อยแก้วมีสัมผัสคล้ายกลอนและร้อยต่อเนื่องกัน

ตัวอย่าง

ร้อย เป็นคำประพันธ์ที่จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ มีสัมผัสคล้องจองกัน ลักษณะคำประพันธ์ของร้อยยาว

ตัวอย่าง

ร้อยยาวไม่จำกัดจำนวนคำในแต่ละวรรค จะใช้คำเท่าไรก็ได้แต่ไม่ควรน้อยกว่า 5 คำ มักใช้แต่งคำเทศน์หรือบทสวดที่ว่าเป็นทำนอง เช่น เทศน์มหาชาติ

ต่อไปเป็นบทเกริ่น ผู้ทำขวัญนาคจะเริ่มตั้งบายศรี เชิญเทวดา ผี มาร่วมพิธีด้วย แต่งด้วยคำประพันธ์กลอนที่ไม่เคร่งครัดนัก ตัวอย่างดังนี้

วันนี้ฤกษ์งามยามดี	จะตั้งบายศรีให้พ่อนาคมา
ขอเชิญเทพเทวา	มาเป็นสักขีนี้พยาน
ตลอดจนไปถึงเบื้องหน้า	หนทางคชศรีเจ้าจักรวาลพิภพ
มีพญายมหรือจะเป็นสอสองราศี	ปู้ยาตายายที่มีอยู่ทั่วกัน
มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วหล้า	ตายโหงตายห่ามากมี
นี้ทั้งหลายทั้งเจ้าป่าเจ้าเขา	เจ้าห้วยหนองคลองบึงมา
ทั้งเจ้าน้ำเจ้าท่าให้มาประชุมพร้อมกัน	

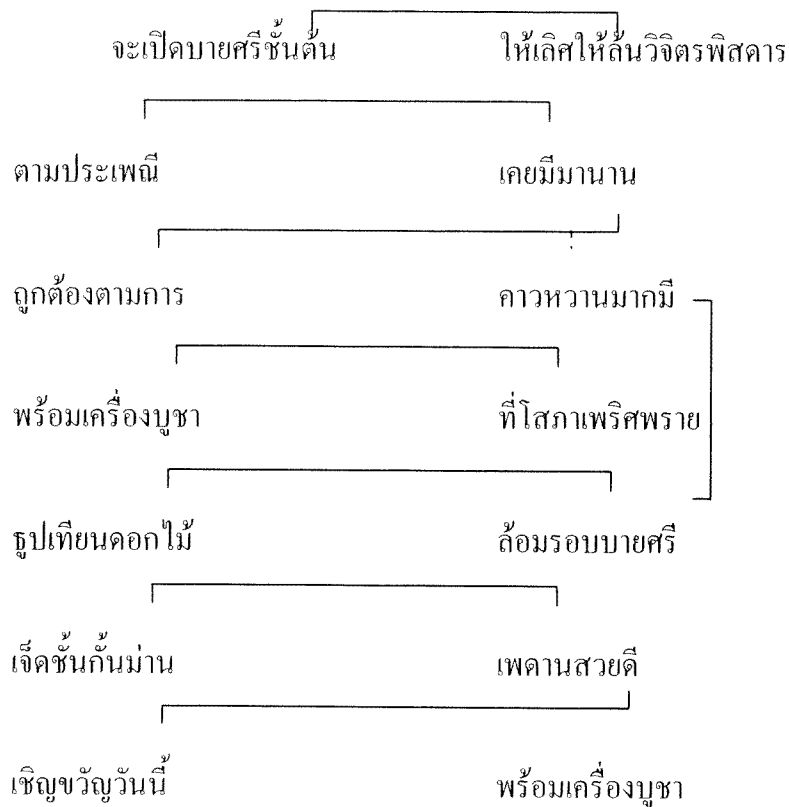
เนื้อหาบทเปรียบเทียบศรี อธิบายสัญลักษณ์ว่า ของที่ใช้ในพิธีเทียบกับอะไรในทางพระพุทธศาสนา ลักษณะคำประพันธ์ แต่งเป็นร้อยแก้วมีสัมผัสคล้ายร้อย แบ่งเป็นวรรค วรรคละ 5-15 คำ มีทั้งสัมผัสในวรรคเดียวกัน และสัมผัสระหว่างวรรคแต่ไม่สม่ำเสมอ

ตัวอย่าง

อันบายศรีเทียบไปด้วยเขาพระสุเมรุราช เป็นพญาเขาชั้นต้นนั้นเล่าก็คือนุญญโลก
 อาเพศเจตนา พร้อมด้วยการระคะเข้ารีงรัด ชั้นสองคือจตุมหราช มีเครื่องทิพย์โอภาส
 อนกอนันต์เหลือที่จะพรรณนา

บทแหล่เปิดบายศรี การกล่าวถึงเวลาอันเป็นฤกษ์ยามดี จึงเชิญเทวดามาชุมนุมกัน ในพิธีที่มีนานั่งอยู่ ลักษณะคำประพันธ์ ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนแหล่หรือกลอนเทศน์ แต่ลักษณะสัมผัสจะคล้าย ลาที่ 1 แหล่ตั้งแต่ตั้งครรภ์ มีทั้งหมด 6 บท บทแรกมี 3 คำกลอน ส่งสัมผัสวรรคหน้าไปหลัง ยกเว้นท้ายวรรค 4 จะไปท้ายวรรค 5 บทต่อ ๆ ไปมี 4 คำกลอน ส่งสัมผัสวรรคหน้าไปหลัง ยกเว้นคำท้ายวรรค 6 จะไปสัมผัสคำท้ายวรรค 7 และมีสัมผัสระหว่างบท ที่ท้ายวรรคสุดท้ายไปท้ายวรรค 4 ของบทต่อไป ดังตัวอย่าง

บท 1	○○○○○○○	○○○○○	○○○○○	
	○○○○○	○○○○○		
	○○○○○	○○○○○		
บท 2	○○○○○	○○○○○		สัมผัสระหว่างบท
	○○○○○	○○○○○		
	○○○○○	○○○○○		
	○○○○○	○○○○○		
บท 3	○○○○○	○○○○○		สัมผัสระหว่างบท
	○○○○○	○○○○○		
	○○○○○	○○○○○		
	○○○○○	○○○○○		

บทหลักเรียกขวัญนาถ

ลักษณะคำประพันธ์ แต่งด้วยกลอนแท้ 2 คำกลอนแรก ใช้คำ 7-9 คำ ต่อจากนั้นใช้คำวรรคละ 4 คำ มีสัมผัสจากท้ายวรรคหน้าไปคำที่ 2 หรือ 4 ในวรรคหลัง และมีการร้อยสัมผัสระหว่างบทค่อนข้างสม่ำเสมอ

ลักษณะเด่นของหลักเรียกขวัญนาถของนายสุชาติ เจริญโพธิ์ บทนี้ คือ การใช้คำขึ้นต้นแบบกลอนดอกสร้อย ได้แก่ การใช้คำซ้ำในคำที่ 1 และ 3 และมีคำว่า เอย เป็นคำที่ 2 ความตอน 1 ใช้คำ

ขวัญเอยขวัญพี่ ความสุขจริงให้คืนมาไว

ความตอน 2 ใช้คำ (เหมือนความตอน 1)

ขวัญเอยขวัญพี่ ความสุขจริงให้คืนมาไว

ความตอน 3 ใช้คำ

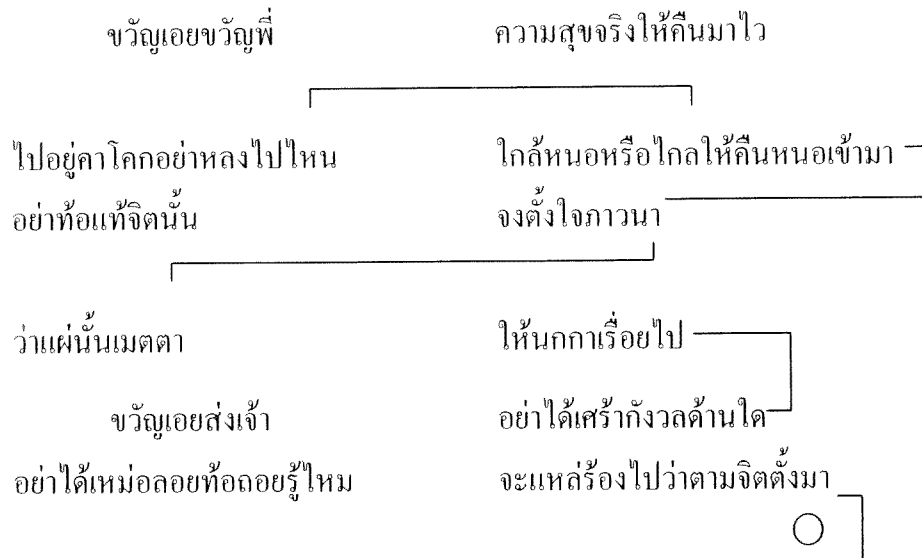
ขวัญเอยส่งเจ้า อย่าได้เศร้ากังวลด้านใด

ความตอน 4 ใช้คำ

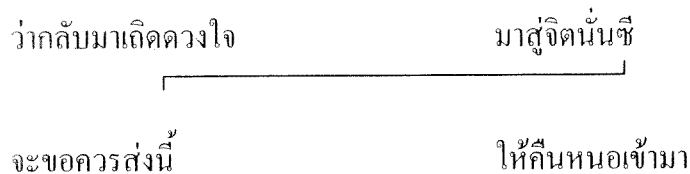
ขวัญเอยขวัญแก้ว มีแววแล้วนะขวัญส่งจำ

ตัวอย่าง

บทเพลงที่มีการรับ – ส่ง สัมผัสที่สม่ำเสมอ

ก่อนจะจบบทกลอน จะเปลี่ยนการรับส่งสัมผัส จากวรรคหน้าไปหลังไปเป็นวรรค 2 ไปวรรค 3

บทเสภา

ลักษณะคำประพันธ์ แต่งด้วยกลอนเสภา วรรคละ 8-9 คำ สัมผัสเหมือนกลอนสุภาพ

ทั่วไป

ตอนที่ 2 บุญคุณบิดามารดา

บทประพันธ์ประเภทกลอนแหล่ใช้คำ 7-8 คำ ต่อวรรคใช้ภาษาเปรียบเทียบง่าย ๆ

ดังนี้

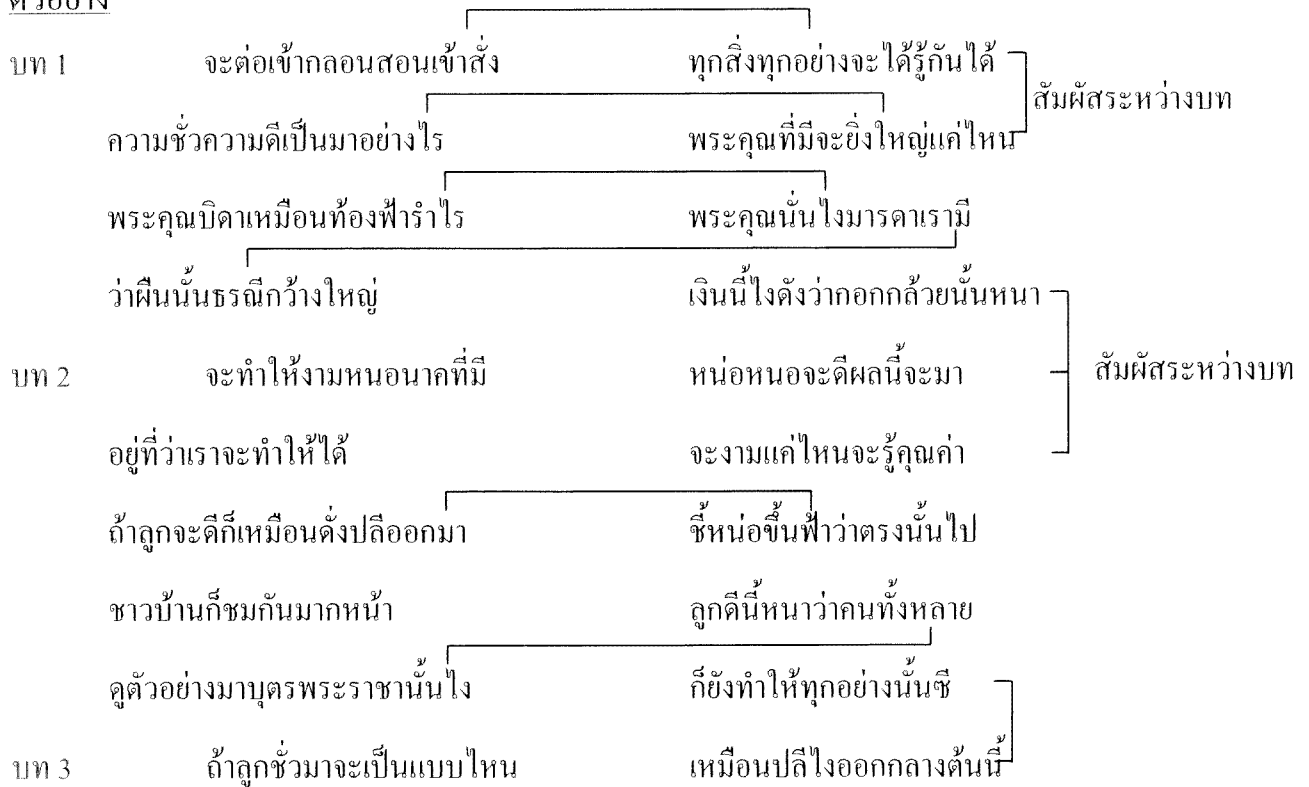
1. ลูกดีเหมือนปลีกกล้วยที่ขึ้นฟ้า
2. ลูกชั่วเหมือนปลีออกกลางดั้น หรือ ปลีออกก่อนเวลา

กลอนแหล่ของนายสุชาติ เจริญโพธิ์ บทแรกจะมีคำกลอน 4 คำกลอน บท 2

มี 5 คำกลอน บท 3-4 มี 4 คำกลอน และบท 5 มี 2 คำกลอน

ข้อน่าสังเกต คือ สองวรรคก่อนวรรคสุดท้ายจะมีคำท้ายวรรค สัมผัสกัน

ตัวอย่าง

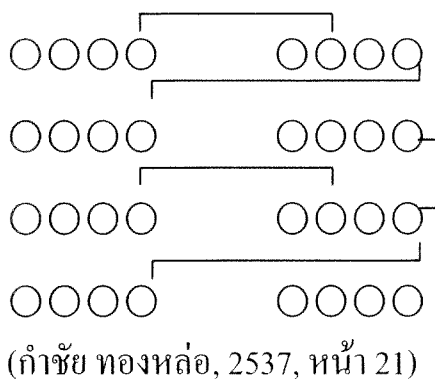

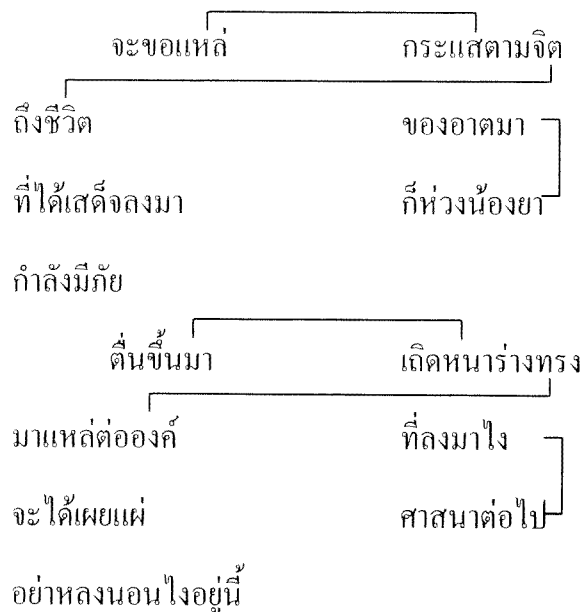
กลอนแหล่วรรคหนึ่งจะใช้คำ 3-8 คำ และนับ 4 คำกลอนเป็น 1 บท แต่ของนายสุชาติ เจริญโพธิ์ จะไม่เคร่งครัดจำนวนคำกลอนในแต่ละบท สัมผัสระหว่างบทจากคำท้ายบทแรก มายังคำสุดท้ายของวรรคหลังในบทต่อไป

ผู้ทำขวัญนาค เรียกบทร้องว่า “แหล่”

ฉันทลักษณ์ “แหล่” หรือ กลอนเทศน์ ภาคกลาง นับ 4 คำกลอนเป็น 1 บท

ตัวอย่าง

เนื่องจากผู้ทำวิทยนาการใช้คำว่า “แห่ประยุกต์” โดยนำมาจากบทราชันเถลิง ซึ่งเป็นบทในการขับร้องลิเก จึงอาจใช้การแต่งแบบเพลงลิเก คือ จะยาวอย่างน้อย 2 คำกลอน แต่จะยาวเท่าไรก็ได้ไม่จำกัด แล้วแต่จะจบลงในกลอนไหนก็ได้

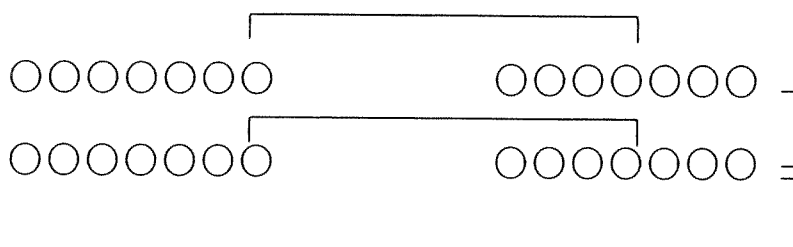
ตอนที่ 3 คำนานนา

เป็นบทร้อยแก้วมีสัมผัสคล้องจองเป็นระยะ

ตอนที่ 4 การแห่ 3 ลา

ลาที่ 1 แห่ตั้งแต่ตั้งครรภ์

ใช้ฉันทลักษณ์แบบเพลงลิเก คือ วรรคหนึ่งใช้คำ 4-12 คำ (กำชัย ทองหล่อ, 2537, หน้า 22)

ข้อสังเกต คือ บทแห่ของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ จะเน้นสัมผัสจากวรรคหน้าไปวรรคหลัง ไม่เน้นสัมผัสท้ายวรรค 2 ไปวรรค 4

ด้านเนื้อหา ผู้เหล่ใช้นิทานเป็นสื่อในการอธิบาย บอกความเชื่อหลายประการ

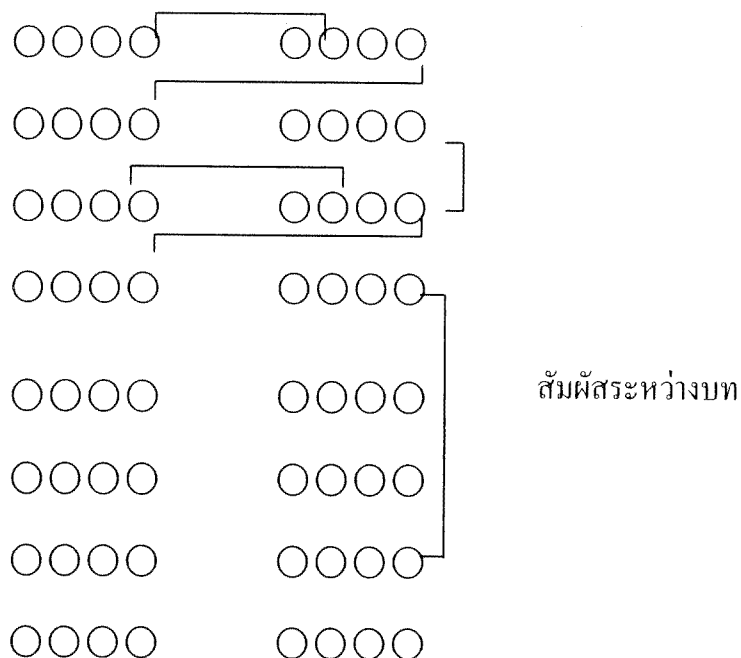
1. การไม่มีลูก ทำให้บ้านเมืองทุกข์ยากมีศัตรู
2. มีความเชื่อเรื่องฝันบอกเหตุ
3. การบวงสรวงเพื่อขอลูกเป็นเรื่องส่วนรวม ทุกคนต้องช่วยกัน
4. การจุดธูปของชาย หญิง ทำให้กรรมไต่ขึ้นคนละข้าง

ลาที่ 2 เนื้อหากล่าวถึง

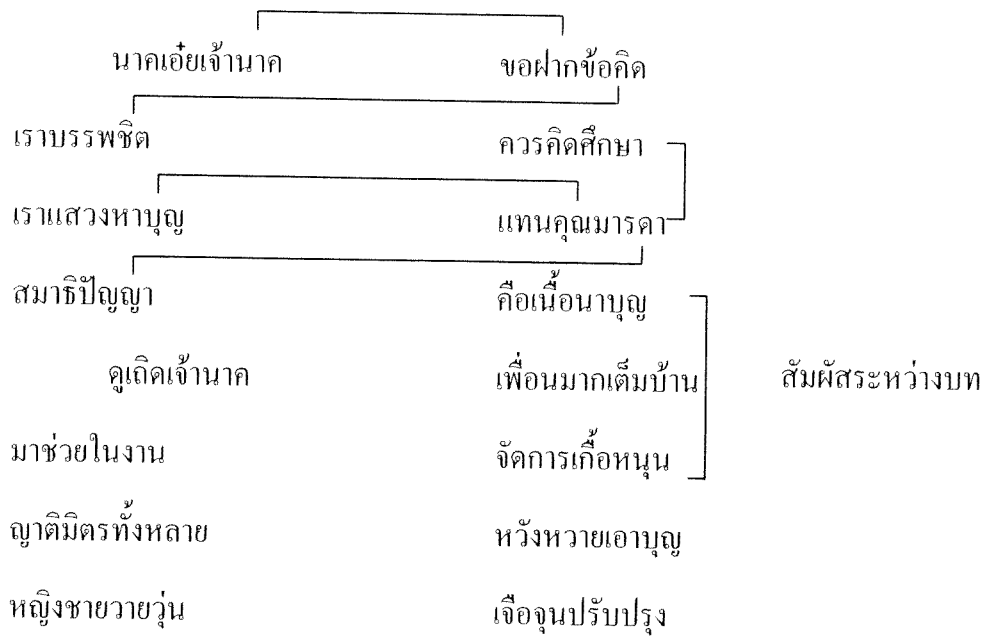
1. ความดีใจของพ่อแม่
2. บุญคุณพ่อแม่
3. หน้าที่ของลูกแทนพ่อแม่

ลาที่ 3

ช่วงเกริ่นใช้กลอนแหล่ วรรคละ 4 คำ กล่าวถึงบุญคุณพ่อแม่ใช้กลอนเพลงลิเก
กลอนแหล่ หรือแหล่เทศน์ ตัวอย่าง

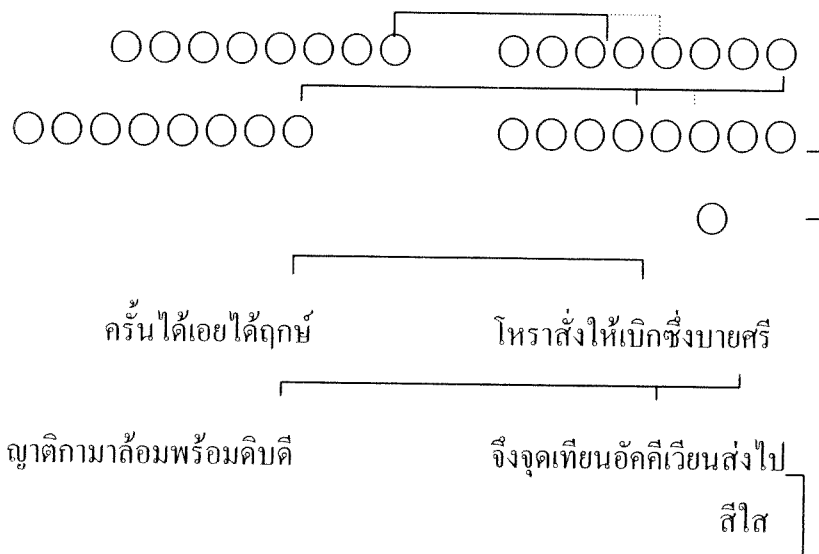
แหล่สอนนาคเป็นการฝากข้อคิดให้กับนาค ใช้คำประพันธ์แบบเพลงแหล่เทศน์
หรือกลอนเทศน์ในแบบภาคกลาง มีจำนวน 9 บท ดังนี้

ตอนที่ 5 การเวียนเทียน

เพลงนางนาค

ลักษณะคำประพันธ์ แต่งด้วยกลอนสุภาพ จำนวนคำวรรคละ 5-9 คำ สัมผัสเหมือนกลอนสุภาพทั่วไป

จากการศึกษาเทคนิควิธีการแหล่งของนายสุชาติ เหมียมโพธิ์ ใช้คำประพันธ์หลากหลายในการแต่งบทกลอนแหล่งขวัญนาถ ดังนี้

1. ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ แทรกกับบทสวดภาษาบาลี-สันสกฤต ในบทเชิญพระธรรม และกล่าวอัญเชิญเทวดาให้มาร่วมในพิธี

2. คำประพันธ์ประเภทกลอน ร่าย และร้อยแก้วมีสัมผัสคล้ายร่าย ใช้ในบทสรรเสริญ คุณพระรัตนตรัย และเทวดาทั้งหลาย ตลอดจนเป็นการบอกกล่าวผู้ทำขวัญนาจะเริ่มตั้ง บายศรีของให้เทวดาทั้งหลายมาเป็นสักขีพยาน เทวดาหรือผีทั้งหลาย ได้แก่ พญายม เทวดา ประจำ 12 ราศี ผีบรรพบุรุษ (ปู่ย่าตายาย) เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าห้วยหนองคลองบึง เจ้าน้ำเจ้าท่า และผีนางตานี นางอ่อน จากนั้นก็เรียก พ่อและแม่ของนาค มานั่งรวมกันเพื่อจะเปิดบายศรี ให้ชมเป็นการเริ่มพิธี

คำประพันธ์ประเภทร่าย ยังปรากฏในตอนที่ 1 บายศรี มีเนื้อหาอธิบายถึงของใช้ใน พิธีว่าเปรียบเทียบกับได้กับอะไรบ้างในทางพุทธศาสนา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. บายศรี เทียบได้กับ เขาพระสุเมรุ
2. บายศรีชั้นต้น (ชั้นล่าง) เทียบได้กับ โลกมนุษย์ที่ยังมีกิเลส ราคะอยู่
3. บายศรีชั้นสอง (สูงขึ้นมา) เทียบได้กับ สวรรค์ของจตุรหาราช หรือจตุโลกบาล ผู้มีหน้าที่รักษาโลกในทิศทั้ง 4 มีของสวยงามประดับอยู่มากมาย
4. บายศรีชั้นสาม เทียบได้กับ ดาวะเดเวช น่าจะหมายถึง เทวะ-เทเวศร์ ที่อยู่ของ เทวดา ผู้ทำขวัญว่าเป็นคำที่ครูใช้เรียกสิ่งที่พิเศษยอดเยี่ยม
5. ยอดข้าว เทียบได้กับ ภาวพระเทวโลกา ภาวก ผู้พูด น่าจะหมายถึง ผู้กล่าวขอพร จากเทวดา
6. เทียน เทียบได้กับ พระธรรมซึ่งจะส่องแสงให้เห็นทางดับทุกข์
7. ไผ่สามอันทำเป็นสามเส้า เทียบได้กับ เขาตริภูต เขาหัตถะกัน วินันดา ยุคลธร ตริภูฏ เป็นชื่อเขาสามยอดในไตรภูมิ โบราณเรียกผาสามเส้ายุคลธร เป็นชื่อภูเขา 1 ใน 7 ที่ ล้อมเป็นวงกลมรอบเขาพระสุเมรุ อันได้แก่ ยุคนธร อสินธร กรวิก สุทสนะ เหมินธร วิหตะก อันกัน
8. ผ้าขาวคลุมบายศรี เทียบได้กับ มัจฉริยะ หมายถึง ความตระหนี่
9. (กรวย) ทองสามใบ เทียบได้กับ โลกะ โทสะ โมหะ คือ โลก โกรธ หลง
10. ค้ายดิบ เทียบได้กับ กามคุณและกิเลสที่ผูกพันให้จิตมีคัม
11. แว่น (เทียน) ทั้ง 3 เล่ม เทียบได้กับพระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์

12. เทียนติดแว่น 9 เล่ม เทียบได้กับ พระนวลโลกบุตรทั้ง 9 บุตรแห่งโลกทั้ง 9 หมายถึง นวังกัตตศาสนา หมายถึง คำสอนของพระศาสดา คือ พระพุทธเจ้ามีองค์ 9 คือ สุตตะ เกยยะ เวยยาकरणะ คาลา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาคก อัပ္ပุตตรัม เวทลละ

13. มะพร้าวอ่อนที่จะป้อนให้นาค เทียบได้กับ ดวงแก้วบริสุทธิ

การอธิบายสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมดังกล่าวมานี้ สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องจักรวาลของคนไทย และเรื่องพระพุทธศาสนา เป็นอย่างดี

ส่วนเพลงนางนาคใช้คำประพันธ์ประเภทกลอน เนื้อหาในเชิงเรียกขวัญให้อายุยืน กล่าวถึง เทพเจ้า 3 องค์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และพระราหู

1. กลอนแหล่ หรือกลอนเทศน์ใช้มากที่สุดในพิธีใช้แหล่แต่งในเนื้อหาสั่งสอนนาค ในตอนที่ 2 แบ่งเป็น บอกกล่าวพระคุณของบิดามารดา และสอนเรื่องการทำความดี ละเว้น ความชั่ว วิทยาการเลือกใช้คำง่าย ๆ สั่งสอนแบบตรงไปตรงมา และใช้ความเปรียบโดยนำ ธรรมชาติของต้นกล้วยที่พบเห็นทั่วไปมาเป็นตัวอย่าง

“แหล่ประยุกต์” มีจุดประสงค์บอกกล่าวให้นาคทำแต่ความดี และแหล่บรรยายชีวิตของตนเองว่ามีครอบครัวที่ยากลำบาก มีลูกถึง 4 คน อาหารการกินก็ไม่มี มีเพียงพริกกับเกลือ เป็นการสอนว่าจะยากดีมีจนก็ให้มันทำความดีแล้วจะได้รับผลกรรมดี

แหล่ในตอนที่ 4 กล่าวถึงพระคุณของพ่อแม่ และหน้าที่ของลูกใช้การเล่าแบบนิทาน พื้นบ้านแทรกความเชื่อหลายประการ คือ

1. ความฝันบอกเหตุ
2. ความเชื่อเรื่องไม่มีลูก คือ ภัยพิบัติ
3. การบวงสรวงของลูกจากเทวดา
4. การจุดธูปของชาย-หญิง จะทำให้กรรมเริ่มโตในด้านที่ต่างกัน

แหล่ใน ลาที่ 3 มีการเปรียบเทียบที่น่าสนใจ

1. พระคุณพ่อแม่ เหมือนร่มโพธิ์ร่มไทร
2. เขย สะใภ้ เหมือนกาฝาก
3. นาคเหมือนสำเภาทอง ล่องไปสวรรค์ ทำให้พ่อแม่มีความสุขไปด้วย

การแห่เรียกขวัญนาคน มีลักษณะพิเศษ คือ มีการขึ้นต้นแบบกลอนดอกสร้อยเพื่อใช้
ย่ำคำเรียกขวัญ

2.2 เทคนิคการเปล่งเสียงของการแห่

เทคนิควิธีการแห่ที่นอกเหนือจากบทกลอนที่หลากหลายรูปแบบแล้ว นายสุชาติ
เห่งยมโพธิ์ ยังมีวิธีการร้องการแห่ของการเปล่งเสียงทำให้ผู้ชม ผู้ฟัง ได้คล้อยตามอารมณ์
ของบทเหล่านั้น ๆ ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

2.2.1 เน้นเสียง การเน้นเสียงนั้นมีในบทแห่ ถ้าต้องการให้เกิดความชัดเจนของ
ข้อความคำร้องใด ก็จะเน้นเสียงให้ชัดเจน หรือการเอื้อนทำนองร้องใดที่ต้องการให้ชัดเจน
ต้องการฟังส่วนที่ต้องการนี้ก็ร้องเน้นให้ชัดเจนมิใช่ร้องเน้นตลอดทั้งบท ควรมีที่เน้นและ
ไม่เน้นจึงจะเกิดความไพเราะ ถ้าเรียบเฉยทั้งบทก็จะทำให้ไม่เกิดความสนุกสนาน หรือเน้น
ทั้งบทก็ดูแปลก ๆ ทำให้ไม่ไพเราะเช่นเดียวกัน

ตัวอย่าง

ฝ่ายพระราชสังสรพยับขย้อง สิ่งข้างสิ่งของก็ออกทั้งหลาย
สั่งหนอนันชีว่ามีมากมาย มหาเดเล็กยังไ้ไ้ไปนี้กัน

หมายเหตุ คำที่ขีดเส้นใต้เป็นการใช้เทคนิคของการเน้นเสียง

2.2.2 ผ่อนเสียง เทคนิคการผ่อนเสียงนั้นต้องออกเสียงตั้งแต่ดังแล้วค่อย ๆ ผ่อน
ให้เบาลง แต่เสียงไม่เพี้ยนไปจากเดิม ยังคงถูกต้องตามทำนอง ในการแห่มีเทคนิคการ
ผ่อนเสียงอยู่มาก เพื่อให้เกิดความไพเราะส่วนใหญ่อยู่ในบทเกริ่น “โอ้”

ตัวอย่าง

พอสั่งโหมโรงดังลั่น จนทั่วสนั่นท้องพระโรงมา...เอ้อ...เอ้อ...เออ.

หมายเหตุ คำที่ขีดเส้นใต้เป็นการใช้เทคนิคของการผ่อนเสียง

2.2.3 กลืนเสียง เทคนิคการกลืนเสียงเวลาแห่ในบางตอนต้องหุบปาก แล้วกลืน
เสียงทางร้องลงไปใ้ในคอจึงจะเกิดความไพเราะ เทคนิคการกลืนเสียงนี้ต้องมีการฝึก บางบท
ก็ไม่ควรใช้เทคนิคนี้ บางบทก็ควรใช้แล้วแต่ลีลาทำนอง

ตัวอย่าง

พอแต่เริ่มโตเจริญวัย ก็รู้คุณไ้ไ้ว่าข้าเมืองเรากัน

หมายเหตุ คำที่ขีดเส้นใต้เป็นการใช้เทคนิคของการกลืนเสียง

2.2.4 ผันเสียง เทคนิคการผันเสียง คือ การออกเสียงคำร้องให้ได้ตามวรรณยุกต์ ในบทเพลง การร้องคำร้องนั้นถ้าออกเสียงไม่ได้ตรงตามวรรณยุกต์ความหมายก็เปลี่ยนไป การผันเสียงนั้นต้องค่อย ๆ เปล่งเสียงช้า ๆ ให้คำค่อย ๆ ชัด โดยผันเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่งคล้ายกับการผันวรรณยุกต์ กา ก่า ก้า ก๊า ก๋า แต่มีใช้ผันทั้ง 5 เสียง อาจผันแค่ 2-3 เสียง

ตัวอย่าง

ขวัญเอยขวัญพี่ ความสุขจริงให้คืนมาไว

หมายเหตุ คำที่ขีดเส้นใต้เป็นการใช้เทคนิคของการผันเสียง

2.2.5 เสียงหนัก เสียงเบา เทคนิคการทำเสียงหนักเสียงเบานั้นจะมีอยู่ในบทเพลงทุกบท ทำได้ง่ายมาก คือ เสียงหนักก็ต้องออกเสียงให้ดังบางครั้งต้องกระแทกเสียง ส่วนเวลาทำเสียงเบาก็ต้องออกเสียงให้เบา ซึ่งไม่ยากในการออกเสียงแต่ต้องฝึกให้เหมาะสมถูกต้อง ลีลาทำนอง โดยทั่วไปการแต่งทำนองเพลงโคราชลักษณะการร้องจะมีเสียงหนักเบา สลับกันไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

โอ้วพ่อจ๋า ถึงจนละหนาเราพออยู่กิน
แม่นักก้อนเกลื่อ ฉันก็ไม่ทิ้งจะอยู่ที่นี่เรื่อยไป

หมายเหตุ เสียงเบาใช้เครื่องหมาย ____ เสียงหนักใช้เครื่องหมาย _____

2.2.6 กระทุ้งจังหวะ เทคนิคการกระทุ้งจังหวะ จะมีลักษณะการใช้เสียงสูงร้อง กระซอกเสียงซึ่งจะมีการร้องประกอบกับบทที่จำเป็นต้องเกิดความสุขสนานโดยจะมีการเน้นเสียงหนักเบา ประกอบการกระซอกเสียง

ตัวอย่าง

มหาดเล็กจงตีฆ้องร้องปาว ไปทุกทุมทุเหล่าทุหัวเมืองกัน

หมายเหตุ คำที่มีขีดเส้นใต้เป็นการใช้เสียงสูงร้องกระซอกเสียง

2.2.7 ร้องรวบคำ เทคนิคการร้องรวบคำ จะใช้สำหรับบทที่มีเนื้อร้องบางท่อนยาว ๆ โดยจะรวบคำตั้งแต่ 2 พยางค์ขึ้นไปเพื่อให้ร้องลงจังหวะ

ตัวอย่าง

เหมือนพ่อแม่เราก็กี่เลียงเราไว้ ลูกก็คนไวกี่เลียงไว้วันนี้

แต่ว่าคุณเห็นว่าเวลาที่มิจะมองงานนี้ ง่าลูกนี้มีวันจะตอบแทนคุณของท่านได้

หมายเหตุ จะสังเกตเห็นได้ว่าบทกลอนเป็นลักษณะกลอนแปดแต่ในการแห่ของ
สุชาติ เหมยมโพธิ์ ใช้คำเกินเนื่องจากในการแห่แต่ละบทนั้น โดยส่วนใหญ่จะแห่คั่น
กลอนสดตามความคิดของผู้แห่ว่าจะเล่าเรื่องอะไรซึ่งเป็นปฏิภาณไหวพริบของผู้แห่

2.2.8 หางเสียง คือ การออกเสียงคำร้องในบทแห่ ตอนท้ายคำต้องลากเสียงให้
ยาวกว่าปกติแต่อยู่ในลีลา ทำนองของเพลงบทแห่นั้นไม่ให้เพี้ยนเสียง การทำเทคนิค “หาง
เสียง” นี้มีเป็นบางบทเท่านั้น

ตัวอย่าง

ขวัญเอยขวัญแก้ว มีแจวแล่นาขวัญส่งจำ
มาสู่ข้าวก่อนนี้คืนมา ของขวัญส่งหนาวกลับคืนมาให้ที

หมายเหตุ คำที่ขีดเส้นใต้ เป็นการใช้เทคนิคของการออกเสียงหางเสียง เพื่อเพิ่มอรรถรส
ในการแห่ให้ไพเราะยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่าเทคนิคการแห่ของนายสุชาติ เหมยมโพธิ์ มีวิธีในการใช้เสียง
ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ชมผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วม บางช่วงมีอารมณ์โศกเศร้า อารมณ์ปิติยินดี อารมณ์
สนุกสนาน ทั้งนี้ มีอยู่ในแต่ละบท วิธีการแห่ใช้การเปล่งเสียงโดยมีเทคนิคการแห่ทั้งหมด
8 วิธี ดังนี้ 1) เน้นเสียง 2) ผ่อนเสียง 3) กลืนเสียง 4) ผันเสียง 5) เสียงหนักเสียงเบา 6) กระทุ้ง
จังหวะ 7) ร้องรวบคำ และ 8) หางเสียง

เพื่อเป็นการแสดงความสามารถในการใช้เสียง กระตุ้นให้ผู้ชมได้เห็นภาพตามเนื้อหา
ของบทกลอนต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้บวชได้มีจิตสำนึกในพระคุณของบิดามารดา ซึ่งถือว่าเป็น
วัฒนธรรมของคนไทยที่ยึดถือปฏิบัติและสั่งสอนกันมาว่า บุตรจะต้องมีความกตัญญูต่อบิดา
มารดา ดังนั้นการแห่ทำขวัญนาคจึงเป็นสิ่งที่ช่วยย้ำเตือนความรู้สึกให้นาคได้ระลึกถึง
พระคุณของบิดามารดา เพราะในบทแห่นั้นได้กล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่บิดามารดาได้
อบรมเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและให้ความรักแก่นาคมาตั้งแต่เกิด นอกจากนี้ยังมีบทแห่อื่น ๆ
ที่กล่าวถึงสิ่งทีนาคจะต้องปฏิบัติตนเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะบวช การที่ใช้
การแห่ทำขวัญนากล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ แทนการพูดเพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศใน
การทำพิธี และให้ผู้ร่วมในพิธีนั้นไม่เกิดความเบื่อหน่าย เนื่องจากการนำคำพูดมาร้อยเรียง
เป็นบทแห่และเพิ่มทำนองให้เข้ากับความหมายถึงบทแห่นั้นก็ช่วยทำให้เกิดความไพเราะ
และมีความรู้สึกคล้อยตามอารมณ์ของบทแห่ ส่งผลทำให้จิตใจถูกขัดเกลาง่ายขึ้น และเพิ่ม

ความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมการบวชนาคอีกด้วย การหล่อทำขวัญนาคยังเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ควรสืบทอดประเพณีที่ดีงามของไทย ให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติอยู่สืบไป

3. คนตรีในพิธีกรรมการทำขวัญนาคของจังหวัดนครราชสีมา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการสังเกต สัมภาษณ์ประวัตินักดนตรีและรูปแบบวงมโหรีโคราชทั้งหมด 3 วง ได้แก่ 1) วงอนุรักษ์ดนตรีไทย 2) วงรวมมิตรศิษย์วัดเดิม และ 3) วงบ้านทุ่งเฉลี่ยงครบุรี พบว่า คนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาคคือวงมโหรีโคราช ซึ่งแบ่งลักษณะออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วงมโหรีโคราชโบราณ และวงมโหรีโคราชประยุกต์ สาเหตุที่มี 2 ประเภท เนื่องจากแล้วแต่ความพึงพอใจของเจ้าภาพมีความต้องการใช้วงคนตรีประเภทใด

วงมโหรีโคราชโบราณ มโหรีที่กล่าวถึงในกฎหมายเทียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้นมิได้ระบุถึงการผสมวงและเครื่องดนตรี แต่กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายไว้ว่า “เครื่องคิด สี” ซึ่งมาคิดประดิษฐ์ขึ้นเรียกว่ามโหรีนั้นแต่เดิมเป็นของผู้ชายเล่น ต่อมามโหรีได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลายผู้มีบรรดาศักดิ์จึงหัดให้ผู้หญิงเล่นมโหรี จึงกลายเป็นผู้หญิงเล่นมโหรีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มโหรีในภาคอีสานนิยมเล่นกันส่วนมากในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ตลอดจนแพร่หลายเข้าสู่จังหวัดใกล้เคียง ในอีสานเหนือมีวงมโหรีเช่นเดียวกับอีสานใต้ ซึ่งประกอบด้วย ปี่เหมือนปี่นอกที่ใช้ในการบรรเลงวงปี่พาทย์ ซออู้ พิณ กลอง ฉิ่งและฉาบ เพลงนิยมเล่นเรียกว่า เพลงมโหรี แสดงว่ามโหรีพื้นบ้านมีทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้

จังหวัดนครราชสีมาอยู่ในเขตอีสานใต้ มีวงมโหรีสืบทอดกันมาเป็นเวลานานใช้บรรเลงในงานแห่บุญประเพณีต่าง ๆ ลักษณะมโหรีที่ใช้บรรเลงนั้นเป็นลักษณะของมโหรีพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ซออู้ ซอด้วง ซอกลาง ซอโอ ซออู้ กลองเท่งหรือกลองมโหรี ปี่ใน ฉิ่ง และฉาบ

วงมโหรีโคราชประยุกต์ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลทางวัฒนธรรมทางด้านดนตรีต่อวงมโหรีโคราช กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ การศึกษา และเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีผลต่อรูปแบบการบรรเลงของวงมโหรีโคราชแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากต้องมีการปรับตัวและเพื่อความอยู่รอดของวงดนตรี การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่และการประยุกต์ใช้เครื่องดนตรีสากลเข้ามามีส่วนร่วม

มีผลให้รูปแบบวงดนตรี บทเพลง จังหวะ ท่วงทำนองแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป เช่น เวลา มีการแห่ในขบวนแห่ก็เริ่มใช้รถยนต์ติดเครื่องขยายเสียง ใช้กีตาร์หรือคีย์บอร์ดเข้ามาผสม ในวงมโหรีโคราช เพื่อให้เกิดความเร้าใจและความสนุกสนานมากยิ่งขึ้นโดยไม่คำนึงถึง ขนบธรรมเนียมแบบเก่า

ความสัมพันธ์ระหว่างวงมโหรีโคราชกับสังคม ดังปรากฏในชุมชนท้องถิ่นนั้น วงมโหรีโคราชมีหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยม จารีตประเพณี ศีลธรรม ความเชื่อให้แก่บุคคล ในสังคมโดยเฉาะอย่างยิ่งบทเพลงและบทร้อง ซึ่งบางบทมีความหมายในการสร้างความ สมานฉันท์ในสังคม เพื่อยึดเหนี่ยววิถีชีวิตตลอดช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ไม่ให้ห่างไกลกันมากนัก อีกทั้งยังมีหน้าที่รักษาขนบธรรมเนียมของคนรุ่นเก่าที่มีความเชื่อ และปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน กล่าวคือมีหน้าที่ในการสื่อสารา เพื่อการธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมนั้นเอง ในการถ่ายทอดค่านิยมในสังคมจากคน รุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

3.1 วงดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมการทำขวัญนา

เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงมโหรีโคราช แบ่งเป็น 3 แบบ คือ

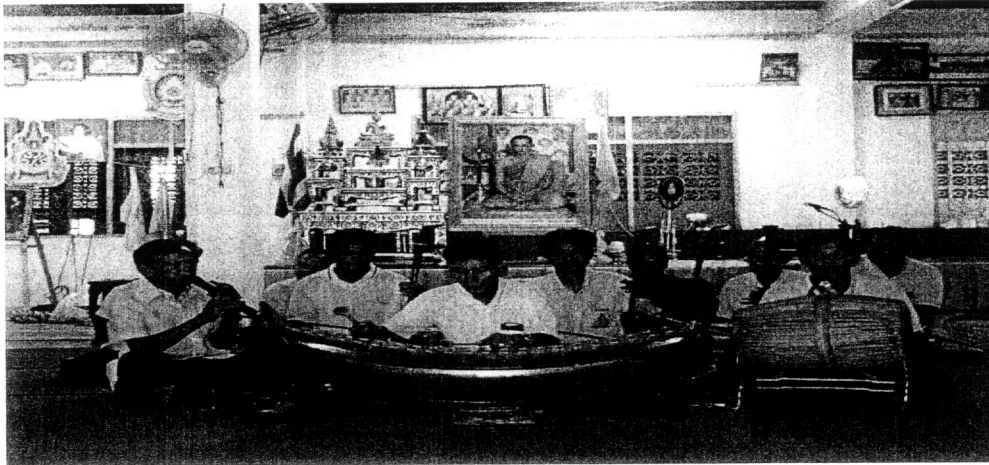
1. แบบดั้งเดิม วงมโหรีที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีที่ดำเนินทำนอง คือ ซอกลาง ซออู้ ซออู้ ปี่แก้วหรือปี่ใน

ภาพ 13 วงมโหรีโคราชโบราณ วงบ้านเลียงครบุรี

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2554

2. แบบผสมผสาน วงมโหรีโคราชที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีที่ดำเนินทำนอง คือ ซออู้ ซออู้ ซอกลาง ปี่แก้วหรือ ปี่ใน และเครื่องดนตรีชนิดอื่นที่นำมาผสมผสาน เช่น ระนาดเอก พ้องวงใหญ่

ภาพ 14 วงมโหรีโคราชผสม วงอนุรักษ์ไทย

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2554

3. แบบประยุกต์ วงมโหรีโคราชที่ประกอบด้วย เครื่องดนตรีที่ดำเนินทำนองโดยนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามามีส่วนร่วมในการบรรเลง เช่น กลองมโหรีกัน กีตาร์ เบส และมีการใช้เครื่องขยายเสียงให้เข้ากับสมัยนิยม

ภาพ 15 วงมโหรีโคราชแบบประยุกต์ วงรวมมิตรศิษย์วัดเดิม

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554

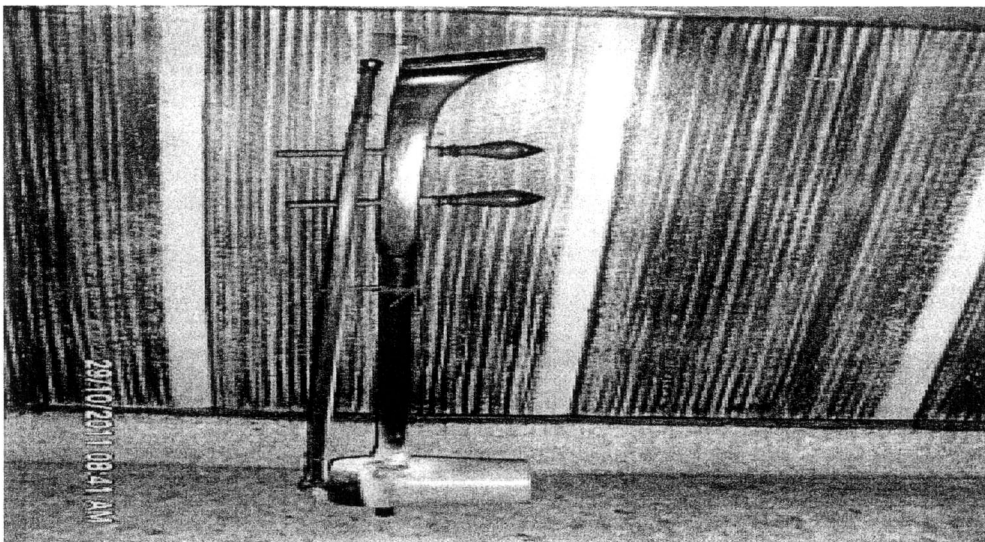
ลักษณะการบรรเลง

วงมโหรีโคราช มีลักษณะการบรรเลง 2 ลักษณะ คือ

1. การนั่งบรรเลงมักนั่งบรรเลงเป็นวงกลม ไม่มีระเบียบแบบแผนการนั่ง
2. เดินบรรเลง เป็นการเดินบรรเลงนำขบวนแห่ต่าง ๆ ไม่กำหนดรูปขบวนแน่นอนว่าเครื่องดนตรีใดจะอยู่ข้างหน้าหรือข้างหลัง

เครื่องดนตรีวงมโหรีโคราชมียังต่อไปนี้

1. ซอด้วงหรือซออู้

ภาพ 16 ซอด้วงหรือซออู้

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2554

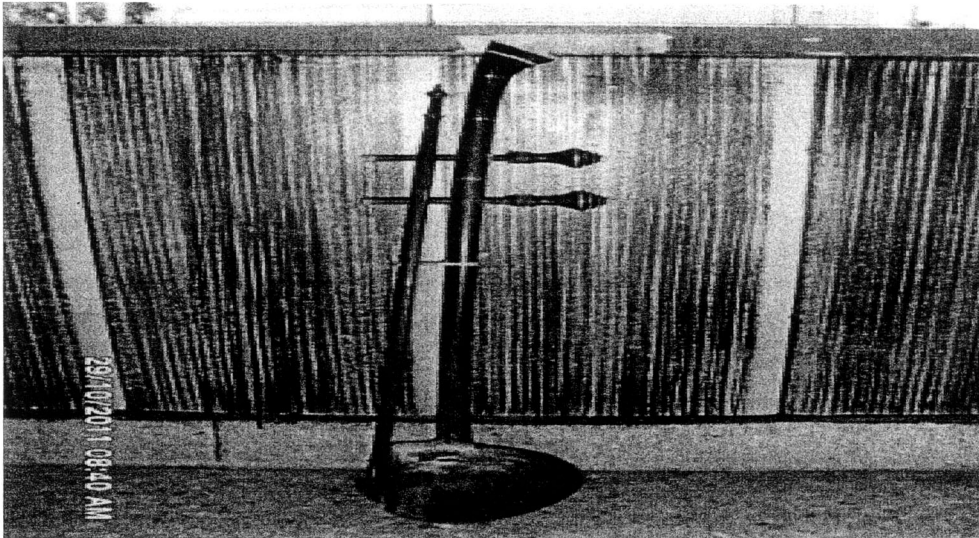
ซอด้วงจะเป็นซอสองสายกะโหลกทำด้วยไม้เนื้อแข็ง จี้น้ำกะโหลกซอด้วยหนังงูหรือหนังตะกวด มีลูกบิด 2 อัน สอดคันชักระหว่างสายซอทั้ง 2 เส้น มีหน้าที่เป็นผู้นำวง สอดแทรกเสียงประสานอย่างกลมกลืน

สายซอด้วงสายเอกและสายทุ้มแต่เดิมใช้สายไหม (ไหมที่นำมาทอเป็นผ้าสำหรับสวมใส่) โดยการปั่นให้เป็นเส้น ปัจจุบันวงมโหรีโคราชทุก ๆ วงได้เปลี่ยนสายจากสายไหมมาเป็นสายลวดโดยใช้ลวดจากวัสดูเบรก ครีซของรถจักรยาน เพราะมีความคงทนมากกว่าสายไหม เปลี่ยนแปลงการใช้สายทั้งสายเอก สายทุ้มมานานกว่า 30 ปีแล้ว

การเทียบเสียงซอด้วงหรือซออู้

	สายเอก	สายทุ้ม
สายเปล่า	เร	ซอล (ต่ำ)
นิ้วที่ 1	มี	ลา (ต่ำ)
นิ้วที่ 2	ฟา	ที
นิ้วที่ 3	ซอล (สูง)	โด
นิ้วที่ 4	ลา (สูง)	

2. ซออู้

ภาพ 17 ซออู้

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2554

ซออู้ เป็นซอสองสายเช่นเดียวกับซอด้วง กระจะโหลกทำจากกะลามะพร้าวปาดข้าง และแกะสลักกลวงลาย เพื่อเปิดให้มีช่องเสียง ทุ้มหนังกะโหลกซอด้วยหนังงูหรือหนังตะกวด หนังลูกวัว มีลูกบิด 2 อัน สอดคันชักระหว่างสายซอ 2 เส้นแต่เดิมใช้สายไหมเช่นเดียวกับซอด้วง ปัจจุบันสายซออู้นิยมใช้สายป่านและสายลวด

การเทียบเสียงขลุ่ย

	สายเอก	สายทุ้ม
สายเปล่า	ซอล	โด (ต่ำ)
นิ้วที่ 1	ลา	เร (ต่ำ)
นิ้วที่ 2	ที	มี
นิ้วที่ 3	โด (สูง)	ฟา
นิ้วที่ 4	เร (สูง)	

3. ปี่แก้ว

ภาพ 18 ปี่แก้ว

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2554

ปี่แก้วเป็นชื่อเรียกปี่ที่ใช้ในวงดนตรีพื้นบ้านโคราชหรือวงมโหรีโคราช

วิธีการนำปี่มาใช้ให้เหมาะสมกับวงมโหรีโคราช

เดิมนิยมใช้ปี่ 2 เล่า ปัจจุบันหาคนเป่าปี่ไม่ได้จึงเหลือคนเป่าปี่เพียงคนเดียว สำหรับการบรรเลงที่ใช้คนเป่าปี่ 2 คนนั้น ปี่ที่ใช้ร่วมกันได้คือ

ปี่ตันหรือปี่ใหญ่ คู่กับ ปี่ยอด ปี่นางหงส์ คู่กับ ปี่ชาว

ปี่กลาง จะใช้เป่าเพียงคนเดียวเพราะระดับเสียงมีความแตกต่างจากปี่ชนิดอื่น ๆ

ปีที่นิยมเป่าในวงมโหรีโคราชปัจจุบัน คือ ปีแก้ว ปีแก้วมีหน้าที่เป็นผู้นำวง
เช่นเดียวกันกับซอด้วง

การเทียบเสียงปีแก้ว

ปีแก้ว

มือบน

มือล่าง

● ● ● ●

● ●

เร

● ● ● ●

● ○

มี

● ● ● ●

○○

ฟา

● ● ● ○

○○

ซอล

● ● ○ ○

○○

ลา

● ○ ○ ○

○○

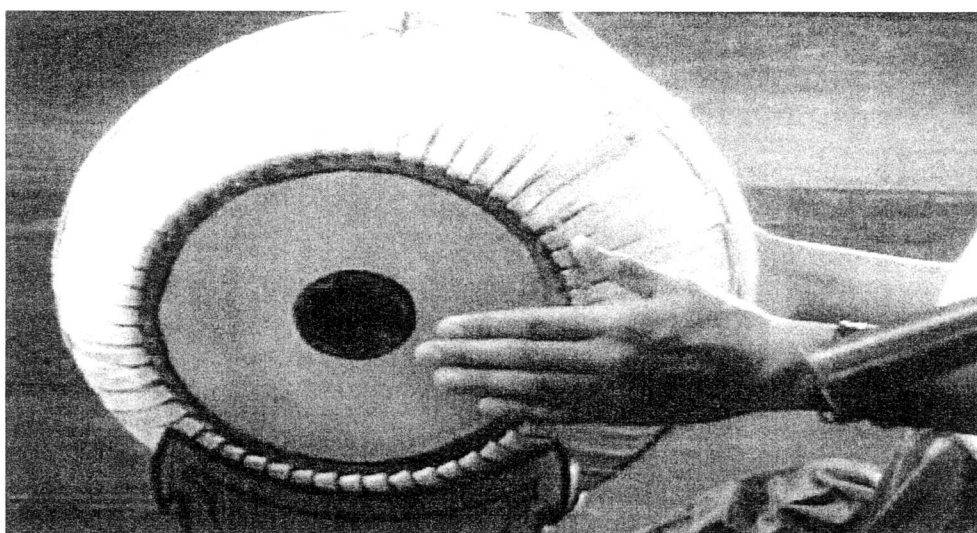
ที

○○○○

○○

โด

4. ตะโพน

ภาพ 19 ตะโพน

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2554

ตะโพนหน้าจึงหนึ่งสองข้างเรียวเล็ก ตรงกลางป่อง มีเท้ารองให้ตัวตะโพนวางนอน อยู่บนเท้าใช้ฝ่ามือซ้าย ขวา ตีได้ทั้งสองหน้า ดึงด้วยสายหนังโยงเร่งเสียงที่เรียกว่าหนังเรียด หน้าหนึ่งใหญ่ อีกหน้าหนึ่งเล็ก ตีค้ำวสุกบดผสมจีเข้าถ่วงเสียงให้ได้ตามต้องการมีรูปร่าง คล้ายตะโพนที่ใช้ในวงปี่พาทย์ การเลือกใช้ตะโพนในวงมโหรีโคราชนั้นให้ยึดความ เหมาะสมกลมกลืนกับเพลงที่บรรเลงเป็นสำคัญ

ตะโพนในวงมโหรีโคราชหน้าใหญ่มีเสียง เท่ง เทด ปี่ะ หน้าเล็กมีเสียง ดิง ตับ

ตาราง 2

จังหวะตะโพน

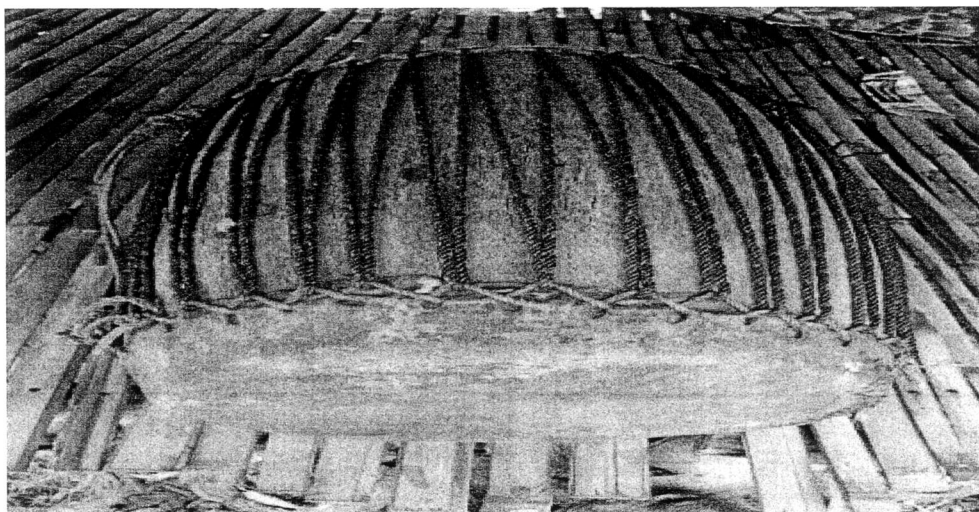
อัตราจังหวะ 2 ชั้น

- - - ดิง	- ตีบ - ดิง	- เท่ง ดิง ดิง	- ตีบ - เท่ง
-----------	-------------	----------------	--------------

อัตราจังหวะชั้นเดียว

- - - ปี่ะ	- เทด - เทด	- - - ปี่ะ	- เทด ดิง เทด
- - - ปี่ะ	- เทด - เทด	- ดิง - -	

5. กลองมโหรี

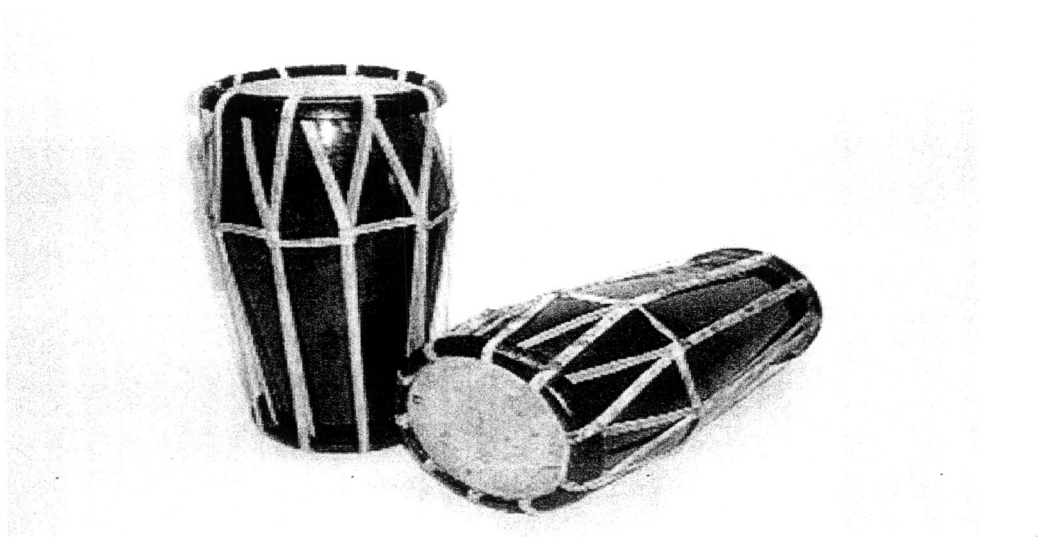

ภาพ 20 กลองมโหรี

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 15 กันยายน

กลองมโหรีจึงด้วยหนังสองข้างเรียบเล็ก ตรงกลางป่อง คล้ายตะโพนใช้ฝ่ามือซ้ายขวา ตีได้ทั้งสองหน้า ดึงด้วยเชือก หน้าหนึ่งใหญ่ อีกหน้าหนึ่งเล็ก ใช้บรรเลงเพลงมโหรีโคราชในการการแห่ วิธีการบรรเลงเหมือนกับตะโพน

6. กลองแขก

ภาพ 21 กลองแขก

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2554

กลองแขกหน้าจึงหนังสองข้างด้วยหนังวัว หน้าหนึ่งใหญ่ หน้าหนึ่งเล็ก ใช้หนังเป็นสายโยงเร่งเสียง ตัวเมียมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้เล็กน้อย ใช้บรรเลงเพลงมโหรีโคราชที่ไม่ใช่การแห่ แล้วแต่ความเหมาะสมกลมกลืนกับเพลงเป็นสำคัญ

1. กลองแขกตัวเมียหน้าใหญ่มีเสียง ตูบ ป๊ะ
2. กลองแขกตัวเมียหน้าเล็กมีเสียง จีบ
3. กลองแขกตัวผู้หน้าใหญ่มีเสียง ดิง
4. กลองแขกตัวผู้หน้าเล็กมีเสียง โจ๊ะ

ตาราง 3

จังหวะกลองแขก

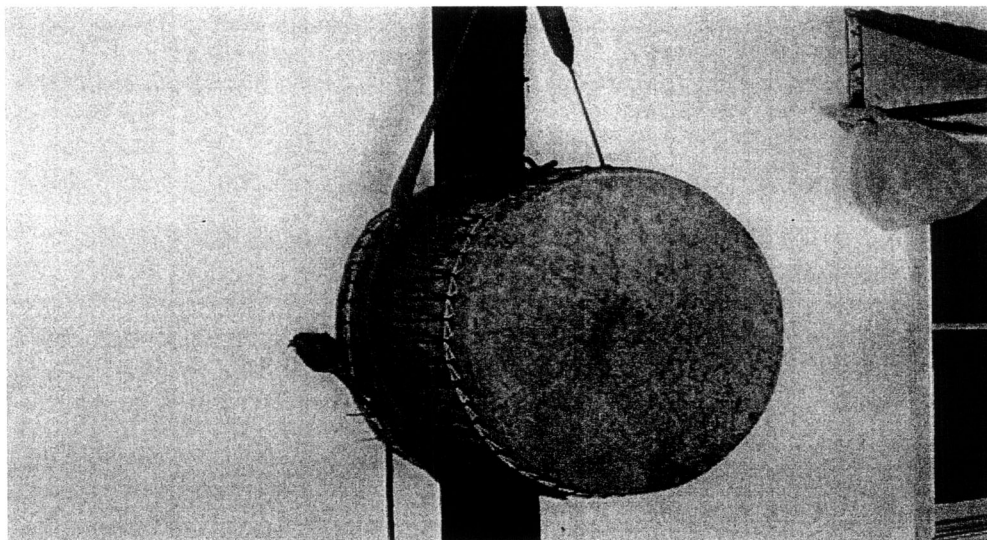
อัตราจังหวะ 2 ชั้น

- ตึง - ตู๊บ	- ตึง - ตึง	- ตู๊บ - ตึง	- ตึง - ตู๊บ	- ตู๊บ - ตึง	- จ๊ีบ - โจ๊ะ	- จ๊ีบ - โจ๊ะ	- จ๊ีบ โจ๊ะ
--------------	-------------	--------------	--------------	--------------	---------------	---------------	-------------

อัตราจังหวะชั้นเดียว

- จ๊ีบ - โจ๊ะ	- เทด - เทด		
- จ๊ีบ - โจ๊ะ	- เท่ง ตึง เท่ง	- ตึง - -	

7. กลองทั้งและกลองใหญ่

ภาพ 22 กลองทั้ง

ที่มา. จากการบันทึกภาพ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2554

กลองทั้งมีรูปร่างลักษณะคล้ายกลองมะริกัน จึงนั่งสองข้างด้วยหนังวัวด้านขวา ใช้ไม้ตี ด้านซ้ายใช้มือตีขัดจังหวะกับไม้ตี นิยมใช้กับเพลงที่บรรเลงแห่งานบุญประเพณี ผ้าป่า กฐิน งานสนุกสนาน รื่นเริง

ตาราง 4

จังหวะกลองทั้ง

--- ปะ	- ตึง - ตึง	--- ปะ	- ตึง - ตึง	--- ปะ	- ตึง - ตึง	--- ปะ	- ตึง - ตึง
--- ปะ	- ตึง - ตึง	- ตึง - ปะ	- ตึง - ตึง	--- ปะ	- ตึง - ตึง	- ตึง - ปะ	- ตึง - ตึง

8. กลองต๋อ

กลองต๋อมีรูปร่างคล้ายกลองทั้งแต่มีขนาดเล็กกว่าใช้ไม้ตีสองมือตักจังหวะกับกลองทั้ง ปัจจุบันไม่เป็นที่นิยมในการตีประกอบจังหวะทำให้กลองต๋อสูญหายไปจากวงมโหรีโคราช (วงบ้านทุ่งเฉลี่ยนครบุรี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2554)

ตาราง 5

จังหวะกลองต๋อ

- ต๋อ ต๋อ ต๋อ	ต๋อ - - -	ต๋อ - - -	ต๋อ - - -
- ต๋อ ต๋อ ต๋อ	ต๋อ - - -	ต๋อ - - -	ต๋อ - - -

จังหวะ

จากการศึกษาจังหวะของเพลงในวงมโหรีโคราชหลาย ๆ คณะ เกือบทุกเพลงจะมีการใช้จังหวะ 2 ลักษณะ คือ จังหวะเพลงช้า และจังหวะเพลงเร็ว โดยใช้เครื่องประกอบจังหวะประเภท กลอง ฉิ่ง และฉาบ เป็นการให้จังหวะในทำนองเพลงแต่ละเพลง (วงอนุรักษ์ดนตรีไทย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2554) จังหวะเพลงและทำนองเพลงเกือบทุกเพลง จะให้จังหวะเหมือนกัน แต่แตกต่างกันตรงที่ทำนองเพลงช้ากับเพลงเร็ว

ตาราง 6

จังหวะเพลงและทำนองเพลง

จังหวะกลอง	- - - -	- - - ตึง	- - ตึง ตึง	- ตึง - ตึง
จังหวะฉิ่ง	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ
จังหวะฉาบ	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ
	- แชะ - -	- แชะ - แชะ	- แชะ - -	- - - -

ตาราง 6 (ต่อ)

จังหวะเพลงและทำนองเพลง

จังหวะกลอง	- - - ป๊ะ	- ตึง - ตึง	- ตึง - ป๊ะ	- ตึง - ตึง
หรือ	- - ตึง ป๊ะ	- ตึง - ตึง	- - ตึง ป๊ะ	- ตึง - ตึง
จังหวะฉิ่ง	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ
จังหวะฉาบใหญ่	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ
หรือ	- - - -	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ	- - - ฉาบ
จังหวะฉาบเล็ก	- - - -	- แห่ - -	- แห่ - แห่	- แห่ - -

จังหวะกลอง ฉาบ จะตีแตกต่างกันหรือมีการพลิกแพลงไปเป็นอย่างอื่น ขึ้นอยู่กับเทคนิคของผู้บรรเลง แต่จังหวะฉิ่งนั้น ตีฉิ่งฉับตลอดจนจบเพลง

จะเห็นว่า ซอกลาง ซออู้ ซออู้ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายที่เกิดเสียงจากการสั่นสะเทือนและการเสียดสีกันระหว่างสายกับคันชักส่วนปี่แก้วหรือปี่ใน (แล้วแต่ละวงจะเลือกใช้ปี่ชนิดใด) เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ที่เกิดเสียงจากการเป่าลมกระทบกับเครื่องดนตรีและเกิดเสียงตามนิ้วที่กดลงบนเครื่องเป่า และกลองทั้งเป็นเครื่องประกอบจังหวะในการดำเนินทำนอง เกิดจากการสั่นสะเทือนของแผ่นหนังหน้ากลอง เกิดการกระทบกันระหว่างฝ่ามือหรืออุปกรณ์การตี ส่วนเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง จัดเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากตัวมันเองกระทบกัน จากการศึกษาพบว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ในการดำเนินทำนองในวงมโหรีโคราชส่วนใหญ่เป็นเครื่องดนตรีที่สร้างขึ้นเอง โดยเฉพาะ ซอกลางที่ปัจจุบันได้สูญหายไปจากวงดนตรีไปแต่มาปรากฏในวงมโหรีโคราชเนื่องจากหาซื้อไม่ได้และวัสดุที่ใช้หาได้ในท้องถิ่น การที่ต้องการสร้างขึ้นมาขึ้นนั้นนอกจากจะเป็นการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นเก่าก่อนแล้ว การวางแผนวิชาในการถ่ายทอดก็อาจมีผลให้การสร้างเครื่องดนตรีนั้นให้คงอยู่ในชุมชนของคนอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของศิลปินพื้นบ้านและนิยมถ่ายทอดให้ลูกหลาน เพื่อฝึกความอดทนและคัดเลือกผู้มีความมานะและใฝ่เรียนรู้จริง ๆ แต่ในทางกลับกันปัจจุบันวัสดุหายากขึ้น คนรุ่นหลังมีภาระในการหาเลี้ยงชีพและเวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นซอกลางและเครื่องดนตรีบางชนิดจึงเริ่มสูญหายไป รวมถึงบุคคลในวงดนตรีรุ่นก่อน ๆ มีอายุมากแล้ว

3.2 บทบาทและหน้าที่ของดนตรีในพิธีกรรมการทำขวัญนาค

นักดนตรีและสมาชิกในวงมโหรีโคราชมีความเชื่อว่า “ครู” เป็นสิ่งสูงสุดสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อรำลึกถึงครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา จึงมีพิธีกรรมที่กระทำก่อนการบรรเลงมโหรีโคราชทุกครั้ง คือ “พิธีไหว้ครู” หรือ “พิธียกครู” เพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการบรรเลง โดยทุกวงจะมีขันครูและอุปกรณ์ที่ประกอบพิธี คือ กรวยหมากพลูดอกไม้ ธูป เทียน ผ้าขาว เหล้าขาว บุหรี่ และเงินกำนัล เพื่อบอกกล่าวครูอาจารย์ให้รับรู้รับทราบและในทางตรงกันข้ามหากไม่ทำพิธีไหว้ครูหรือพิธียกครู ก็จะมีเหตุการณ์ติดขัดในการบรรเลงหรือเกิดเรื่องเลวร้ายกับบุคคลในวงดนตรีได้ การประพรมเครื่องดนตรีด้วยน้ำมนต์หรือเหล้าขาว มีความเชื่อว่าเครื่องดนตรีเปรียบเสมือนครู เป็นอุปกรณ์ที่ควรบูชาเมื่อบรรเลงหรือจัดการแสดงเรียบร้อยแล้ว ต้องเก็บรักษาไว้ในที่อันเหมาะสม ซึ่งเป็นพฤติกรรมความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน

การใช้บทเพลงสำหรับประกอบพิธีไหว้ครู บางวงเลือกเพลงที่มีลักษณะเฉพาะ ไม่เล่นหรือบรรเลงในโอกาสอื่น นอกจากพิธีไหว้ครูหรือพิธียกครูเท่านั้น และบางวงไม่มีข้อบังคับในเรื่องของเพลง สามารถเลือกบรรเลงเพลงได้ตามโอกาสที่นักดนตรีเห็นว่าเหมาะสม บทบาททางสังคมของวงมโหรีโคราชจากการศึกษาพบว่า นักดนตรีและสมาชิกในวงมโหรีโคราช ต่างมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมความเชื่อทั้งในพิธีศาสนาและความเชื่อทางไสยศาสตร์ กล่าวคือ ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มีพิธีทางศาสนา เช่น งานบวชนาค อุปสมบท งานมงคล งานขึ้นบ้านใหม่ วงมโหรีโคราชมีบทบาทและหน้าที่ในสังคมที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งงานรื่นเริงที่จัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ตามเทศกาลและประเพณีพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นที่จัดขึ้นสืบทอดกันมา ส่วนความเชื่อทางไสยศาสตร์ วงมโหรีโคราชมีบทบาทและหน้าที่ในการประกอบพิธีทุกครั้ง หากไม่มีถือว่าไม่ครบองค์ประกอบในการทำพิธี เช่น การทรงเจ้าเข้าผี การบูชาผีปู่ย่า การแห่นางแมว การบูชาผีตาบู่ผีนางด้ง ผีนางไซ ผีนางอึ่ง รวมถึงการบูชาธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ ปราภฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่อให้การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ขาดแคลน ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นการบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นที่ประจำหรือสถิตอยู่ ณ บริเวณที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องการคลันดาลให้สมความปรารถนาดังที่ตั้งใจ รวมถึงการทำพิธีเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บของคนในหมู่บ้านด้วย จากการศึกษาสังเกตพบว่าบทเพลง เนื้อเพลงหรือเนื้อร้องไม่มีอำนาจ

ในการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หรือมีอำนาจในการคลั่งคลาความปรารถนา แต่มีบทบาทในการเป็นสื่อในการเชิญผี เรียกฟ้าเรียกฝนได้ด้วยเนื้อร้องที่มีเนื้อหาวิงวอนเฉพาะเจาะจงให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น และที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การนำโทนโคราช ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทกลอง ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนมามีส่วนเกี่ยวข้องและใช้บรรเลงเฉพาะกิจในพิธีด้วย

ดนตรีและเพลงประกอบการทำขวัญนาค ใช้วงมโหรีโคราชบรรเลงประกอบพิธี ซึ่งพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์จะต้องมีการบรรเลงเพลงเพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าร่วมพิธี เป็นความเชื่อมาตั้งแต่โบราณ และดนตรีมีอิทธิพลต่ออารมณ์ผู้ฟังและผู้ที่ทำพิธีให้เกิดจินตนาการเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ปัจจุบันการทำขวัญนาคไม่ค่อยนิยม เนื่องจากปัจจัยหลายประการ จะเห็นได้ว่าตามงานบวชโดยทั่วไปนิยมนิมนต์พระมาเทศน์ การทำขวัญนาคมีบทบาทสำคัญต่อผู้บวชและชุมชน คือ มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน บทบาทในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำขวัญนาค บทบาทเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในการทำขวัญนาค บทบาทในการโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา คล้อยตามคตคำสอนในบททำขวัญนาคและนำไปปฏิบัติตามและบทบาทสร้างความพอใจ หรือให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังในขณะเข้าร่วมพิธี

เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

ตอนที่ 1 ชุมนุมเทวดาไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และครูบาอาจารย์

- เพลงโหมโรง
- เปิดบายศรี ใช้เพลงมหาฤกษ์ มหาชัย

ตอนที่ 2 บุญคุณบิดามารดา

- เพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น นักดนตรีได้ให้สัมภาษณ์ (เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2554) ว่าจะบรรเลงเพลงอะไรก็ได้เพื่อเป็นการครั้นให้ผู้เหล่ได้พักเสียงบรรเลงทั้งหมด 2 ช่วง

ตอนที่ 3 ดำนันทนาค

- เพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น นักดนตรีได้ให้สัมภาษณ์ (เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2554) ว่าจะบรรเลงเพลงอะไรก็ได้สุดแต่ผู้บรรเลงเพื่อเป็นการครั้นให้ผู้เหล่ได้พักเสียงบรรเลงทั้งหมด 1 ช่วง

ตอนที่ 4 แห่ 3 ลา

- ขั้นตอนนี้มีการแห่ 3 ลาซึ่งหมายถึง แห่ขวัญนาจบ 1 ตอน หรือ 1 ลา ก็จะโห่รับ 3 ที่ คนตรีบรรเลงเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น และชั้นเดียวเพลงอะไรก็ได้สุดแต่ผู้บรรเลง พักเสียงทั้งหมด 3 ช่วง ซึ่งช่วงสุดท้ายให้โห่รับ 3 ที่ บรรเลงเพลง 1 เพลง

- ลาที่ 2 บรรเลงครั้ง 2 ช่วง ช่วงสุดท้ายให้โห่รับ 3 ที่ บรรเลงเพลง 1 เพลง

- ลาที่ 3 บรรเลงครั้ง 2 ช่วง ช่วงสุดท้ายให้โห่รับ 3 ที่ บรรเลงเพลง 1 เพลง

ตอนที่ 5 การเวียนเทียน

- ขั้นตอนนี้ใช้เพลงนางนาค เพลงลาวเสี่ยงเทียนและเพลงบายศรีสู่ขวัญ

บรรเลงประกอบพิธี

ผู้วิจัยได้เก็บบันทึกบทเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมการทำขวัญนาคโดยใช้ระบบการบันทึกโน้ตไทย จากการบันทึกเสียงที่ได้จากข้อมูลภาคสนามอยู่ในภาคผนวกโน้ตเพลง

3.3 ลักษณะของบทเพลงที่ใช้พิธีกรรมการทำขวัญนาค

ลักษณะของเพลงที่ใช้ประกอบพิธีส่วนใหญ่เป็นเพลงที่มีอัตราจังหวะสองชั้น และชั้นเดียว ในการบรรเลงไม่มีเกณฑ์กำหนดแน่นอนจะบรรเลงเพลงใดก่อนก็ได้ เพื่อเป็นการครั้นให้ผู้ทำพิธีหรือผู้แห่ขวัญนาคได้หยุดพักเสียง เพลงที่มีความสำคัญต่อพิธีกรรมการทำขวัญนาคซึ่งเป็นเพลงที่ได้กำหนดให้อยู่ในขั้นตอนสำคัญ คือ เพลงนางนาค เพลงลาวเสี่ยงเทียน และเพลงบายศรีสู่ขวัญบรรเลงในขั้นตอนการเวียนเทียนเท่านั้น

เพลงที่ใช้ในการบรรเลงส่วนใหญ่เป็นเพลงบทเดียวหรือเป็นเพลงท่อนเดียว โดยตลอด มีการบรรเลงกลับไปกลับมาและนิยมการซ้ำทำนองโดยเปลี่ยนทำนองเพลงให้มีสีสัน ส่วนการตั้งเสียงของคนตรีนิยมยึดเสียงของปีที่แต่ละวงเลือกเป็นหลักในการตั้งเสียง เพลงมโหรีโคราชที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้เก็บข้อมูลโดยบันทึกเสียงและบันทึกภาพเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในวงมโหรีโคราช โดยมีรายชื่อเพลงดังต่อไปนี้

1. เพลงเขมรเป่าใบไม้
2. เพลงนกเอี้ยงแจ่มนา
3. เพลงลาวหลง
4. เพลงพม่าแห่กระจาด
5. เพลงลูกหมด
6. เพลงพัดชา

7. เพลงอิเหนา
8. เพลงนางครวญ
9. เพลงฝรั่งย่าเท้า
10. เพลงตะลุ่มโปง
11. เพลงล้อเลื่อน
12. เพลงพม่ารำขวาน
13. เพลงจีนเข้าห้อง
14. เพลงนกเอี้ยงเก็บดอกไม้
15. เพลงบ้องกัญชา
16. เพลงช้าง
17. มอญ 2 ชั้น
18. ชะนีโหย
19. จีนแถบ
20. นางนาค
21. เจ้าแม่
22. ค้างคาวกินกล้วย
23. เพลงลาวเสียงเทียน
24. เพลงบายศรีสู่ขวัญ

การบรรเลงของมโหรีโคราชโดยทั่วไปมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1. ตอนขึ้นเพลง มโหรีโคราช จะมีการขึ้นนำหรือเกริ่นนำหรือเกริ่นทำนอง ด้วยปี่หรือซอก่อนการบรรเลง และตามด้วยเครื่องดนตรีอื่น ๆ ที่อยู่ในวง
2. ตอนบรรเลง เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าและเครื่องตี จะรับทำนองบรรเลง การบรรเลงจะพลิกแพลงสร้างความไพเราะได้เพียงใดขึ้นอยู่กับเทคนิคของผู้บรรเลง ผู้บรรเลงที่มีความสามารถและมีทักษะในการบรรเลง จะมีลีลาสนุกสนานพลิกแพลงถ่ายทอดอารมณ์ให้กับผู้ฟังได้มาก ปี่ใหญ่จะเล่นทำนองหลัก ส่วนปี่เล็กและซอมักจะสอดแทรกเสียงประสานเน้นจังหวะอย่างกลมกลืน
3. ส่วนเครื่องประกอบจังหวะขึ้นอยู่กับจังหวะของแต่ละเพลงว่าใช้จังหวะช้าปานกลาง หรือจังหวะเร็ว

ตอนจบเพลงในการบรรเลงก่อนจบเพลง ผู้ที่จำเพลงเป็นหรือเครื่องดนตรีที่เป็น
เครื่องนำในวงจะเปลี่ยนทำนองลงจบ ส่วนใหญ่มโหรีโคราชเกือบทุกคณะจะจบลงใน
ลักษณะแบบเดียวกัน ทำนองที่ใช้ในการจบเพลงจะเป็นทำนองเพลงสั้น ๆ โดยทั่วไป
วงมโหรีโคราชจะจบลงด้วยทำนองเพลงคล้ายกับเพลงมาร์ชทูลีเจีย

ตาราง 7

จังหวะเพลงและทำนองเพลงมาร์ชทูลีเจีย

- - - -	- ช - ม	- - ร ค	- ร - ม	- - ร ม	- ช - ถ	- ค - ค	- ร - ค
- - - -	- ช - ม	- - ร ค	- ร - ม	- - ร ม	- ช - ถ	- ค - ค	- ร - ค
- - - -	- - - ช	- - - -	- ค - ถ	- - ค ช	- ค - ถ	- ช - ถ	- ค - ร
- - - -	- ช - ค	- ร - ม	- ฟ - ช	- - - -	- ถ - ช	- - - ค	- ร - ม
- - - -	- ช - ถ	- - ค ร	- ร - -	- ช - ม	- ร - ค	- ช - ถ	- ท - ค

ลักษณะของเพลง

เพลงสามเส้า เป็นเพลงบรรเลงที่ใช้ในวงมโหรีโคราช ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง เพราะผู้
บรรเลงเพลงนี้ได้ศึกษาจดจำจากผู้เฒ่าที่สอนให้ โดยปฏิบัติสืบต่อกันมา จึงไม่สามารถรู้ได้
ว่าผู้ใดแต่ง ลักษณะเพลงสามเส้าเป็นเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น มี 2 ท่อน

เพลงพัดชา เป็นเพลงบรรเลงประกอบขบวนแห่บุญประเพณี แห่นาคเข้าโบสถ์
ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ผู้บรรเลงเพลงนี้ได้ศึกษาต่อเพลงจากนักดนตรีที่อาวุโสกว่า และมีความรู้
ความสามารถมากกว่า สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพลงพัดชามีอัตราจังหวะชั้นเดียว มีท่อน
เดียว

เพลงสร้อยเพลง เป็นเพลงที่บรรเลงตอนลงจบเพลง สำหรับเพลงในวงมโหรีโคราช
เพลงสร้อยเพลงนี้ วงมโหรีโคราชบางคณะก็จะไม่เรียกชื่อว่าสร้อยเพลง บ้างบอกว่าไม่รู้ชื่อ
เพลงอะไร มีอัตราจังหวะชั้นเดียว

จะเห็นว่าภูมิปัญญาของชาวบ้านในเขตจังหวัดนครราชสีมา นั้น ยังคงอนุรักษ์วง
มโหรีโคราช เพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ ส่วนความเป็นมาของเพลงที่ใช้ในวงมโหรีโคราชที่
หาข้อมูล จะไม่ทราบประวัติความเป็นมาของเพลง (วงรวมมิตรศิษย์วัดเดิม, 25 พ.ย. 2554)

จังหวะเพลงของวงมโหรีโคราช

จังหวะที่ใช้ในบทเพลงวงมโหรีโคราชเป็นอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียว ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้บันทึกโน้ตเพลงโดยใช้ระบบ อักษร (โค เร มี) ซึ่งในการบรรเลงเพลง ผู้บรรเลงไม่มีแบบแผนที่เป็นมาตรฐานตายตัวหรือเป็นข้อบังคับในการบรรเลง บางครั้งนักดนตรีในวงหากมีอารมณ์สนุกสนานอาจพลิกเพลงทำนองและสอดแทรกกลีลาจังหวะแบบกระสวนจังหวะใหม่ ๆ ในบางครั้งตามความสามารถของนักดนตรีเอง สำหรับความซ้ำเร็วของการบรรเลง มีลักษณะเหมือนดนตรีไทย คือ ใช้อัตราเพลงสองชั้น ในบทเพลงบทเดียวหรือท่อนเดียว จะช้าหรือเร็วก็ได้ โดยมีการควบคุมจังหวะโดยกลองทั้ง และทำนองที่พลิ้วไหวของเครื่องดำเนินทำนองขึ้นต่าง ๆ ซึ่งจะมีการลื่นไหลตลอดเพลง จะไม่มีการดึงจังหวะกันและขัดเพลงกันแต่อย่างใด เนื่องด้วยนักดนตรีมีประสบการณ์มาก การใช้ไหวพริบปฏิภาณในการบรรเลงดนตรีจึงไม่มีข้อผิดพลาด

ทำนองของเพลงวงมโหรีโคราช

ไม่ปรากฏในหลักฐานว่ามีการแต่งทำนองเพลง หรือมีการบรรจุคำร้อง เนื้อร้องในการบรรเลงเพลง หรือมีการประพันธ์เพลงขึ้นมาใหม่ จึงไม่สามารถลำดับขั้นของการสร้างทำนองเพลงได้ และไม่ทราบว่ามีการวางจังหวะของทำนองเพลงก่อนหรือไม่ และไม่มีผู้ใดยืนยันได้ว่าทำนองเพลงที่นักดนตรีเล่นมีทำนองละม้ายคล้ายคลึงกับดนตรีไทย แต่กลับได้รับการยืนยันว่าบทเพลงที่เล่นกันอยู่ทุกวันนี้ได้รับการถ่ายทอดมาแต่บรรพบุรุษและบรรเลงกันมานานมากกว่า 70-80 ปี มาแล้ว

จากการศึกษามโหรีโคราชพบว่า เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงสืบต่อกันมาแต่โบราณ ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ปี่ ซอ กลอง ฉิ่ง ฉาบ ซึ่งนิยมบรรเลงในงานบุญ งานประเพณี และงานพิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะ การแห่กัณฑ์กลอนในงานเทศน์มหาชาติ งานบวชนาค งานโกนจุก งานโกนผมไฟ เป็นต้น รูปแบบการบรรเลงและการผสมวงคล้ายกับวงดนตรีภาคกลาง เครื่องดนตรีประกอบด้วย ซอ ปี่ กลองมโหรี ฉิ่ง และฉาบ แต่ปัจจุบันรูปแบบการผสมวงได้ปรับเปลี่ยน ดัดแปลงไปตามสมัยนิยมและผู้ที่นิยมเครื่องดนตรีนั้น ๆ เพลงที่บรรเลงพบว่า ใช้บทเพลงเดียวกัน แต่การเรียกชื่อเครื่องดนตรีเพลง และช่วงจังหวะบรรเลง อาจจะแตกต่างกันไปบ้างตามรูปแบบที่ได้รับการถ่ายทอดมาแต่โบราณตามรอยบรรพบุรุษ ในปัจจุบันพื้นที่จังหวัดนครราชสีมายังมีวงมโหรีโคราชกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ มากมาย ซึ่งวงมโหรีในแต่วงนั้นจะมีความเก่าแก่และมีชื่อเสียง

เป็นที่นิยมชื่นชอบ สนุกสนาน และได้รับความสนใจในชุมชนและสังคมเป็นอย่างมาก จะนิยมเล่นหาในงานมงคล งานสมโภชต่าง ๆ โดยมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างบ้างและ บางอย่างคล้ายคลึงกันบ้าง แต่ด้วยบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นเหตุให้การบรรเลง เพลงด้วยทำนองเพลงเก่า ๆ ของวงมโหรีโคราชกำลังจะสูญหายไปจากชุมชน เพราะบางวง จะนำเพลงสมัยใหม่ เพลงลูกทุ่ง เพลงหมอลำที่มีจังหวะดนตรีที่เร้าใจสนุกสนานและนำ เครื่องดนตรีสากลมาผสมผสานกับเครื่องขยายเสียง เพื่อปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม

3.4 บันทึกเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมการทำขวัญนาของนายสุชาติ เจริญโพธิ์
การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บบันทึกบทเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมการทำขวัญนา โดยใช้ระบบ การบันทึกโน้ตไทย

ตาราง 8

เพลงมหาฤกษ์ มหาชัย

						- ม - ล	- ฟ - ม
- ร - ม	ม ฟ ฟ ล	ล ท ค ล	ล ท ม ค	- - ม ล	ล ท ม ค	- ล ท ค	ม ล ฟ ม
- ม ฟ ม	ฟ ร ม ฟ	- ฟ ล ม	ฟ ม ร ค	- ค ม ล	ล ท ม ค	- - ม ล	ล ท ม ค
- ล ท ค	ท ล ฟ ล	- ล - ล	- ฟ - ม	- ร - ม	- ฟ - ล	ล ท ค ล	ล ท ม ค
- - ม ล	ล ท ม ค	- ล ท ค	ม ล ฟ ม	- ม ฟ ม	ฟ ร ม ฟ	- ฟ ล ม	ฟ ม ร ค
- ค ม ล	ล ท ม ค	- ค ม ล	ล ท ม ค	- ล ท ค	ท ล ฟ ล	- ล - ล	ล ล - ล

ตาราง 9

เพลงพัดชา

จังหวะ 2 ชั้น

- ช ม ร	- ร - ร	ม ร ช ล	- ล ค ร	- - - ม	- ม ช ร	ค ล - ค	ล ร ค ล
- ช - ค	- - ร ม	ช ร ช ม	- ร - ค	- - - ล	- ค ค ค	ช ล ค ร	ค ค ค ค
ม ร ช ร	- ร - ร	ม ร ช ล	- ล ค ร	- - - ม	- ม ช ร	ค ล - ค	ล ร ค ล
- ช - ค	- - ร ม	ช ร ช ม	- ร - ค	- - - ล	- ค ค ค	ช ล ค ร	ค ค ค ค
ม ร ช ล	- ล - ล	ค ล ช ฟ	- ฟ ช ล	- ล ค ร	ฟ ร ค ล	ร ค ล ช	ฟ ล ช ฟ
- ร - ฟ	ร ฟ ช ล	ช ล ค ร	ฟ ร ฟ ช	- - - ฟ	- ช ช ช	- ฟ - ล	- ช ช ช
ม ร ช ล	- ล - ล	ค ล ช ฟ	- ฟ ช ล	- ล ค ร	ฟ ร ค ล	ร ค ล ช	ฟ ล ช ฟ

ตาราง 9 (ต่อ)

- ร - ฟ	ร ฟ ช ล	ช ล ค ร	ฟ ร ฟ ช	ร ช ฟ ร	ค ร ฟ ช	ค ร ช ฟ	ม ร ช ร
- ค - ร	ม ฟ ช ล	ค ร ค ล	- ช - ฟ	- - - ร	- ฟ ฟ ฟ	ช ล ฟ ช	- ฟ - ฟ
- - - ม	- - ช ร	ม ร ค ล	- ค - ร	- ค - ค	ช ม ร ม	- - - ช	- - - ร

กลับต้น

จังหวะชั้นเดียว

- - - -	- ช - ม	ช ม ร ค	- ค ร ม	- ม ช ล	ค ล ช ม	ช ร ม ช	- ล ค ร
- - - ร	- ร ร ร	- ม ช ร	ม ร ค ล	- ช - ช	ร ม ช ล	- ค - ค	ช ล ค ร
- ค - ค	ช ค ร ม	- ร - ร	ช ม ร ค	- ค - ค	ช ล ค ร	ม ร ค ล	ค ช ล ค
- ล - ล	ค ช ล ค	- ร - ร	ม ร ช ม	ม ร ม ม	ม ช ม ม	ช ม ร ค	ม ร ช ม
- ม ช ล	ค ล ช ม	ช ร ม ช	- ล ค ร	- - - ร	- ร ร ร	- ม ช ร	ม ร ค ล
- ช - ช	ร ม ช ล	- ค - ค	ช ล ค ร	- ค - ค	ช ค ร ม	- ร - ร	ช ม ร ค
- ค - ค	ช ล ค ร	ม ร ค ล	ค ช ล ค	- ล - ล	ค ช ล ค	- ร - ร	ม ร ช ม
ม ร ม ม	ม ช ม ม	ช ม ร ค	ม ร ช ม	- ม ช ล	ค ล ช ม	ช ร ม ช	- ล ค ร

*กลับต้นบรรทัดที่ 2 จบเพลง

ตาราง 10

เพลงสามเส้า

2 ชั้น

- ร ฟ ช	- ร ฟ ช	- ค - ล	ค ช ล ค	- ช - ล	ท ค ท ค	ร ค ท ช	ท ค ท ค
- ร ฟ ช	- ร ฟ ช	- ค - ล	ค ช ล ค	- ช - ล	ช ล ค ร	ม ร ช ร	ม ร ค ฟ
- - - ช	ล ช ฟ ม	ร ค ช ค	ร ม ฟ ช	- - - ฟ	- ช ช ช	- ฟ - ล	ช ช ช ช

กลับต้น

ตาราง 11

เพลงนกเอี้ยงแจ่ม

ท่อน 1 ชั้นเดียว

- - - -	- - - -	- ช - ล	- ค - ร	- - - -	- ค ล ค	- ล - ค	- ร ฟ ร
ฟ ร ค ล	- ฟ - ฟ	- ค - ค	- ร ค ล	- - - -	- - - -	ค ช ล ค	- ช - ล
- - - -	- - - -	- ล ค ล	- ช - ฟ	- ช ฟ ร	- ค ร ฟ	- ล - ช	- ฟ ช ล

ตาราง 11 (ต่อ)

- - - -	ค ช ฅ ค	- - ร ค	- ช - ฅ	- ฟ - ฟ	- ช ฅ ช	- ฟ - ร	- ฟ - ร
- - - -	- ฟ - ฟ	- - ช ฟ	ร ค - ร				

ท่อน 2

- ฟ - ฟ	- - - ร	- - - ค	- - - ฅ	- - - -	ช ฅ ค ร	ฟ ร ค ฅ	ช ฟ - ช
- - - -	- ฟ ช ฅ	- - ช ช	ช - - -	- ค - ค	- ร ค ฅ	- - ช ฅ	ค ฅ - -
- ฟ - ช	- ฅ - ค	- - - ร	- - ค -	- ร - ร	ค ร ฟ ช	- - - ฟ	- - - ร
- - - -	- ช - ฟ	- - - ร	ค ฅ - ค	- - - -	- - - ค	- ค ค ค	- ค - ค

กลับต้น

ตาราง 12

เพลงเจ้าแม่

เพลงท่อนเดียว จังหวะชั้นเดียว

- - - -	ช ฅ ค ร	- ม ช ร	ม ร ค ฅ	- - - -	ช ฅ ค ร	- ม ช ร	ม ร ค ฅ
- - - ม	- ร - ค	- ม ร ค	- ม ร ค	- - - ค	- ฅ ช ค	- ฅ ช ค	- ช - ช
- - - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ฅ	- ค - ร	ม ร ค ฅ
- - - ฅ	- ค - ร	- ค - ร	ม ร ค ฅ	- - - ม	- ร - ค	- ม ร ค	ม ร ค ฅ
- - - ค	- ฅ ช ค	- ฅ ช ค	- ช - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช
- - - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช	- ท ม ท	- ท ม ท	- ท ม ท	- ท ม ท
- ช - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช	- ท ม ท	- ท ม ท	- ท ม ท	- ท ม ท
- ช - ช	- - - ช	- - - ช	- - - ช				

ตาราง 13

เพลงลูกหมด

เพลงท่อนเดียว จังหวะชั้นเดียว

- - - -	- ช - ม	- - ร ค	- ร - ม	- - ร ม	- ช - ฅ	- ค - ค	- ร - ค
- - - -	- ช - ม	- - ร ค	- ร - ม	- - ร ม	- ช - ฅ	- ค - ค	- ร - ค
- - - -	- ค - ช	- - - -	- ค - ฅ	- - ค ช	- ค - ฅ	- ช - ฅ	- ค - ร
- - - -	- ม ร ค	- ร - ม	- ฟ - ช	- - - -	- ฅ - ช	- - - ค	- ร - ม
- - - -	- ช - ร	- ค - ร	- ร - -	- ช - ม	- ร - ค	- ช - ฅ	- ท - ค

ตาราง 14

เพลงนกเอี้ยงโครงได้ก้านกล้วย

----	-ซ-ร	-ซ-ม	รมชร	-ร-ร	-ซ-ร	-ซ-ม	รมชร
---ล	-ซ-ม	-ซ-ร	-ม-ท	-ลทท	-ทรม	-ร-ท	-ลชล
-ล-ล	-ซ-ล	-ชลท	-ล-ล	-ม-ม	-ร-ท	-ลทร	-ท-ท
-ซ-ล	-ท-ร	-มรท	-ร-ร	---ซ	---ล	---ซ	---ม
---ล	-ซ-ม	-มชม	รมชร	-ล-ล	-ซ-ม	-มชม	รมชร

ดูกล

- - - -	- ร - ท	ร ท ล ช	- ล - ท	- ล - ท	- ร - ม	- ช ม ช	- ล - ช
- ช - ช	- ช - ร	- ล - ม	- ช - ม	- ช - ร	- ช - ม	- ร - ท	- ล ช ล
- ล - ล	- ท ล ช	- ล - ท	- ค - ร	- ร - ร	- ม - ร	- ท ล ช	- ล - ท
- ท - ท	- ร - ล	- ช ล ท	- ล - ล	- ร - ท	- ล - ช	- ร - ม	- ฟ - ช

ตาราง 15

เพลงแห่งนางแมว

- - - ล	- ล ล ล	- ฟ - ฟ	- ช - ล	- ร - ร	- ค - ล	- ค - ฟ	- ช - ล
- ล - ฟ	- ช - ล	- - - ร	- ค - ล	- ค - ฟ	- ช - ล	- - - ฟ	- ช - ล
- ล - ฟ	- ช - ล	- ร - ร	- ค - ล	- ค - ฟ	- ช - ล	- - - ฟ	- ช - ล
- ล - ฟ	- ช - ล	- ร - ร	- ค - ล	- ค - ฟ	- ช - ล	- - - ฟ	- ช - ล
- ร - ฟ	- ช - ล	- - - ฟ	- ช - ล	- ร - ฟ	- ช - ล	- ฟ - ฟ	- ช - ฟ
- ค - ฟ	- ช - ล	- ล - ล	- ช - ค	- ล - ค	- ช - ล	- ฟ - ฟ	- ช - ล
- ร - ฟ	- ช - ล	- - - ร	- ค - ค	- ร - ฟ	- ช - ล	- - - ฟ	- ช - ล
- - - ฟ	- ช - ล	- ล - ฟ	- ช - ล	- - - ฟ	- ช - ล	- ล - ล	- ช - ล

ตาราง 16

เพลงเขมรเป่าใบไม้

จังหวะชั้นเดียว

- - - ร	- ร ร ร	- ช ค ล	ช ล ค ร	- ม - ค	- ม ช ร	- ร - ร	ม ร ค ล
- ล ค ร	ม ร ค ล	ค ล ค ช	- ล - ค	- ร ค ล	ค ร - ค	- ล ค ร	ค ฟ ช ฟ
- ร ฟ ร	ค ร ฟ ช	ล ช ฟ ช	- ล - ค	- ล ค ร	- ร ฟ ร	ค ร ฟ ช	ฟ ร ช ฟ
- ล ช ล	ช ฟ ช ฟ	- ล ช ล	ช ฟ ช ฟ	- ร - ร	- - - ค	ค - - -	ช ล ค ร

กลับต้น

ท่อน 2

- - - ช	- ช ช ช	- ร ฟ ร	ค ร ฟ ช	- ล ช ฟ	- ร ฟ ช	- ล ช ฟ	- ช ฟ ร
- - - ม	- ม ม ม	- ค ร ม	ช ม ร ค	- ร ค ล	ค ร - ค	- ช ค ร	ค ร ช ฟ
- ร ฟ ร	ค ร ฟ ช	- ช ฟ ช	- ล - ค	- ล ค ร	- ร - ร	- ร ฟ ช	ฟ ร ช ฟ
- ล ช ล	ช ฟ ช ฟ	- ล ช ล	ช ฟ ช ฟ	- ร - ร	- - - ค	ร ค ล ค	ร ฟ - ร

กลับต้น

ตาราง 17

เพลงสากเหม็ง

ท่อน 1 ชั้นเดียว

- - - -	- ช - ล	- ค ล ค	- ร - ค	- - - -	- ช - ล	- ค ล ค	- ร - ค
- - - -	- ช - ค	- ร - ม	- ฟ - ช	- - - -	- ล - ช	- - - ค	- ร - ม
- - - -	- ช - ร	- ค - ร	- - ร -	- ช - ม	- ร - ค	- ช - ล	- ท - ค

กลับต้น

ท่อน 2

- - - -	- ฟ - ร	- - ค ร	- ฟ - ช	- - - ร	- ฟ - ช	- ฟ ร ช	- ฟ ร ค
- - - -	- ท - ค	- ร - ค	- ท - ค	- ร - ช	- ท - ค	- ร - ค	- ท - ค
- - - -	- ท - ค	- ร - ค	- ท - ค	- ร - ช	- ท - ค	- ร - ค	- ท - ค
- - - -	- ช - ม	- - - ช	- - - ม	- - ร ค	- ร - ม	- ช ค ล	- ล ค ร
- - - -	- ช - ม	- - - ช	- - - ม	- - ร ค	- ร - ม	- ช ค ล	- ล ค ร

กลับต้น

ตาราง 18

เพลงพม่าแห่กระชาด

เป็นเพลงท่อนเดียว จังหวะชั้นเดียว

- - - ช	- ม - ร	ค ร ม ช	- ม - ร	- ล - ช	ม - ร	ค ร ม ช	- ม - ร
- ม ร ค	- ค ร ม	ช ม ร ค	- ล ค ร	ม ร ม ค	- ค ร ม	ช ม ร ค	ช ล ค ร
- ม ช ร	ม ร ค ล	ค ล ค ช	- ล - ค	- - - -	- ค - ช	ล ช ค ช	- ล - ค
- ร - ร	- ค ร ค	- ท - ล	ท ล ช ล	ช ล ค ช	ค ล ค ช	ล ช ค ช	- ล - ค
- ร - ร	- ค ร ค	- ท - ล	ท ล ช ล	- ร ค ล	- ช - ม	ช ม ร ค	ม ร ช ม
- ม ช ล	- ล ช ม	- ม ร ม	ช ม ร ค	- - - -	- ช - ม	ช ม ร ค	ม ร ช ม
- ม ช ล	- ล ช ม	- ม ร ม	ช ม ร ค	- ม ร ม	ช ม ร ค	ช ม ร ม	ช ม ร ค
- ล - ช	- ม - ร	- ค ร ม	ช ม ร ค	- ม ช ร	ม ร ค ล	ช ม ช ล	ช ล ค ร
- ฟ ม ร	- ร - ค	ร ค ร ม	ร ม ฟ ช	- ล - ช	- ฟ - ม	ร ค ร ม	- ร - ร
- ล - ช	- ฟ - ม	ร ค ร ม	- ฟ - ช	- ล - ช	- ฟ - ม	ร ค ร ม	- ร - ร
- ช - ค	- ร - ม	ช ม ร ค	ช ล ค ร	- ช - ค	- ร - ม	ช ม ร ค	ช ล ค ร

กลับต้นบรรทัดที่ 3 จบเพลง

ตาราง 19

เพลงสร้อยเพลง

ชั้นเดียว

- - - -	- ค - ช	- ล ค ล	ช ล ค ช	- - - -	- ค - ช	- ล ค ล	ช ล ค ช
- - - ร	ม ร ค ล	ค ล ร ค	- ล - ช	- - - -	- ช - ม	ช ม ร ค	ร ม ค ร
- - - -	- ช - ม	ช ม ร ค	ร ม ค ร	- - - -	ค ร ม ช	- - ล ช	- ม - ร
- - - -	ม ร ค ล	ค ล ร ค	- ล - ช				

ตาราง 20

เพลงลูกหมด

ชั้นเดียว

- - - -	- ช - ม	- - ร ค	- ร - ม	- - ร ม	- ช - ล	- ค - ค	- ร - ค
- - - -	- ช - ม	- - ร ค	- ร - ม	- - ร ม	- ช - ล	- ค - ค	- ร - ค
- - - -	- ค - ช	- - - -	- ค - ล	- - ค ช	- ค - ล	- ช - ล	- ค - ร
- - - -	- ม ร ค	- ร - ม	- ฟ - ช	- - - -	- ล - ช	- - - ค	- ร - ม
- - - -	- ช - ร	- ค - ร	- ร - -	- ช - ม	- ร - ค	- ช - ล	- ท - ค

ตาราง 21

เพลงนางนาค

ท่อน 1 สองชั้น

ช ม ชช	ช ล ชช	ค ร ค ล	ค ล ช ม	ช ล ช ม	ช ม ร ค	ช ล ท ค	ท ค ร ม
ร ม ฟช	ล ช ฟ ม	ร ค ร ม	ร ม ฟช	ค ร ค ล	ค ล ช ฟ	ม ร ค ร	ม ฟ ช ล
ล ช ล ล	ล ค ล ล	ค ล ช ฟ	ร ฟ ช ล	ช ล ค ร	ม ร ค ล	ค ช ชช	ค ล ช ม
ช ม ชช	ช ล ชช	ล ช ค ล	ช ม ช ร	ช ม ช ร	ม ร ค ล	ช ม ช ล	- ค - ร

ท่อน 2

ช ม ชช	ช ล ชช	ค ร ค ล	ค ล ช ม	ช ล ช ม	ช ม ร ค	ช ล ท ค	ท ค ร ม
ค ช ชช	ค ล ล ล	ร ค ล ค	ช ล ค ร	ค ร ม ฟ	ช ฟ ม ร	ม ฟ ช ฟ	ม ร ค ม
ช ล ค ร	ค ท ล ช	ท ล ช ล	ท ค ร ค	ช ล ช ม	ช ม ร ค	ช ล ท ค	ท ค ร ม
ช ม ชช	ช ล ชช	ล ช ค ล	ช ม ช ร	ช ม ช ร	ม ร ค ล	ช ม ช ล	- ค - ร

ตาราง 22

เพลงลาวเสียงเทียน

ท่อน 1

- - - -	- - - -	- ล ล ล	- ค - ช	- - - ฟ	- ม - -	- ร - ช	- - - ช
- - - -	- - - -	- ล ล ล	ช ล ค ช	- - - ฟ	- ม - -	- ร - ช	- - - ช
- - - ม	- ร ม ช	- - ค ร	ม ร ค ล	- - ค ล	ช ม ช ล	- ค ร ม	- ร - ค
- ม - ร	- ค ร ม	- - ค ร	ม ร ค ล	- - ค ล	ช ม ช ล	- ค ร ม	- ร - ค

ตาราง 22 (ต่อ)

ท่อน 2

- - - -	- - - -	ซ ล ซ ม	- ร ม ซ	- - - -	- - - -	ซ ล ซ ม	ร ค - ร
- - - -	- - - -	ซ ล ซ ม	- ร ม ซ	- - - -	- - - -	ซ ล ซ ม	ร ค - ร
- ม - ร	- ค ร ม	- - ค ร	ม ร ค ล	- - ค ล	ซ ม ซ ล	- ค ร ม	- ร - ค
- ม - ร	- ค ร ม	- - ค ร	ม ร ค ล	- - ค ล	ซ ม ซ ล	- ค ร ม	- ร - ค

ตาราง 23

เพลงบายศรีสู่ขวัญ

- - - -	- ร - ม	- ซ - ล	- - - -	- ซ - ม	- ร - ค	- ม - ร	- - - -
- ซ - ม	- ร - ค	- ม - ร	- - - -	- ม - ร	- ค - พ	- ล - ซ	- - - -
- - - -	- ล - ค	- ล - ค	- - - ค	- ร - ม	- ร - ค	- ล - ค	- - - ค
- ร - ม	- ซ - ล	- ซ - ล	- - - -	- ม ร ค	- ร - ม	- ฟ - ซ	- - - -
- ค - ล	- ซ - ม	- ร - ซ	- - - -	- - - ล	- ซ - ม	- ร - ค	- - - -
- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ค	- - - -	- - - -	- - - -	- - - ค	- - - -
- ร - ม	- ซ - ม	- ร - ม	- - - -	- ซ - ค	- - - ค	- ร - ม	- - - ม
- ซ - ล	- ค - ล	- ซ - ซ	- - - -	- ม ร ค	- ร - ม	- ฟ - ซ	- - - -
- ค - ล	- ซ - ม	- ร - ซ	- - - -	- - - ล	- ซ - ม	- ร - ค	- - - -
- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ค	- - - -	- - - -	- - - -	- - - ค	- - - -
- ร - ม	- ซ - ล	- ค - ร	- - - -	- ม - ร	- - - -	- ค - ล	- ซ - ล
- ค - ซ	- ล - ค	- ล - ค	- - - -	- ม - ร	- ค - ร	- ม - ร	- - - -